

«Samfunnet er ikke lagt opp til å være alene med barn»

*En kvalitativ studie av alenemødres strategier for å
kombinere lønnsarbeid og aleneomsorg for barn*

Emilie Karlsen Walland

Masteroppgave

Våren 2019

Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen

Sammendrag

Mange kvinner opplever å ha aleneomsorg for barn i perioder av sitt livsløp. I dag er det ansett som en vanlig familieform, og alenemødre behandles på lik linje med andre mødre. Det er likevel mye som tyder på at alenemødre har en særlig utfordrende hverdag, ettersom de har et stort forsørger- og omsorgsansvar som hviler på deres skuldre. Denne studien har som formål å få økt innsikt i hvordan alenemødre håndterer hverdagen gjennom å belyse problemstillingen «*Hvordan håndterer alenemødre sin økonomiske situasjon, og hvordan kombinerer de lønnet arbeid med aleneomsorg for barn?*». Studien er basert på ni kvalitative intervjuer med alenemødre som har hovedomsorg for sine barn. Jeg har hatt en empirinær tilnærming i analysen, og har brukt en abduktiv analysestrategi for å få økt forståelse for alenemødres situasjon. Jeg har analysert informantenes strategier og opplevelser knyttet til *lønnsarbeidet, aleneomsorgen og den knappe økonomien*. De empiriske funnene har blitt sett i lys av teoretiske perspektiver og begreper for å gi en sosiologisk forståelse av tendensene som blir avdekket i analysen.

Studien viser at alenemødres hverdag er preget av en tilspisset work-family-konflikt, og at det kan oppstå mange utfordringer som følge av mangel på tid og penger. Det viser seg at lønnsarbeidets arbeidstidskulturer påvirker informantenes hverdag i stor grad. Arbeidstiden kan enten gjøre det lettere eller mer komplisert å kombinere lønnsarbeid med aleneomsorg for barn. Å ha en jobb med fleksible arbeidstider gir økt kontroll over lønnsarbeidet og det blir enklere å kombinere lønnsarbeid med aleneomsorg. Turnusbaserte arbeidstider gjør det derimot vanskelig å finne en balanse mellom jobb og aleneomsorg, der alle informantene med slike arbeidstider har gått ned i stillingsprosent for å få en mindre hektisk hverdag.

Studien avdekker også informantenes mange strategier for å håndtere utfordringene som følger med å skulle kombinere en tilnærmet fulltidsjobb med aleneomsorg for barn. Informantenes strukturelle posisjon gir et sett av tilgjengelige ressurser som kan anvendes for å utvikle strategier. De viktigste ressursene som kommer frem i denne studien er sosiale nettverk, tid og penger. Alenemødres strukturelle posisjon er preget av at de står alene om forsørgelse og omsorg, og det er vanskelig å strekke til på lik linje med to foreldre. Studien viser at informantene er handlekraftige aktører som bruker de ressursene de har tilgjengelig for å finne gode løsninger for seg og sin familie.

Å være alene om omsorg og forsørgelse viser seg å være sterkt preget av strukturell ambivalens. Dette innebærer at alenemødrene ønsker å leve opp til idealer for hva som er en

god mor, men at de ikke alltid har tilgang til ressursene som kreves for å oppleve at de gir sine barn like gode oppvekstvilkår som andre foreldre. Deres knapphet på ressurser kan være en del av årsaken, men studien viser også at informantenes ideologiske verdigrunnlag kan komme i konflikt med hverandre. Samtlige informanter har en arbeidslinjeideologisk holdning til lønnsarbeidet som gjør at de ønsker å leve opp til idealet om fulltid. Samtidig viser den empiriske analysen at informantene blir påvirket av den intensive moderskapsideologien. Kravet om å gjøre en innsats på jobb og kravet om å følge opp sine barn intensivt kommer derfor i konflikt, og det oppstår ambivalente følelser mellom hvilke verdier som skal prioriteres. Jeg argumenterer for at konflikter og ambivalens også preges av alenemødrenes mangel på tid og penger, og at det er variasjoner innad i gruppen som avgjør hvor sterkt dette oppleves for den enkelte.

Studien bidrar til å gi økt forståelse for hvordan det er å være alenemor i Norge i dag, og gir innsikt i hvilke strategier som dannes for å kombinere lønnsarbeid og aleneomsorg. Det er konfliktfylt å være én forelder med ansvar for en husholdningsøkonomi og for at hverdagskabalene skal gå opp. Studien viser også at alenemødre ikke en homogen gruppe, og det avdekkes ulikheter og variasjoner blant informantene. Jeg argumenterer for at informantenes opplevelser og utfordringer taler for at samfunnet ikke er lagt opp til å være alene med barn, og at alenemødre har et lite handlingsrom som følge av fulltidsnormen, arbeidslinja og sin krevende omsorgsideologi.

Antall ord i hovedteksten: 34 102

Forord

Først vil jeg rette en stor takk til informantene som åpent har delt om sine opplevelser og erfaringer knyttet til det å være alenemor. Takk for at dere stilte opp og gjorde det mulig for meg å belyse alenemødres hverdagsliv gjennom denne oppgaven.

Jeg vil også rette en takk til min veileder, Liv Johanne Syltevik. Din solide kunnskap og ditt engasjement har vært til uvurderlig hjelp for å få denne oppgaven i havn. Jeg setter stor pris på all den tiden du har investert i dette masterprosjektet.

Takk til alle kjente og kjære som har støttet meg, kommet med innspill og lest korrektur. Jeg vil rette en spesiell takk til min kjære mor, Daniel, Charlotte, Eirin, Siw Anita og Marthe for deres tilbakemeldinger på oppgaven.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	2
Forord	4
1. Innledning	7
1.1 Studiens bakgrunn og formål	7
1.2 Studiens forankring i sosiologisk forskning	9
1.2.1 Det ulønnede omsorgsarbeidet	9
1.2.2 Valget mellom lønnsarbeid eller omsorgsarbeid	9
1.2.3 Lønnsarbeid som eneste alternativ	10
1.3 Studiens forskningsspørsmål	12
1.4 Studiens oppbygning	12
2. Forskningsdesign og metode	14
2.1 Metodevalg og analysestrategi	14
2.2 Kvalitative intervjuer	14
2.3 Rekruttering	15
2.4 Utvalg	16
2.4.1 Presentasjon av informanter	16
2.5 Gjennomføring av intervjuene	18
2.5.1 Intervjuguiden	19
2.5.2 Intervju via Skype	19
2.5.3 Opprettelse av god kontakt med informantene	20
2.6 Analyseprosessen	21
2.7 Studiens gyldighet	22
2.8 Etske vurderinger	23
3. Teoretiske perspektiver	25
3.1 «Work-family conflict» og kjønnede moralske rasjonaliteter	25
3.2 Foreldreskapsidealer	28
3.3 Strukturell ambivalens	31
3.4 Knapp økonomi	32
3.5 Strategier	34
4. Det selvfølgelige lønnsarbeidet	36
4.1 Lønnsarbeidets betydning	36
4.1.1 Arbeidslinjeideologi	37
4.2 Det lønnede arbeidets tidskulturer	40

4.2.1	Fleksitid	40
4.2.2	Standardisert arbeidstid	43
4.2.3	Turnusarbeid.....	45
4.3	Ambivalens knyttet til lønnsarbeidet.....	48
5.	Aleneomsorgen	52
5.1	Håndtering av aleneomsorg for barn	52
5.1.1	Strategier for å håndtere en hektisk hverdag	52
5.1.2	Bruken av uformelt barnepass og betydningen av et sosialt nettverk	54
5.2	Intensivt alenemoderskap	60
5.2.1	Kvalitetstid	60
5.2.2	Ønsket om å gi barn gode oppvekstvilkår	61
6.	Opplevelse av å forsørge en familie på én inntekt	67
6.1	Hvordan mestre en knapp økonomi.....	67
6.1.1	Holdninger til økonomiens begrensninger	69
6.2	Opplevelse av andres blikk.....	71
6.3	Konsekvenser av knapp økonomi.....	75
6.3.1	Uforutsette utgifter	75
6.3.2	Bekymringer for økonomi	76
7.	Avslutning	79
7.1	Avsluttende diskusjon	79
7.1.1	Work-family-konflikt for alenemødre.....	79
7.1.2	Knapphetens tyranni.....	82
7.1.3	Strukturell ambivalens.....	84
7.2	Avslutning	88
	Litteraturliste	91
	Vedlegg	100
	Vedlegg 1 – Informasjonsskriv og samtykkeskjema.....	100
	Vedlegg 2 – Intervjuguide.....	103
	Vedlegg 3 – Godkjenning fra NSD	105

1. Innledning

1.1 Studiens bakgrunn og formål

Denne studien undersøker hvordan alenemødre håndterer aleneomsorg for barn og lønnet arbeid. Formålet med studien er å bidra til økt forståelse for alenemødres opplevelse av å være hovedforsørger for sine barn, og hvilke strategier som tas i bruk for å kombinere lønnet arbeid med omsorg for barn. Det å være alenemor i Norge forbindes ikke lenger med ekstrem fattigdom eller seksuell skam for å ha født barn utenfor ekteskap. Tall fra 2015 viser at 24 % av barn som vokser opp i Norge bor med én forelder i løpet av barndommen, og at 82,4 % av barna bor hos mor etter samlivsbrudd (Statistisk Sentralbyrå 2016, Dommermuth 2016). Alenemoderskap regnes i dag som en vanlig familieform, og mange mødre opplever å ha aleneomsorg på et eller flere tidspunkt i løpet av sitt livsløp (Syltevik 2015, Grødem 2016).

Definisjonen av «alenemødre» er historisk og kulturelt betinget, og det er store variasjoner innad i gruppen og på tvers av land (Letablier og Wall 2018). Ifølge Duncan og Edwards (1997a) er det likevel noen fellestrekk i måten det å være alenemor blir forstått på. De definerer alenemødre som kvinner som bor alene med barn uten en partner. Duncan og Edwards (ibid.) sin generelle definisjon gir en pekepinn på hva alenemoderskap innebærer og hvilke minimumskriterier som må oppfylles for å bli definert som alenemor. Med tanke på at det har blitt mer vanlig å dele omsorgen mellom foreldre etter samlivsbrudd, har jeg valgt å sette søkelys på den gruppen kvinner som har *hovedomsorgen*, eller har barna boende hos seg mesteparten av tiden (Kitterød mfl. 2016). Dette er for å undersøke hvordan de håndterer det store forsørger- og omsorgsansvaret.

Ulike oppfatninger av forsørger- og omsorgsaspektet har vært utgangspunktet for den norske velferdsstatens sosialpolitikk rettet mot alenemødre, og velferdspolitikken har på mange måter satt rammene for hvordan alenemødre lever sine liv. Enslige mødre har mottatt økonomisk stønad siden 1919, og i 1966 ble *overgangsstonaden* innført. Overgangsstonaden for aleneforsørgere er unik for Norge, og gjorde det mulig for alenemødre (og fedre) å være hjemmeværende på fulltid med små barn i en periode etter at de blir alene om omsorgen (Grødem 2016: 310, 2017: 80). Ifølge Siim (1997: 144, 154) bærer overgangsstonadens historiske utvikling preg av at den norske velferdsstaten først og fremst behandlet alenemødre som omsorgsgivere, og var mer opptatt av å betale ut økonomisk stønad enn å bygge ut

omsorgsinstitusjoner.¹ Etter kvinners økte deltakelse i yrkeslivet og velferdsstatens innføring av arbeidslinjepolitikk,² har velferdsstaten gått over til å behandle alenemødre som lønnsarbeidere på lik linje med andre kvinner (Lewis og Hobson 1997: 10, Siim 1997: 140). Overgangsstønad ble kraftig innskrenket i 1998 som følge av dette, og hverdagen ble endret for mange alenemødre nå som de måtte tjene sine egne penger gjennom lønnsarbeid (Kjeldstad 1998, Brækhus 2009, Syltevik 2015: 333). I dag har aleneforsørgere mulighet til å motta stønad i maksimalt tre år hvis de oppfyller en rekke krav. Aleneforsørgere kan bare være hjemme på fulltid det første leveåret til barn uten at det stilles krav til aktivitet i utdanning eller lønnsarbeid (Nav 2018b). Lønnsarbeid har blitt «den nye normaltilstanden» for alenemødre. Dette er utgangspunktet for masterprosjektet, ettersom det er interessant å undersøke hvordan alenemødre nå opplever kombinasjonen av omsorg for barn og lønnet arbeid.

Forskningen og politikken har ikke rettet nevneverdig oppmerksomhet mot alenemødre i løpet av det siste tiåret. Samtidig viser statistikken at aleneforeldre fortsatt er mer utsatt for å leve med langvarig lav inntekt, arbeidsmarkedet er under stadig endring og boligprisene er basert på toinntektsfamilien (Sandvik 2018, Kvande og Rasmussen 2007, Syltevik 2015: 335). Det er grunn til å tro at alenemødres hverdagsliv preges av dette, og det er derfor behov for økt kunnskap og innsikt i deres situasjon under endrede betingelser.

Studiens overordnede problemstilling er: «*Hvordan håndterer alenemødre sin økonomiske situasjon, og hvordan kombinerer de lønnet arbeid med aleneomsorg for barn?*».

Problemstillingen ble formulert ut fra den tidligere forskningslitteraturens søkelys på alenemødres posisjon som lønnsarbeider og hjemmeværende mor. Det er derfor hensiktsmessig å gi et kort overblikk over den mest relevante forskningslitteraturen som har tatt opp disse spørsmålene tidligere.

¹ Omsorgsinstitusjoner som for eksempel barnehagetilbudet er imidlertid godt utbygget i dag. 90 % av norske barn har barnehageplass, og i 2009 ble rett til barnehageplass lovfestet. Barnehagetilbudet har vært et viktig politisk satsingsområde for å fremme likestilling mellom kjønnene. Tanken bak er at barnehagen skal gjøre det lettere å fordele forsørger- og omsorgsansvar likt mellom mødre og fedre (Havnes 2010, Ellingsæter 2016).

² Innføringen av arbeidslinja i norsk velferdspolitikken på 1990-tallet hadde som formål å redusere passive stønadsmottakere. Det ble gjort store omlegginger av både helse- og familierelaterte velferdsordninger, og skulle stimulere mottakerne til økt selvforsørgelse (Jessen 2010: 149).

1.2 Studiens forankring i sosiologisk forskning

1.2.1 Det ulønnede omsorgsarbeidet

Økonomiske overføringer fra velferdsstaten gjorde det mulig for alenemødre å være hjemmeværende på fulltid. Det var realiteten for de fleste alenemødre da Wærness (1972, sitert i Syltevik og Wærness 1991) gjennomførte sin studie i Bergen på 1970-tallet. Alenemødres situasjon var preget av at velferdsstaten erstattet den mannlige forsørgeren (Syltevik og Wærness 1991: 504). På denne tiden var eninntektsfamilien fortsatt dominerende, og over halvparten av gifte kvinner utførte ulønnet arbeid i hjemmet (ibid.). Skilte kvinner som hadde aleneomsorg for barn hadde ikke rett på overgangsstønad på begynnelsen av 1970-årene da Wærness foretok sin studie, og mange måtte derfor søke om sosialhjelp for å fortsette å være hjemmeværende etter samlivsbrudd (Syltevik og Wærness 1991: 502). Som følge av mangel på utdanning og svak tilknytning til arbeidsmarkedet før kvinnene ble alene, var det også vanskelig å få jobb for mange alenemødre. Det var heller ikke tilgang på barnehageplasser. En enda viktigere grunn ifølge Syltevik og Wærness (1991: 504) til at de fleste alenemødre på 1970-tallet var hjemme med barna på fulltid, var at alenemødrene hadde en *ideologisk oppfatning* om at deres deltakelse i lønnsarbeid ville gå på bekostning av barna. Denne oppfatningen ble i stor grad støttet opp under og legitimert av velferdsstaten, ettersom nesten alle alenemødrene i studien hadde opplevd positivt svar på søknader om sosialhjelp. Den mannlige eninntektsmodellen ble i stor grad videreført av velferdsstaten, der kvinner fortsatte å bli forsørget, og det ulønnede omsorgsarbeidet ble anerkjent.

1.2.2 Valget mellom lønnsarbeid eller omsorgsarbeid

Tjue år etter Wærness sin studie, foretok Syltevik (1996) en liknende intervjuundersøkelse av alenemødre på sosialhjelp i Trondheim på slutten av 1980-tallet og begynnelsen på 1990-tallet. Nå hadde skilte kvinner også rett på overgangsstønad, men mange måtte likevel supplere trygden sin med sosialhjelp. Situasjonen for alenemødrene fra denne studien er mer preget av valg knyttet til lønns- og omsorgsarbeid (Syltevik og Wærness 1991: 505, Syltevik 1996). Lønnet arbeid hadde blitt mer vanlig blant gifte kvinner med barn, og dermed hadde mange informanter i studien utdanning og jobb før de fikk barn og ble alene. I tillegg til dette, hadde arbeidslinja begynt å forme velferdspolitikken i retning mot at flere skulle tjene egne penger og i større grad forsørge seg selv (Syltevik og Wærness 1991: 509). Men

stønadssystemet var relativt generøst, og alenemødre kunne være hjemmeværende når barna var små.

Med bakgrunn i dette, fant Syltevik (1996) fire grupper av livsmønstre blant sine informanter: *de tradisjonelle omsorgsarbeiderne, de moderne omsorgsarbeiderne, «pose og sekk»-lønnsarbeiderne og heltidslønnsarbeidere*. Syltevik (1996: 136-137) sin studie viser at det er mange strukturelle omstendigheter i alenemødrenes livsløp som kjennetegner de ulike livsmønstrene. De tradisjonelle omsorgsarbeiderne ønsker å være hjemme på fulltid med sine barn, og har en like sterk omsorgsideologi som mødrene i Wærness sin studie. Denne gruppen har lav utdanning og lite jobberfaring fra før de ble alene, og går på stønad og sosialhjelp og opplever at de får mer uttelling av å være hjemmeværende på trygd, enn hva de ville fått hvis de jobbet (Syltevik 1996: 182). De moderne omsorgsarbeiderne har lik bakgrunn som den tradisjonelle gruppen, men ønsker å utdanne seg og delta i lønnsarbeid når barna blir eldre (Syltevik 1996: 187). «Pose-og-sekk»-lønnsarbeiderne har bedre utdanning og tilknytning til arbeidsmarkedet i forhold til de andre gruppene, og ønsker å komme ut i fulltidsarbeid når barna når en viss alder (Syltevik 1996: 190). Heltidslønnsarbeiderne kjennetegnes ved at de har fast jobb, både med og uten bakgrunn i utdanning, før de blir alenemødre. Informanter i denne gruppen forbinder god barneomsorg med å forsørge barna sine gjennom lønnet arbeid. Gruppen kan også lettere gjennomføre det de ønsker med tanke på bedre tilknytning til arbeidsmarkedet (Syltevik 1996: 192-193).

Dette viser at alenemødre med forskjellig forhold til lønnsarbeidet i større grad kunne *velge* hvorvidt de ønsket å jobbe og være hjemme. Den norske velferdsstaten gjorde det mulig for alenemødre å velge det alternativet for forsørgelse og omsorg som passet dem best (Syltevik og Wærness 1991: 512).

1.2.3 Lønnsarbeid som eneste alternativ

Nå tretti år etter at Syltevik foretok sin studie, har det skjedd ytterligere endringer i politikken knyttet til alenemødre. Velferdsordningene for aleneforsørgere er nedbygd, samtidig som den generelle barne- og familiepolitikken har blitt kraftig oppbygd. Toinntektsfamilien er idealet og forsørger- og omsorgsansvar har blitt likestilt mellom kjønnene (Syltevik 2003a: 49, Brækhus 2009). I dag har alenemødre ikke mulighet til å være hjemmeværende på fulltid så lenge de ønsker, og må forsørge seg selv og sin familie gjennom lønnet arbeid på lik linje med andre kvinner. Sysselsettingen blant alenemødre er høy, og mange har fått en inntektsøkning

som følge av deltakelse i lønnsarbeid (Mogstad og Pronzato 2012). Det må nevnes at aleneforeldre har fortsatt rett på overgangsstønad, mottar utvidet barnetrygd og kan søke om bidragsforskudd.³ Det er ikke mulig å overleve kun på disse velferdsytelsene, som er ment som et supplement til lønnsinntekter. Som tidligere, er det fortsatt en liten gruppe alenemødre som mottar sosialhjelp, men den nye normaltilstanden er å forsørge seg selv gjennom lønnet arbeid (Tønseth 2014, Dokken 2018).

At alenemødre må jobbe og tjene egne penger er ikke et nytt fenomen, men det er lite kvalitativ kunnskap om hvordan alenemødre i Norge opplever sin situasjon, og hvordan de faktisk håndterer aleneomsorg og forsørgeransvar. Norsk familieforskning viser at toinntektsnormen skaper problemer for foreldre som deler omsorgs- og forsørgeransvaret (Ellingsæter 2005, Kvande og Rasmussen 2007). Mange opplever problemer med å få tiden til å strekke til, og det er dermed naturlig å tenke at denne problematikken er svært tilstedeværende i alenemødres hverdagsliv (ibid.). Den svenske studien til Alsarve mfl. (2017) beskriver alenemødres hverdag etter at lønnsarbeidet har blitt den nye normaltilstanden, og undersøker en lignende situasjon som forholdene under den norske velferdsstaten. Alsarve mfl. (2017) har gjennomført en omfattende studie av alenemødres håndtering av aleneansvar og lønnsarbeid basert på 39 dybdeintervjuer, og presenterer sine funn i boken «Ensamma mammor. Dilemman, resurser, strategier». Deres empiriske analyse gir et helhetlig bilde av alenemødres hverdagsutfordringer og hvilke konflikter som kan oppstå i skjæringspunktet mellom jobb, tilgjengelige ressurser og ønsket om å gi god omsorg til sine barn (Alsarve mfl. 2017: 9). Det viser seg at hverdagen kan oppleves som konfliktfylt, slitsom og at det kan være vanskelig å strekke til på alle områder. Alsarve mfl. (2017: 11) påpeker også positive sider ved å ha aleneomsorg, som for eksempel følelsen av å være selvstendig og stolthet over å klare det samme som to foreldre. Et av hovedfunnene deres når det gjelder kombinasjonen av lønnsarbeid og omsorg, er at det er svært viktig å kunne tilpasse lønnsarbeidet til familiens behov for å gjøre hverdagen mindre hektisk (Alsarve mfl. 2017: 79). De som ikke har mulighet til dette kan bli tvunget til å gå ned i stillingsprosent, og dermed tape inntekt (ibid.). Denne studien kommer jeg tilbake til senere i oppgaven. Jeg har blant annet blitt inspirert til å bruke deres begrep om *strategier* i min egen studie av alenemødres balanseprosjekt mellom lønnsarbeid og omsorg.

³ Aleneforeldre kan søke om bidragsforskudd fra Nav hvis barnebidraget fra den fraværende forelderen uteblir. Det er dermed en erstatning for barnebidrag, og utbetales for barn under 18 år (Nav 2018a).

1.3 Studiens forskningsspørsmål

På bakgrunn av den nevnte utviklingen av alenemødres forhold til lønnsarbeid og omsorgsansvar, har jeg formulert tre forskningsspørsmål som tar sikte på å belyse det jeg anser som avgjørende aspekter ved alenemødres hverdagsliv:

- 1) Hvordan påvirker lønnsarbeidet alenemødres hverdagsliv?
- 2) Hvordan håndterer alenemødrene å være alene om omsorgen for sine barn?
- 3) Hvordan oppleves det å ha én inntekt i et samfunn som er basert på normen om to inntekter?

For å kunne besvare problemstillingen «*Hvordan håndterer alenemødre sin økonomiske situasjon, og hvordan kombinerer de lønnsarbeid med aleneomsorg for barn?*» og forskningsspørsmålene, har jeg intervjuet ni alenemødre med forskjellig yrkestilknytning. Intervjuene har gitt kunnskap som kan gi økt forståelse for deres situasjon og innsikt i deres subjektive opplevelse av å kombinere lønnsarbeid med aleneomsorg.

1.4 Studiens oppbygning

I kapittel 2 skal jeg gjøre rede for studiens forskningsdesign og hvilke metodiske valg som ble tatt underveis i forskningsprosessen. Jeg har hatt en *empirisk abduktiv* tilnærming gjennom hele prosessen. Den empiriske analysen er utgangspunktet for valg av teoretiske perspektiver og begreper som har blitt brukt for å sette funnene inn i en sosiologisk kontekst. Det er derfor hensiktsmessig å avklare metodisk fremgangsmåte før teoriene blir presentert.

I kapittel 3 skal jeg gjøre rede for studiens teoretiske perspektiver. Her skal jeg gi en oversikt over relevant teori og begreper som skal bidra til å gi mening til studiens empiriske funn. Det er særlig perspektivet på work-family-konflikt og begrepene om moderskapsidealer og strukturell ambivalens som gjør seg gjeldende i analysen av studiens empiriske funn.

I kapittel 4 undersøkes alenemødrenes forhold til lønnsarbeidet, og hvordan det påvirker hverdagen deres. Det skal også gis et innblikk i hvordan arbeidets tidskultur spiller en viktig rolle i alenemødrenes arbeidspraksiser, og som kan være et hjelpemiddel eller en ulempe for å kombinere lønnsarbeid med aleneomsorg.

I kapittel 5 skal informantenes opplevelse av å ha aleneomsorg undersøkes, og hvordan de håndterer dette i hverdagen. Hvordan alenemødrene forholder seg til idealer og normer for hva som er ansett som «godt foreldreskap» skal også belyses.

I kapittel 6 blir informantenes strategier for å håndtere en knapp økonomi undersøkt. Informantenes opplevelse av å ha én inntekt i et toinntektssamfunn, og hvilke konsekvenser knapphet på økonomiske ressurser har, trekkes også frem.

I kapittel 7 går jeg tilbake til problemstillingen for å vise sammenhengen mellom arbeid, omsorg og økonomi. Kapitlet inneholder analytiske refleksjoner og diskusjoner i tråd med oppgavens teoretiske perspektiver og begreper, som belyser problemstillingen fra flere vinkler i alenemødres liv. Til slutt blir dagens alenemødres situasjon og muligheter til å kontrollere sin egen hverdag problematisert.

2. Forskningsdesign og metode

2.1 Metodevalg og analysestrategi

Hvilken metode som egner seg best til en studie kan ifølge Kvale og Brinkmann (2017: 140) bestemmes ut fra prosjektets tema og problemstilling. Etersom studien har som formål å belyse opplevelser og subjektive perspektiv på egen situasjon, falt valget på den kvalitative tilnærmingen gjennom semistrukturerte intervjuer. Gjennom den samtalelignende intervjuformen kan forskeren få en dypere forståelse av hvordan intervjupersonen oppfatter sin egen hverdag og situasjon gjennom individets perspektiv (Kvale og Brinkmann 2017: 42, 47).

Jeg har hatt en empirinær tilnærming gjennom studien. Empirinærhet er ifølge Christensen (1998: 68) å ha dialog med de empiriske funnene gjennom hele forskningsprosessen. Innhenting av data, valg av teoretiske perspektiver og analysearbeidet er en kreativ prosess som tar utgangspunkt i studiens empiriske materiale (Christensen 1998: 69). Min fremgangsmåte for å analysere materialet bærer preg av den *abduktive analysestrategien*, ettersom studiens problemstilling søker *forståelse* fremfor *forklaring* av alenemødres situasjon (Blaikie 2010: 89). Å følge abduktiv strategi etter boka innebærer å utvikle beskrivelser og teorier ut fra sosiale aktørers perspektiv og livsverden. Jeg har gjort dette til en viss grad, men har brukt eksisterende teori og begreper for å sette studiens funn inn i en sosiologisk kontekst. Min abduktive analytiske tilnærming har gitt innsikt i de ni informantenes livsverden og gitt en beskrivelse av alenemødres utfordringer ut fra deres perspektiv.

2.2 Kvalitative intervjuer

Det kvalitative forskningsintervjuet er ifølge Kvale og Brinkmann (2017: 42-43) strukturert som en hverdagslig samtale mellom forskeren og informanten. Formålet er å avdekke informantens opplevelser og oppfattelse av et bestemt tema ved å fortolke det som berettes. Forskningsintervjuet skiller seg likevel fra en vanlig samtale på måten intervjuet er strukturert på, og kalles ifølge Kvale og Brinkmann (2017) et *semistrukturert livsverdenintervju*. Det semistrukturerte intervjuet er basert på et bestemt tema og åpne spørsmål som strukturerer samtalen. Kvale og Brinkmann (2017: 77) argumenterer for at intervjukunnskap er et produkt av den sosiale samhandlingen mellom forsker og informant. Kunnskap som produseres fra kvalitative forskningsintervjuer er preget av forskerens tolkning av det informanten forteller.

Det kvalitative forskningsintervjuet er en interaktiv metode som gir rom for forskeren å utforske og engasjere seg i informantens tanker, opplevelser og ideer (Gubrium og Holstein 2003: 67). Det er derfor fruktbart å forsøke å oppnå en god relasjon til informanten i avslappede omgivelser. Metoden gir også rom for å være fleksibel, der forskeren kan velge å veksle mellom å være nøytral, engasjert eller kritisk hvis det er relevant for det forskeren ønsker å oppnå med intervjuet (Rapley 2004: 23, 25).

2.3 Rekruttering

Etter å ha gjennomført en del av datainnsamlingen opparbeider forskeren seg erfaringer og økt kunnskap om feltet som studeres, og kan vurdere strategisk hvilke informasjonskilder som er relevant å ha med i utvalget (Grønmo 2016: 113, Tjora 2013: 145). Jeg benyttet meg av en fleksibel rekrutteringsmetode for å få et variert utvalg. Variasjon i utvalget har vært et kriterium for rekrutteringen. Dette er for å gi innsikt i hvordan yrkessituasjon og utdanningsbakgrunn kan påvirke alenemødres kombinasjon av lønnsarbeid og aleneomsorg.

Studiens utvalg har blitt rekruttert gjennom tre fremgangsmåter for å oppnå variasjon blant informantene. Som første steg i rekrutteringsprosessen valgte jeg å komme i kontakt med alenemødre gjennom sosiale medier. Dette var for å rekruttere informanter på en effektiv måte, og prosessen ble satt i gang allerede i mai 2018. Denne fremgangsmåten gikk ut på at jeg søkte opp grupper for alenemødre på Facebook. Jeg sendte forespørsel om å bli medlem i to grupper som var litt forskjellige. Den ene gruppen var for alenemødre i Bergen med ca. 90 medlemmer, og den andre gruppen har ca. 330 medlemmer og er for de som anser seg som 100 % alenemor. I samarbeid med gruppenes administrasjon ble vi enige om at jeg ikke ble medlem av hensyn til personvernet til de andre medlemmene, men fikk publisere informasjon om studien og oppfordre interesserte til å ta kontakt per mail. Dette resulterte i fire informanter som stilte til intervju høsten 2018.

Siden selvutvelgelsesmetoden gjennom sosiale medier bare resulterte i fire informanter, anså jeg det som nødvendig å rekruttere informanter gjennom andre arenaer i tillegg. Jeg valgte å sende en mail med informasjon om studien til leder ved to sykehjem i Bergensområdet. Ved å rekruttere gjennom arbeidsplasser blir utvalgskravet om lønnet arbeid automatisk oppfylt. Sannsynligheten for at det jobber en del alenemødre på sykehjem anså jeg som stor ut fra at det er en svært kvinnedominert arbeidsplass. Ved et av sykehjemmene ble mailen med informasjon videreformidlet til alle ansatte, og det ble oppfordret til å ta kontakt på eget

initiativ. To informanter ble rekruttert fra dette sykehjemmet, der begge kontaktet meg på mail og meldte sin interesse. Lederen ved det andre sykehjemmet håndterte mailen fra meg ved å selv ta kontakt med ansatte som er alene med barn og spørre om de kunne tenke seg å delta i studien, og fungerte som en kontaktperson. Én informant ble rekruttert ved dette sykehjemmet.

Parallelt med rekrutteringen gjennom sykehjemmene fikk jeg kontakt med to informanter via bekjente etter å ha fortalt om masterprosjektet. Informantene mottok forespørsel om de var interessert i å delta i studien via mine bekjente. Informantene passet godt inn i utvalget, da den ene alenemoren hadde innvandrerbakgrunn og den andre var barnehageansatt, og dermed representerer en styrking av utvalget med tanke på variasjon.

2.4 Utvalg

For å belyse studiens problemstilling intervjuet jeg ni alenemødre med forskjellig yrkestilknytning, stillingsprosent og antall barn i forskjellige aldre. De eneste utvalgsriteriene var at informantene skulle være yrkesaktive kvinner med mesteparten av omsorgsansvar for sine barn. Jeg valgte å ha få utvalgsriterier for å gjøre rekrutteringsprosessen mindre komplisert, og til dels på grunn av at problemstillingen ikke krever en spesifikk subgruppe av alenemødre for å bli drøftet. Det var likevel ønskelig å komme i kontakt med alenemødre med forskjellige yrker for å få variasjon i utvalget. Som andre grupper i samfunnet er det stor variasjon blant alenemødre når det gjelder inntekt, bakgrunn og omsorgssituasjon for barna. Utvalget skal gjenspeile denne variasjonen. Jeg hadde en forventning om at alenemødre med forskjellige yrke, lønnsnivå og arbeidstid også har forskjellige opplevelser og erfaringer. Variasjonen vil også gi et sammenligningsgrunnlag og en fyldigere analyse.

2.4.1 Presentasjon av informanter

Utvalget består av ni kvinner i alderen 33 til 53 år som har hovedomsorgen for barna sine. Syv av alenemødrene er helt alene om omsorgen, der barnefaren eller barnefedrene har svært sjeldent eller aldri samvær med barna, og gir lite eller ingen økonomiske bidrag. Informantene har blitt anonymisert gjennom fiktive navn og utelatelse av personlig, identifiserende informasjon.

Maja (40)

Maja ble alenemor for datteren etter at barnefaren døde i en ulykke. Hun er utdannet sykepleier og jobbet nattevakter da hun ble alene om omsorgen, men har nå en 100 % stilling i rusomsorgen på dagtid med fleksitid. Hverdagen beskrives som hektisk, og fritiden etter jobb og skole fylles av barnets fritidsaktiviteter. Som sykepleier er det få jobber med gunstig arbeidstid, og Maja har valgt å bli i jobben nettopp på grunn av at fleksitiden gjør det mulig for henne å tilpasse lønnsarbeidet til sin situasjon som alenemor. Til tross for at hun ligger på et gjennomsnittlig lønnsnivå opplever hun store utfordringer med å få endene til å møtes.

Nancy (37)

Nancy har tre barn som hun er helt alene om omsorgen for. Barnefedrene deltar ikke i den daglige omsorgen for barna, der faren til det eldste barnet aldri har hatt kontakt og faren til de yngste bare har samvær med barna i noen ferier. Nancy jobber som vikarlærer og har tatt mye utdanning i løpet av barna sin oppvekst for å kunne tjene nok penger som faglærer. En av grunnene til at Nancy valgte å bli lærer er at arbeidstiden er i samme tidsrom som barna er på skolen. Med én inntekt og tre barn å forsørge, har også hun økonomiske utfordringer.

Erle (40)

Erle har en datter som hun er helt alene om omsorgen for, og har vært alenemor for henne siden graviditeten. Erle er høyt utdannet og har en fast 100 % stilling som seniorrådgiver i offentlig sektor. Hun har fleksitid, noe som gjør det enklere for henne å kombinere lønnet arbeid med omsorgen for datteren. Jobben gir en relativt god lønning, men Erle hevder at inntekten hennes ikke hadde strukket til hvis hun hadde hatt flere barn.

Benedicte (33)

Benedicte har tre barn som hun har hovedomsorg for. Hun har vært alene om omsorgen for det eldste barnet siden hun ble gravid, og barnefaren har ikke vært deltakende i barnets oppvekst. Det har blitt opprettet en rettslig samværsavtale med barnefaren til de to yngste barna, men hun har hovedansvaret. Hun utdannet seg til å bli barne- og ungdomsarbeider etter hun fikk sitt første barn, og har jobbet i barnehage siden hun var nyutdannet. Som barnehageansatt har hun standardisert arbeidstid og starter tidlig på morgenen, og forteller at hun gjerne skulle tjent mer og jobbet mindre for at hverdagen skulle bli mindre utfordrende som alenemor. Hun ønsker å kjøpe egen bolig, men bekymrer seg for om inntekten hennes vil klare økte boutgifter.

Sofie (36)

Sofie har to barn i barneskolealder og har hatt hovedomsorgen for dem i 4 år siden hun og barnefaren gikk fra hverandre. Ettersom barnas samvær med barnefaren er i form av korte besøk noen få ganger i året, er hun alene om den daglige omsorgen. Sofie er høyt utdannet og har jobbet som leder ved en helseinstitusjon siden før hun fikk barn. Hun er avhengig av fleksitid og hjelp fra foreldrene sine for at hun kan ha en 100 % lederstilling og være alenemor. På grunn av lederjobben har Sofie relativt høy lønn, men hun påpeker at lønnen så vidt strekker til.

Kirsten (53)

Kirsten har to tenåringsbarn og har vært alenemor for dem i 3 år etter at hun skilte seg fra barnefaren. Barna besøker faren noen ganger i måneden, og Kirsten har dermed hovedansvaret for dem. Hun har en 80 % nattevaktstilling som spesialsykepleier samtidig som hun videreutdanner seg på fulltid. For å sørge for at hun og barna ville klare seg fint med én

inntekt har hun funnet en jobbsituasjon som fungerer, spart penger og kjøpt eksmannen ut av huset. Hennes økonomiske situasjon er helt grei og hun klarer seg fint, men hun vil ikke si at hun har *god økonomi*.

Martine (37)

Martine har aleneomsorg for to barn. Hun er utdannet helsefagarbeider og har en 65 % dagstilling i eldreomsorgen, og har tatt noen år med videreutdanning. Ettersom barnefaren har vært fraværende på grunn av sykdom har hun vært alene med barna store deler av deres oppvekst, og har hatt hovedomsorgen for dem i noen år etter brudd med barnefaren. Martine har valgt å gå ned i stillingsprosent fra 100 % til 65 % for å ta vare på helsen sin og for å få mer tid til barna. Martine syns at inntekten hennes er helt OK, og at hennes økonomiske bevissthet og prioriteringer gjør det mulig å overleve på lønna.

Dania (43)

Dania har to tenåringsbarn og et barn i småbarnsalder. Hun flyttet til Norge fra Irak på begynnelsen av 2000-tallet med sin daværende ektemann som også er far til de to eldste barna. Begge barnefedrene bor utenlands og deltar ikke i omsorgen for barna, og Dania står derfor helt alene om omsorgsansvaret. Eldstebarnet har særskilte behov, og i kombinasjon med en krevende jobb og aleneansvar for tre barn blir hverdagen ofte preget av stress. Etter en lang og krevende periode med å få godkjent utdannelsen sin i Norge, har hun i dag en 100 % stilling som morsmållærer for barn og ungdom. Etter at hun fikk lønnet arbeid har Dania opplevd å få høyere inntekt, men også økte utgifter. Selv med en grei inntekt bekymrer hun seg mye for sin økonomiske situasjon og hvordan hun skal klare å betjene et lån hvis hun kjøper egen bolig.

Camilla (39)

Camilla er alenemor for datteren sin som er i barnehagealder, og har vært alene siden graviditeten. Hun har jobbet som kabinansatt om bord på fly i mange år, og gikk ned til 80 % stilling etter hun fikk datteren. I likhet med de andre informantene, har hun en utfordrende økonomisk situasjon, og må skaffe ekstraintekter gjennom å være tolk og andre kreative løsninger fordi hovedinntekten hennes ikke strekker til.

2.5 Gjennomføring av intervjuene

De ni intervjuene ble gjennomført i september og oktober 2018. Etter samtykke fra informantene ble intervjuene tatt opp med lydopptaker, og ble senere transkribert over til tekstformat. Det viste seg at mange av alenemødrene hadde mye på hjertet, og enkelte informanter snakket lenge og vekslet mellom de aktuelle temaene uten at jeg behøvde å stille mange spørsmål fra intervjuguiden.⁴ Andre var gjerne mer beskjeden, og jeg måtte ta en større del i samtalen for å få informanten til å føle seg trygg nok til å beskrive sine opplevelser. Ifølge Tjora (2013: 110-111) kan noen informanter forvente at intervjuet styres av at forskeren stiller spørsmål. Dette opplevde jeg særlig i starten av mange intervjuer. For å få

⁴ Se vedlegg 2 om intervjuguiden.

mer flyt i samtalen forsøkte jeg å stille åpne spørsmål som krevde mer refleksjon. I tilfeller der informanten var mer tilbaketrukket, stilte jeg oppfølgingsspørsmål formulert som «Kan du si litt mer om det?» eller «Hva mener du med det?» for å øke forståelsen av informantens subjektive perspektiv. Jeg oppfattet at de fleste intervjusituasjonene opplevdes som avslappende og har vært preget av åpenhet. Informantene har delt overraskende mye personlig informasjon og har reflektert sammen med meg rundt utfordringer de har knyttet til arbeid, økonomi og aleneomsorg for barn.

2.5.1 Intervjuguiden

Intervjuguiden ble utformet med utgangspunkt i Tjora (2013: 112) sin modell for oppbygging av intervju spørsmål. Modellen innebærer å først stille oppvarmende spørsmål om konkrete temaer, som for eksempel informantens bakgrunn. Etter innledningsrunden struktureres samtalen av refleksjonsspørsmål som tar for seg forskningstemaet, og danner kjernen av intervjuet. Til slutt stilles det avrundings spørsmål for å avslutte intervjuet (Tjora 2013: 113). I refleksjonsdelen av intervjuguiden delte jeg inn spørsmålene etter tema; hverdag, jobb, omsorg og barnepass, økonomi og velferdstilbud. Inspirasjon til spørsmål ble delvis hentet fra forskningslitteratur på feltet og fra min egen nysgjerrighet og interesse for gruppen.

Det ble gjennomført et pilotintervju med en medstudent for å prøve ut spørsmålene i intervjuguiden. Erfaringene fra pilotintervjuet gjorde meg bevisst på hvordan formuleringen av spørsmål kan oppfattes forskjellig for forsker og informant, og gjorde det mulig å revidere og bearbeide intervjuguiden for å heve kvaliteten. Spørsmål og temaer ble tilføyd i intervjuguiden underveis etter å ha gjennomført de første intervjuene, ettersom jeg fikk større innsikt og ble bevisst på flere utfordringer alenemødre kan oppleve. Det kom fram i de første intervjuene at barnas fritidsaktiviteter står sentralt i familiers hverdagsliv. Det ble derfor inkludert spørsmål om dette i intervjuguiden. Et annet aspekt som ble nevnt i et av intervjuene er følelsen av andres blikk og fordommer rettet mot alenemødre, og jeg valgte å tilføye dette i intervjuguiden for å spørre om andre hadde lignende erfaringer.

2.5.2 Intervju via Skype

To av de fire informantene fra rekrutteringen gjennom sosiale medier bodde ikke i Bergensområdet, og det var lenge snakk om at jeg skulle reise til deres hjemby for å gjennomføre intervjuet der. Jeg besluttet å prøve Skype som et mulig alternativ før jeg

eventuelt bestilte billetter. Informantene var også komfortabel med et intervju over Skype. Jeg lastet ned et program på PC-en min i forkant av intervjuene for å kunne ta lydopptak av videosamtalene. Studiens aller første intervju ble gjort over Skype, og erfaringen ble benyttet til å vurdere om intervjuguiden fungerte. Begge intervjuene ble gjennomført på en søndag, og informantene hadde fri fra jobb og kunne sette av tid og være hjemme hos seg selv i avslappede omgivelser. Vi opplevde lite tekniske forstyrrelser, med unntak av noen få setninger vi måtte gjenta for hverandre. Intervjuene var vellykket, og det ble ikke nødvendig å reise til deres hjemby for å ha et ansikt-til-ansikt-intervju.

Ifølge Lo Iacono mfl. (2016) er Skype et velegnet hjelpemiddel i studier med begrenset budsjett og gjør det mulig å intervju informanter som befinner seg geografisk langt unna. Lo Iacono mfl. (2016) argumenterer for at intervjuer over Skype kan gi like dyp innsikt i et fenomen som alminnelige ansikt-til-ansikt-intervjuer. Nonverbal kommunikasjon gjennom kroppsspråk kan være vanskeligere å tolke, men videosamtale over internett kan i det minste vise følelsesuttrykk gjennom ansiktsmimikk (Deakin og Wakefield 2014: 605).

Ut fra min egen erfaring var det mindre forstyrrelser fra omgivelsene under skypeintervjuene i forhold til de jeg hadde ansikt-til-ansikt. En årsak til dette kan være at både informantene og jeg satt i et rom hvor vi kunne prate uten å bli forstyrret. Vi var forberedt og ønsket å være i fred, og vi kommuniserte bra og uforstyrret sammenlignet med intervjuer som ble gjennomført i det offentlige rom. Et av intervjuene ansikt-til-ansikt ble gjennomført på kafé, der informanten tidvis senket stemmen under enkelte samtaleemner som opplevdes svært privat. Til tross for mulige begrensninger fra omgivelsene var det lettere å opprette en god mellommenneskelig kontakt under intervjuene ansikt-til-ansikt.

2.5.3 Opprettelse av god kontakt med informantene

Også intervjuene som foregikk ansikt-til-ansikt var svært forskjellige og kontakten mellom informanten og meg varierte mye. Som nevnt tidligere dannes intervjukunnskap gjennom interaksjon, og hvor god kontakt som opprettes mellom forsker og informant påvirker dermed dataene. For å oppnå god kontakt og tillit mellom forsker og informant er det ifølge Rapley (2004: 19) viktig at informanten føler seg komfortabel. Jeg ønsket at informantene skulle bestemme sted for intervjuet slik at de skulle føle seg komfortabel og at intervjuet skulle foregå på deres premisser så langt det lot seg gjøre. Det var kun én informant som ønsket å bli intervjuet hjemme hos seg selv. Resten av intervjuene ble gjennomført på informantens

arbeidssted, offentlig plass og på et tomt kontor på sosiologisk institutt ved Universitetet i Bergen. Sammenlignet med den avslappede og hjemmekoselige stemningen hjemme hos den ene informant, var intervjuene på sosiologisk institutt mer preget av upersonlige omgivelser. Begge intervjuene utgjorde en viktig del av datamaterialet ved at informantene fortalte åpent om sine opplevelser. Likevel opplevde jeg at det asymmetriske forholdet mellom forsker og informant ble tydeligere. Jeg hadde invitert informantene inn i *min* verden og jeg som forsker fikk et enda større ansvar for å skape en komfortabel atmosfære. Særlig den ene informant virket ganske ukomfortabel i starten av intervjuet og ga korte svar på spørsmålene mine. Jeg fikk behov for å bidra mer i samtalen enn jeg har gjort under de andre intervjuene.

Mange av informantene pratet mye for egen maskin og jeg behøvde bare å stille oppfølgingsspørsmål eller strukturere samtalen inn på intervjuguidens temaer. For enkelte av disse intervjuene var blikkontakt sentralt for å kommunisere at jeg var oppmerksom på det informantene sa og for å vise interesse. Derfor skrev jeg tidvis lite notater, og lærte underveis i intervjuprosessen å kun skrive stikkord for å huske et oppfølgingsspørsmål. Andre informanter var mindre snakkesalige og ga kortere svar på spørsmålene som ble stilt. Jeg forsøkte å stille åpne spørsmål for å få informanten til å reflektere over egne opplevelser knyttet til temaet vi snakket om.

2.6 Analyseprosessen

Analyseprosessen har foregått gjennom hele forskningsprosessen. Etter intervjuene var avsluttet begynte jeg så smått å analysere systematisk det informantene hadde fortalt eller andre inntrykk jeg satt igjen med. Da jeg transkriberte valgte jeg å gjengi den muntlige samtalen så autentisk som mulig for å kunne gi nøyaktige sitater av respekt for informantene, og for at viktig informasjon ikke skulle gå tapt. Tjora (2012: 144) påpeker at en detaljert transkripsjon kan være nyttig for å avdekke informasjon som kan ligge skjult bak det informanten sier. Et eksempel på dette kan være å synliggjøre usikkerhet hvis informanten nøler med formuleringer av en setning eller leter etter ord. Jeg noterte ned ansiktsmimikk og eventuelle følelsesuttrykk under noen av intervjuene for å kunne tolke det informantene sa opp mot det de kommuniserte med kroppsspråket.

Hovedarbeidet med analysen startet med å skrive ut alle transkripsjonene i papirformat, hvor jeg deretter fargekodet etter tematikk for hånd. Gjennomgangen foregikk systematisk, der jeg

limte inn sitater i et eget elektronisk kodedokument for å kategorisere. De empiriske tendensene ble fordelt inn under problemstillingens tre hovedtemaer; lønnsarbeid, omsorg og økonomi. Intervjuene ble gjennomlest flere ganger, og det ble raskt etablert koder og underkategorier, som for eksempel «arbeidstid», «barnepass» og «andres blikk». Analysekapitlene ble inndelt etter de tre nevnte hovedkategoriene, hvor jeg først «skrev ut» de empiriske funnene og mine analyser. Jeg hadde på forhånd lest en del litteratur, og hadde et visst overblikk over teorier og perspektiver som kunne anvendes videre i analyseprosessen. Etter den empiriske analysen ble det mer tydelig hvilke teorier som kunne anvendes, og hva som manglet av teori. Dette innebar at jeg ikke tok utgangspunkt i teori da jeg først analyserte det empiriske innholdet i intervjuene. Den empiriske analysen ble dermed ikke tilpasset et teoretisk rammeverk. Jeg fortsatte å lese litteratur til jeg hadde nok innsikt i teori som kunne bidra til en sosiologisk forståelse av mine empiriske analyser. Deretter ble de empiriske funnene og tendensene i materialet drøftet i lys av teori og begreper, og sett i sammenheng med sosiologiske forklaringer. Denne fremgangsmåten følger den abduktive analysestrategien til en viss grad, der jeg har tatt utgangspunkt i informantenes perspektiv for å utvikle kategorier, og har deretter henvendt meg til eksisterende teori for å sette empirien inn i en sosiologisk kontekst.

2.7 Studiens gyldighet

For å avgjøre kvalitative studiers gyldighet kan man ta i bruk indikatorene *reliabilitet*, *validitet* og *generaliserbarhet*. Indikatorene brukes som kriterier for forskningens kvalitet, og vurderer både forskningens indre logikk, hvordan kunnskapen har blitt produsert og om resultatene kan brukes til å generalisere (Tjora 2013: 202).

Reliabilitet er en indikator på studiens pålitelighet. Dette innebærer en vurdering av forskningens troverdighet, og kan for eksempel gjøres ved å vurdere hvordan forskeren har gått fram i datainnsamlingen, eller om resultatene samsvarer med lignende studier (Tjora 2013: 203-206, Kvale og Brinkmann 2017: 276). Denne studiens grad av reliabilitet kan vurderes ut fra min bruk av lydopptaker og gjengivelse av korrekte sitater i transkripsjonene av intervjuene. Under selve intervjuprosessen har jeg forsøkt å ikke stille ledende spørsmål for å unngå å påvirke svarene.

Validitet vurderer om kvalitativ forskning har lyktes i å finne svar på det studien har spurt etter. Validiteten til en studie kan handle om metodevalget egner seg til å generere den

kunnskapen som blir etterspurt eller om funnene ses i lys av annen forskning på området (Kvale og Brinkmann 2017: 276). Ifølge Tjora (2013: 207) kan validiteten styrkes av å være åpen om forskningsprosessen og hvilke teoretiske perspektiver som har ligget til grunn for konklusjoner som trekkes i studien. Validiteten kan også styrkes ved for eksempel å sørge for at informantens uttalelser ikke blir feiltolket eller misforstått underveis i intervjuprosessen (Kvale og Brinkmann 2017: 281-282). Disse validitetssikringene har blitt forsøkt oppnådd i denne studien. Jeg har for eksempel formulert spørsmål så enkelt som mulig i et forsøk på å unngå misforståelser. De samme spørsmålene har blitt stilt til alle informantene, og hvert intervju handlet om de samme hovedtemaene. Jeg har også redegjort for analyseprosessen slik at leseren kan vurdere det som er oppgitt.

I tillegg til gyldighet kan også en studies evne til å generalisere vurderes forsknings kvaliteten. Generaliserbarhet er ifølge Kvale og Brinkmann «(...) spørsmålet om resultatene primært er av lokal interesse eller om de kan overføres til andre intervjupersoner, kontekster og situasjoner» (2017: 289). Gobo (2008) påpeker at generalisering i kvalitative metoder er mulig til en viss grad, og at slike studier kan representere et fenomen eller en gruppe av populasjonen. Utvalgets erfaringer og opplevelser kan sannsynligvis overføres til andre lignende situasjoner. Det er lite sannsynlig at det bare er disse ni alenemødrene som har utfordringer med å kombinere lønnet arbeid med aleneomsorg for barn. Samtidig er det også overveiende sannsynlig at det er erfaringer knyttet til det å være alenemor i Norge i dag som ikke utvalget representerer.

2.8 Ethiske vurderinger

Tjora (2013: 39-49) hevder at god etikk i møte med informanter ofte handler om å behandle dem med respekt og høflighet. Samtidig kreves det av kvalitative studier å følge retningslinjer for etisk behandling av informanter og informasjon. Dette er for å skape tillit, men også for å understreke forskerens moralske forpliktelse til å tenke gjennom etiske prinsipper som skal ivareta informantens anonymitet og interesser. Tjora (ibid.) peker også på viktigheten av etiske vurderinger som en måte å forsikre informantene om at de ikke bare er en kilde til informasjon, og at beskyttelse av deres personvern prioriteres høyt.

Studien har blitt innmeldt til Norsk Senter for Forskingsdata (NSD).⁵ Dette er på grunn av at prosjektet behandler personlige opplysninger, og må godkjennes av NSD før datainnsamlingsprosessen kan starte.

I forkant av intervjuene sendte jeg ut et informasjonsskriv slik at informantene kunne sette seg inn i hva studien handler om, deres rettigheter og hva som ble forventet av dem hvis de ønsket å delta.⁶ Jeg opplyste også om NSD sin godkjenning av studien. I tillegg inneholdt skrivet et samtykkeskjema som skulle signeres av informanten og meg i starten av intervjuet som en formalitet. Å ivareta deres anonymitet er et sentralt tema i informasjonsskrivet, og jeg så det som nødvendig å gjenta dette da vi møttes for intervju. Informantenes anonymitet ivaretas også i presentasjonen av datamaterialet ved å utelate personlige opplysninger eller andre gjenkjennbare karakteristikk som kan avsløre deres identitet for andre.

Under selve gjennomføringen av intervjuene er det også viktig å ha reflektert over etiske vurderinger for å unngå skade eller feil som kan bli problematisk for informantene i etterkant. Enkelte temaer vekker sterke følelsesmessige reaksjoner hos informanter, og det kan være nødvendig å ta en pause eller avslutte intervjuet hvis forskeren ikke har kompetanse til å hjelpe informanten med å bearbeide følelsene (Tjora 2013: 159). Underveis i intervjuene har samtalen naturlig ført over til sensitive aspekter ved informantenes nåværende eller tidligere livssituasjon. Når slike situasjoner oppstod lot jeg informantene styre selv hvor mye de ønsket å fortelle. Det ble ikke aktuelt å avbryte intervjuet siden ingen av informanter ble følelsesladet i særlig stor grad. Som nevnt tidligere opplevde jeg informantene som svært åpne og ærlige, og en av informantene nevnte flere ganger under intervjuet at hun var forberedt på personlige spørsmål og at jeg ikke måtte la meg begrense av frykt for å trække over noen grenser.

Tjora (2013: 160) påpeker at det er viktig å informere om at det er mulig å trekke seg fra studien når som helst i tilfelle informanten angres eller det blir for følelsesmessig utfordrende å delta. Dette ble informert om i informasjonsskrivet og gjentatt muntlig i starten av intervjuet. Avslutningsvis i intervjuet ble informanten bedt om å tilføye noe som eventuelt var usagt eller noe informanten hadde tenkt å si på forhånd. Dette ble gjort for å understreke at jeg har respekt for deres synspunkter og ikke ønsker at informantene skal sitte inne med noe usagt.

⁵ Se vedlegg 3 om godkjenning av studien fra NSD.

⁶ Se vedlegg 1 om informasjonsskrivet.

3. Teoretiske perspektiver

I dette kapitlet skal studiens teoretiske perspektiver og begreper presenteres. Ifølge Ragin og Amoroso (2011: 57) innebærer samfunnsforskning alltid en dialog mellom teori og empiri. Masterprosjektets empiriske materiale skal tolkes og forstås i tråd med et sosiologisk rammeverk, der teoretiske perspektiver og begreper tas i bruk for å gi mening til de funnene jeg gjør i denne studien.

3.1 «Work-family conflict» og kjønnede moralske rasjonaliteter

Et sentralt fokus i oppgaven er hvordan alenemødrene kombinerer aleneansvar for barn og lønnet arbeid, og hvilke utfordringer som kan oppstå i forsøket på å balansere forsørger- og omsorgsansvaret. For å belyse denne problemstillingen fant jeg det hensiktsmessig å se på forskningslitteratur om «work-life balance». Det teoretiske perspektivet som work-life balance representerer, handler ifølge Guest (2002: 257) om at arbeidsmarkedet krever mye tid og innsats fra arbeiderne for å opprettholde et høyt nivå av produktivitet. Mange kan oppleve at intensivering av ansvaret på jobb dominerer mesteparten av livet, og investerer derfor mye energi i å finne en balanse mellom jobb og privatliv. Fravær av balanse kan føre til konflikt mellom jobben og privatlivets krav, og bidra til stress og redusert livskvalitet (Roman 2017a: 38). Guest (2002: 262-263) påpeker viktigheten av å definere hva som menes med «work» og «life». Hvis forståelsen av «work» tolkes som lønnet arbeid, står man i fare for å overse ulønnet arbeid som utføres i hjemmet. «Life» kan tolkes både som fritiden etter endt arbeidsdag, og som familielivet med sine krav til energi og tidsbruk som venter etter at den lønnete arbeidsdagen er over.

Mye av litteraturen som har et work-life-perspektiv tar for seg balansen mellom lønnsarbeid og familielivet, og betegnes derfor som *work-family studies* (Guest 2002: 274). Dette feltet er dominert av perspektiver på toinntektsfamilier (Alsarve 2017, Ellingsæter 2005, Guest 2002: 265.). Perspektivet er likevel svært relevant for å få økt innsikt i alenemødres utfordringer med å finne en balanse mellom krav fra jobben og aleneomsorgen for barn. Tradisjonelle work-family-perspektiver anser familieliv og lønnsarbeid som to uforenelige sfærer som ikke påvirker hverandre i nevneverdig grad (Guest 2002: 258). Empiriske studier viser at denne antakelsen ikke stemmer, og at det derimot er mer sannsynlig at ansvar tilknyttet jobben og familielivet «farger av» på hverandre. Roman gir et godt eksempel på hvordan denne prosessen kan være en kilde til konflikt:

«(...) Konflikt oppstår når arbeidsbelastning og påfrestninger i en domän gör det svårt att tillfredsställande utföra uppgifterna i den andra domänen, som när en småbarnsmammas nattvak gör att hon har svårt att koncentrera sig på sina arbetsuppgifter dagen efter. 'Avfärgningen' (spillover) går då från familj til arbete. På motsvarande sätt kan yrkesarbetet färga av sig på familjelivet» (Roman 2017a: 39).

Denne konflikten bunner ut i at arbeidslivet og familielivet konkurrerer om menneskers tid. Ifølge Kvande og Rasmussen (2007: 17) er tid en viktig ressurs i både arbeidslivet og i familierelasjoner. Tid brukes som byttmiddel på arbeidsmarkedet og er avgjørende for å forsørge seg selv og sin familie gjennom lønnet arbeid. En tendens i samtiden er at mange familier hevder at de befinner seg i en «tidsklemme» og opplever at tiden ikke strekker til i hverdagen (Ellingsæter 2005, Hochschild 1997, Kvande og Rasmussen 2007). Som følge av at jobben og familielivet reguleres av tid, hevder Hochschild (1997: 50) at tid er en sentral del av sosiale relasjoner. Det forbindes sterk symbolsk verdi til den tiden foreldre bruker sammen med sine barn. Denne symbolske verdien til tidsbruk i foreldre-barn-relasjonen utforsker Hoshschild (1997) i sin bok «The Time Bind». Hochschild (ibid.) var tidlig ute med å studere hvilke mekanismer som ligger til grunn for foreldres tidspraksiser, og beskriver *kvalitetstid* som en viktig prioritet i arbeidende foreldres hverdagsliv. Ifølge Hoshschild er kvalitetstid et bilde på tid som en knapp ressurs, og som må forvaltes på en riktig måte i sosiale relasjoner: «*Quality time holds out the hope that scheduling intense periods of togetherness can compensate for an overall loss of time in such a way that a relationship will suffer no loss of quality*» (Hochschild 1997: 50). Foreldres tidsbruk sammen med sine barn kan med andre ord oppleves som en indikasjon på foreldreskapets kvalitet. Det er interessant å se nærmere på hvordan informantene i denne studien opplever og håndterer å få tiden til å strekke til. Etersom hverdagen skal organiseres av én forelder mindre enn i andre familier, kan det tenkes at alenemødre har et større tidspress.

Den tiden som blir brukt på jobb er ifølge Ellingsæter (2009) et uttrykk for forskjellige *arbeidstidsregimer*. Arbeidslivets tidsregimer er ifølge Ellingsæter (2009: 88) «*nasjonale konfigurasjoner av legale, frivillige og sedvanemessige rammer for arbeidstidspraksis*». Dette innebærer at arbeidsplasser har forskjellige *tidspraksiser*, eller *arbeidstidskulturer*, og bidrar til å organisere arbeidsdagen. Regulering av arbeidstiden har vært en viktig kamp for arbeiderbevegelsen for å forhindre arbeidsmarkedets utnyttelse av menneskers arbeidskraft (Ellingsæter 2009: 91). Arbeidstiden kan være standardisert, fleksibel og turnusbasert. Den

standardiserte arbeidstidskulturen innebærer at arbeidere jobber til faste tider (Brandth og Kvande 2005: 41). Det er en økende tendens av fleksibel arbeidstidskultur (også kalt «fleksitid») i det norske arbeidslivet, og innebærer «*varierende krav om fysisk tilstedeværelse*» (Bungum 2008: 131). Det er derfor mer opp til hver enkelt arbeider når en begynner og slutter på jobb. Innføring av fleksibel arbeidstidskultur fører til en intensivering av arbeidet, og mange opplever å bruke mye tid på lønnet arbeid (Brandth og Kvande 2005: 41). Turnusarbeidet er en form for standardisert arbeidstid ved at man forholder seg til faste klokkeslett, men arbeidet er organisert som forskjellige skift. Arbeidere med turnusbasert arbeidstid må derfor jobbe til forskjellige tider fra dag til dag (Hassel 2018: 110).

Tradisjonelt har kvinner opplevd et høyere konfliktnivå i sammenheng med å få tiden til å strekke til enn menn (Hochschild 1997: 229). Kvinners deltakelse på arbeidsmarkedet har økt radikalt siden 1970-tallet, men det tradisjonelle kjønnsrollemønsteret knyttet til barneomsorg har ikke endret seg i takt med økt kvinneandel i lønnet arbeid. Kvinner har fortsatt mer ansvar i hjemmet, og kan derfor oppleve mer konflikt i en hverdag preget av krav og forventninger fra jobb- og familiesfæren (Kvande og Rasmussen 2007: 201, Roman 2017a). Mange kvinner velger å redusere stillingsprosenten sin for å skape en bedre balanse i hverdagen, og for å få mer tid til å følge opp barna sine mer intensivt.⁷ Duncan mfl. (2003) hevder at kvinner i større grad enn menn former lønnsarbeidet sitt etter *kjønnede moralske rasjonaliteter*. Duncan og Edwards (1997b) utviklet begrepet for å forklare mødres arbeidspraksiser med utgangspunkt i sin studie av hvilke verdisystemer som ligger til grunn for alenemødres valg av yrkesdeltakelse. Ifølge Duncan og Edwards (1997b: 30) har forskning på alenemødres yrkesdeltakelse blitt analysert ut fra et mannlige rasjonalitetsperspektiv, som antar at alenemødre tar valg basert på formålsrasjonalitet og maksimering av utbytte. Duncan og Edwards (ibid.) hevder at det ikke er så enkelt, og at alenemødre (samt mødre som lever i parforhold) også baserer valgene sine på et sett av kulturelt betingede moralske rasjonaliteter. Disse moralske hensynene fungerer som rettesnorer for alenemødres avgjørelser om hva som oppfattes som moralsk riktig å gjøre. I tillegg til kulturell kontekst, er kjønnede moralske rasjonaliteter også påvirket av sosiale og politiske forhold alenemødrene lever under. Et eksempel er hvordan forskjellige velferdsregimer behandler alenemødre i sin utforming av politikk rettet mot gruppen (Duncan og Edwards 1997b: 38). Den norske overgangsstønad er et eksempel på en ordning som behandler alenemødre først og fremst som lønnsarbeidere,

⁷ Foreldres, og særlig mødres, intensive oppfølging av sine barn henger sammen med kulturelle foreldreskapsidealer (Hays 1996). Dette skal redegjøres for senere i oppgaven.

der formålet med endringene av ordningen på slutten av 1990-tallet var å få flere alenemødre til å forsørge seg selv gjennom lønnet arbeid. I ettertid har deltakelse i lønnsarbeid vært en viktig verdi blant norske mødre, og gjenspeiles i den høye yrkesdeltakelsen blant mødre med og uten aleneansvar for barn (Kvande og Rasmussen 2007: 23). Hva slags kjønnede moralske verdier alenemødrene i mitt utvalg har er et spørsmål jeg vil diskutere, samt hvordan disse verdiene kommer til uttrykk i alenemødrenes håndtering av lønnsarbeid og aleneomsorg for barn.

Duncan og Edwards (1997b: 40, 56) argumenterer for at det mannlige rasjonalitetsperspektivet forklarer alenemødres arbeidspraksiser ut fra individuelle karakteristikk, som for eksempel utdanning, inntektsnivå og antall barn. Kjønnede moralske rasjonaliteter ser på hvilke sosiale relasjoner og strukturer som alenemødrene forholder seg til i sin fortolkning av normer og forventninger når de skal orientere seg på arbeidsmarkedet. Duncan og Edwards begrunner dette ut fra sine funn: «*The interview evidence therefore suggests systematic differences, between social groups, in gendered moral rationalities about the relationship between motherhood and paid work.*» (Duncan og Edwards 1997b: 49). Deres studie viser tydelige forskjeller mellom etniske grupper blant alenemødre i deres arbeidspraksiser. Flere afrikansk-karibiske mødre har fulltidsjobb sammenlignet med hvit-konvensjonelle mødre. Flere informanter med afrikansk-karibisk bakgrunn uttrykker viktigheten av å forsørge seg selv, og at de anser fulltidsansettelse som en del av å være en god mor for sine barn (ibid.). Begrepet om kjønnede moralske rasjonaliteter gir et utgangspunkt for å diskutere forskjellige verdier også hos mine informanter.

3.2 Foreldreskapsidealer

Det er nærliggende å tro at alenemødrene i denne studien, i likhet med mødre som lever i par, blir påvirket av dominerende normer og idealer for moderskap. Morskapet kan ofte framstilles som biologisk forankret, men flere sosiologiske perspektiver påpeker at morsrollen også er en sosial konstruksjon. Normer og idealer knyttet til å være en god mor er kulturelt og historisk betinget, og har blitt beskrevet og utforsket av forskere innenfor den familiesosiologiske disiplinen (Büskens 2001, Chambers 2012, Johnston og Swanson 2003, Lee mfl. 2010).

Hays (1996) er en sentral forsker fra fagfeltet, og har gitt inspirasjon og økt innsikt gjennom sitt begrep om det *intensive moderskapet* i boken «*Cultural Contradictions of Motherhood*». Hays utviklet begrepet gjennom sin studie av amerikanske mødre og moderskapsmetoder, og

bruker intensivt moderskap for å beskrive ideologien som ligger til grunn for den sosialt aksepterte moderskapspraksisen. Ifølge Hays (ibid.) innebærer det intensive moderskapsidealet at mødre skal bruke all sin tilgjengelige tid, sitt fokus (både fysisk og emosjonelt) og økonomiske midler til å forbedre sine barns liv. Med andre ord, så kreves det mye mer enn å dekke barnas fysiske behov for å være en god mor (Hays 1996: 5). Det intensive moderskapet blir blant annet kommunisert som ideologi gjennom manualer for barneoppdragelse rettet mot mødre. Gjennom sin analyse av manualene og den historiske utviklingen av moderskapsideologien, viser Hays (1996: 58, 108) at intensivt moderskap er svært barnesentrert og at det er mødre som i all hovedsak holdes individuelt ansvarlig for barnas velferd og utvikling. Dette innebærer en forventning om at mødre skal ofre mye av sin tid og energi på å forme barnas oppvekst, slik at de vokser opp til å bli skikkede samfunnsborgere. Til tross for at intensivt moderskap er et middelklasseideal, hevder Hays (1996: 8-9) at idealet blir kommunisert til alle mødre uavhengig av deres sosiale, kulturelle og økonomiske posisjon i samfunnet. Dette vitner om at normen om intensivt moderskap står sterkt. Hays (1996: 75) påpeker at mødre forsøker å leve opp til idealet på sin egen måte; «*They actively responded to what they read, and hear, and they shape it in ways that make sense to them. The result is that mothers mother differently*». Hvordan mødre utøver sitt moderskap er derfor en kompleks sammensetning av klassetilhørighet, etnisitet, religion, bosted, utdanningsnivå og mye mer (Hays 1996: 76).

Shirani mfl. (2012) påpeker at ansvarliggjøring av mødres omsorg er en del av en økende tendens til å anse foreldreskapet som deterministisk for hvordan barna oppfører seg og blir som voksne. Som Hays påpeker, er det derfor knyttet et sterkt moralsk ansvar til moderskapet (Shirani mfl. 2012: 30). I litteratur om barneoppdragelse og råd fra eksperter dominerer ideen om at foreldre (og særlig mødre) sin metode for barneomsorg er ansett som den mest avgjørende faktoren for barns livssjanser (Hoffman 2010, Lee mfl. 2010). Dette fører til et stort press på å oppdra barn på en «riktig» måte. Foreldre som opplever å mislykkes i å oppdra barn i tråd med sosialt akseptert praksis føler seg som dårlige foreldre, får angst og skyldfølelse (Lee mfl. 2010, Hoffman 2010).

Hays (1996) beskriver mange mødres virkelighet fra 1990-tallets USA, og fokuserer på moderskapsidealer som følger en tradisjonell forventning om at kvinner skal ha hovedansvar for oppdragelse av barn og alt som det innebærer. I senere tid har det imidlertid skjedd endringer i forventninger til fedre, og den intensive ideologien har videreutviklet seg til å omfatte foreldreskapet. Shirani mfl. (2012) sin kvalitative studie av hvordan fedre forholder

seg til det intensive foreldreskapet viser at det er store forskjeller i opplevelsen av intensiteten til idealet. Ifølge Shirani mfl. (2012: 32), er fedre mer *involvert* i barneomsorgen, og at farskapet ikke er like preget av å gi intensiv omsorg som det er for moderskapet. Fedrene i Shirani mfl. sin studie avviser det intensive idealet for foreldreskap. Forskerne hevder at avvisningen har sammenheng med autonomi og selvstendighet som viktige maskulinitetsmarkører, der fedrene forventes å ikke la seg påvirke av ekspertråd og høye kulturelle forventninger til hva som anses som godt foreldreskap. Shirani mfl. (2012: 36) hevder at den maskuline identiteten kan bidra til å beskytte fedre fra bekymringer og angst som kan komme av det intensive foreldreskapet. Ansvarsfølelse og følelsesmessige konsekvenser av det intensive foreldreskapet rammer derfor mødre hardere enn for fedre (Shirani mfl. 2012: 37). Fedrene i Shirani mfl. (2012: 35-36) sin studie rapporterer en større bekymring knyttet til deres forsørgeransvar overfor sine barn. Som Hays (1996) påpeker, innebærer også det intensive foreldreskapsidealet å bruke mye penger på sine barn for å gi god barneomsorg. Shirani mfl. (2012: 36) hevder derfor det er en sammenheng mellom tradisjonelle kjønnsrollemønstre og opplevelse av intensivt foreldreskap.

Kitterød og Rønsen (2014: 35-36) peker på innførelse av foreldrepermisjon for fedre som én faktor som kan forklare norske fedres involverte rolle i ulønnet omsorgsarbeid. Kitterød og Rønsen (2014: 36) hevder at fedre deltar mindre i yrkesarbeid enn før, og utfører mer omsorgsarbeid overfor barna sine når de er i småbarnsfasen. Forskerne argumenterer for at dette er et tydelig tegn på at idealet om den involverte far praktiseres i norske, moderne hjem. Kitterød og Lappegård (2012: 682) sin studie av norske pars fordeling av lønnet og ulønnet arbeid viser at involvering i barneomsorg er en viktig del av farsidentiteten, og at fedre har et sterkt ønske om å delta i omsorgen. Studiens funn vitner likevel om at kvinner jobber mer deltid og har mer ansvar for ulønnede arbeidsoppgaver i hjemmet enn menn (Kitterød og Lappegård 2012: 681). Litteraturen viser tydelig at det er knyttet forskjellige forventninger til praktisering av morskap og farskap.

Samtidig som fedre ønsker og forventes å være mer involvert i barnas hverdag, forekommer samlivsbrudd stadig oftere i dag enn før. Mange fedre opplever å bli mer fraværende fra barna sine etter et brudd, noe som gjør det vanskelig å praktisere involvert faderskap (Sogner 2003: 237). Skevik (2006a: 117) påpeker at barna bor fast hos mor i 85 % av tilfellene ved et samlivsbrudd, og at det er enighet om denne ordningen i 90 % av tilfellene. Skevik (2006a: 114) hevder at motsetningene mellom samfunnets krav til involvert faderskap og fravær fra barna ved samlivsbrudd er et paradoks som påvirker praktisering av menns foreldreskap.

Paradokset med normen om involvert faderskap og den fraværende far er et relevant perspektiv å anvende i denne oppgaven, fordi det påvirker alenemødre som er helt alene om omsorgsansvaret. Forventningen om den involverte far blir aldri innfridd for disse alenemødre. Dette kan gjøre det vanskelig for alenemødre å leve opp til et ideal basert på at mødre har en involvert far å samarbeide med, i tillegg til at de mangler en partnerforelder å dele den praktiske siden ved omsorgsarbeidet med.

3.3 Strukturell ambivalens

Ut fra litteraturen om work-family-konflikt og foreldreskapsidealer, er det grunn til å tro at det oppstår en del problematikk i alenemødres hverdagsliv når de skal forsøke å strekke til på alle områder på lik linje med andre mødre som lever i par. Roman (2017a, 2019) belyser denne problematikken, og hevder at det kan oppstå konflikt mellom alenemødres forventninger til seg selv som mor og ressurser de har til rådighet. Ifølge Roman (2017a: 41) har denne konfliktdimensjonen ikke blitt vektlagt i nevneverdig grad i forskningslitteraturen. Roman (ibid.) argumenterer for at det er nødvendig å sette søkelyset på denne konflikten for å få en mer dyptgående forståelse for det hun mener er en sentral del av alenemødres utfordringer. For å belyse konflikten mellom forventninger og ressurser bruker Roman (2017a, 2017b, 2019) *strukturell ambivalens* som teoretisk forklaringsmodell. Strukturell ambivalens innebærer at individers mulighet til å handle i tråd med kulturelle normer og forventninger avgjøres ut fra ressurser de har tilgang til gjennom sin strukturelle posisjon i samfunnet (Roman 2019: 304). Det kan derfor oppstå konflikt i individers liv hvis strukturelle forhold ikke gir mulighet til å imøtekomme forventninger. Strukturell ambivalens er dermed et teoretisk begrep som kan bidra til å belyse at alenemødre er en heterogen gruppe, der deres situasjon påvirkes av sosioøkonomisk bakgrunn, utdanningsnivå, yrkestilknytning og inntekt (Roman 2019). Ambivalensen kommer særlig til uttrykk i alenemødres liv når de skal kombinere lønnet arbeid med aleneomsorg for barn, og har nær sammenheng med de nevnte strukturelle faktorene som påvirker muligheter.

Ifølge Roman (2017a) kan begrepet om strukturell ambivalens anvendes på to måter. Strukturell ambivalens kan ifølge Roman (2017a: 41) bidra til økt forståelse av konfliktens *konsekvenser*, og gi en forklaring på hvordan det *oppleves* å ha begrensede valgmuligheter som følge av sin strukturelle posisjon. Begrepet brukes også for å *identifisere motsetningsfylte forventninger* mellom lønnsarbeidet og familielivet (Roman 2017a: 42). Jeg vil ta i bruk disse

tolkningene av begrepet i min analyse av studiens empiriske funn. Med bakgrunn i dette, forstås strukturell ambivalens som et begrep som kan beskrive det motsetningsfylte forholdet mellom struktur og handlingsrom, og samtidig gi innsikt i motsetningenes konsekvenser som følge av individers strukturelle situasjon. Strukturell ambivalens kan dermed beskrive årsaken til en konflikt og dens konsekvenser.

Hvordan begrepet anvendes kan illustreres gjennom Roman sin analyse av hvordan ambivalensen kommer til uttrykk blant alenemødre med arbeiderklassejobber. Roman (2019: 308) sin analyse viser at alenemødrene må tilbringe mange timer på jobb i lavtlønnede yrker med ugunstige arbeidstider for å forsørge sine barn. Som Roman (2019: 307) påpeker, er det å ha jobb en viktig del av morskapsidealet til kvinnene i studien. Samtidig er alenemødrene opptatt av å tilbringe mye kvalitetstid med sine barn for å imøtekomme forventninger til seg selv som en god mor. Ifølge alenemødrene i Roman sin studie handler morskapet om å «være der for sine barn» og «se og tilfredsstille deres behov». Den tiden alenemødrene må tilbringe i lønnet arbeid for å tjene penger kan oppleves å gå utover kvalitetstiden de ønsker å ha med barna sine, særlig for alenemødre med arbeidstider som ikke overlapper tidsperiodene barna er på skolen eller i barnehagen. For mange av alenemødrene i Roman sin studie blir løsningen å redusere stillingsprosent for å bruke den tiden de mener påkreves for å være en god mor. Dette fører igjen til færre inntekter. Roman (2019: 313) argumenterer for at samfunnsstrukturene ikke ligger godt nok til rette for at alenemødre kan gjennomføre sitt moderskap og forsørgeransvar uten at det har konsekvenser for selvfølelse og økonomi. Jeg er interessert i å undersøke om alenemødrene i min studie føler på strukturell ambivalens og hvordan dette kommer til uttrykk.

3.4 Knapp økonomi

Som tidligere nevnt har alenemødre en generelt utfordrende økonomisk situasjon med tanke på at de har én inntekt som skal rekke over det samme som to inntekter. Hvordan alenemødre håndterer sin økonomiske situasjon er en sentral del av oppgavens problemstilling, og kan belyses ved hjelp av forskjellige perspektiver på håndtering av en begrenset økonomi. Men hva innebærer det å ha en begrenset økonomi?

Stjernø (1985) presenterte sitt begrep om «den moderne fattigdommen» og «knapphetens tyranni» i sin bok om fattigdom blant norske innbyggere på 1980-tallet. Boken går ut på å beskrive hvordan innbyggere med lav inntekt kan oppleve sin økonomiske situasjon i et

velstående samfunn. Ifølge Stjernø (ibid.) er fattigdom i velstående samfunn ikke preget av sult eller frost, men at en dårlig økonomi begrenser deltakelse i samfunnet. Stjernø (1985: 157) påpeker at denne formen for fattigdom er mindre synlig enn absolutt fattigdom, der det er mulig å opprettholde en akseptabel fasade med få økonomiske midler. Kampen for å få pengene til å strekke til i et velstående samfunn kaller Stjernø for «knapphetens tyranni»:

«Den moderne fattigdommen innebærer knapphetens tyranni: kamp for å få pengene til å strekke til; press for å greie å ta del i det som de fleste andre ser som noe selvfølgelig, og som normale goder og aktiviteter; psykiske belastninger når det ikke er penger å betale regninger, til å kjøpe klær til ungene for eller til å reise på ferie. (...) Den moderne fattigdommen betyr møysommelig planlegging, sparing og forsakelse for å få smake på velstanden rundt en.» (Stjernø 1985: 158).

Ettersom penger er det gjeldende byttemidlet for goder, kan det være vanskelig å delta på alle sosiale og kulturelle aktiviteter. For å håndtere en knapp økonomi og unngå sosialt utenforskap, kreves det sterk selvdisiplin, streng budsjettering og prioritering av penger (Stjernø 1985: 88, 97). Håndteringen av en knapp økonomi kan være spesielt anstrengende for alenemødre. Livssituasjonen er i utgangspunktet presset med aleneansvar for forsørgelse og omsorg for barn. Ifølge Stjernø (1985: 83) kan en knapp økonomi gi færre muligheter til å effektivisere hverdagen og gjør det vanskeligere for alenemødre å strekke til, både tidsmessig og økonomisk. Å for eksempel ikke ha råd til bil kan by på utfordringer i hverdagen.

Alenemødre som ikke har råd til bil må benytte seg av kollektivtransport for å følge barna i barnehage og til skolen. Dårlig råd kan også føre til et stramt matbudsjett, og uten bil kan det bli ekstra tidkrevende å gjøre innkjøp ved de billigste matvarebutikkene. I dag er alenemødre sysselsatt på arbeidsmarkedet i større grad enn de var på den tiden Stjernø (1985) studerte fattigdomsutsatte grupper. Det er likevel grunn til å tro at alenemødres økonomiske situasjon gjør det vanskelig å opprettholde en akseptabel standard for seg og sine barn. Stjernø (1985) sine begreper kan bidra til å få økt innsikt i alenemødres økonomiske situasjon, og hvordan det oppleves å ha en knapp økonomi i et velstående samfunn.

Ifølge Hjort (2004: 14) finnes det forskjellige grader av knapphet, og alle som har en knapp økonomi faller nødvendigvis ikke innenfor fattigdomskategorien. Hjort (2004: 178, 185) påpeker at økonomien kan oppleves som begrensende for aleneforeldre med både fulltids- og deltidsarbeid på grunn av gruppens tunge forsørgerbyrde. Én inntekt og tung forsørgerbyrde gjør aleneforeldre til en spesielt sårbar gruppe, og mange aleneforeldre blir stående utenfor velstanden og konsumeringen som de er vitne til at andre rundt seg har tilgang til (Hjort

2004). Det er interessant å undersøke hvorvidt informantene i min studie opplever knappheten som Stjernø (1985) og Hjort (2004) beskriver, og hvordan de håndterer sin økonomiske situasjon.

3.5 Strategier

Både Stjernø og Hjort påpeker at alenemødres hverdagsliv er preget av knapp økonomi og aleneansvar for barn som kan oppleves som en tung forsørgerbyrde. Et sentralt spørsmål i oppgaven min er hvordan alenemødre håndterer kombinasjonen av knapp økonomi, lønnsarbeid og aleneomsorg for barn. For å belyse dette er det hensiktsmessig å bruke begreper om forskjellige *strategier* alenemødre tar i bruk for å få tid og penger til å strekke til.

I sin bok om fattige alenemødre i Nederland belyser Ypeij (2009) deres utfordrende hverdagsliv og hvordan de utvikler strategier for å få endene til å møtes. Ifølge Ypeij (2009: 47) har en del av forskningslitteraturen ofte portrettert alenemødre som passive ofre for sin uheldige økonomiske posisjon. Ypeij (ibid.) stiller seg kritisk til denne antakelsen, og presenterer et alternativt teoretisk perspektiv på alenemødre som handlekraftige aktører med forskjellige strategier for å imøtekomme utfordringer som er knyttet til deres situasjon som aleneforsørgere. Perspektivet hennes understreker også at alenemødre er en heterogen gruppe, med sine forskjellige livsløp, identiteter og kulturelle bakgrunner (Ypeij 2009: 57). Strategier blir definert av Ypeij (2009: 59) som et sett av bevisste handlinger og aktiviteter som en eller flere medlemmer av et hushold utfører over en gitt tidsperiode for å forsikre familieenhets umiddelbare eller langsiktige overlevelse. Begrepet om strategier er preget av et aktørperspektiv, men Ypeij påpeker viktigheten av et strukturperspektiv for å forstå alenemødres helhetlige handlingsrom:

«The behaviour of actors is also embedded in social structures. These structures simultaneously have a limiting and an enabling effect on actions and affect the resources that shape the actors strategies.» (2009: 60).

Ifølge dette perspektivet kan individuelle alenemødre handle innenfor et begrenset handlingsrom med en knapp økonomi. Alenemødre er derfor ikke handlingslammet, men legger strategier med hjelp fra de midlene de har til rådighet.

Alsarve mfl. (2017) setter søkelys på midler, eller *ressurser*, i sitt perspektiv på alenemødres utvikling av strategier. Alsarve mfl. (2017: 130) anvender strategibegrepet for å analysere et

bredere felt enn bare økonomi, og ser også på hvordan alenemødre legger opp strategier for å kombinere lønnet arbeid og aleneomsorg for barn. Ifølge Alsarve mfl. (2017: 129) er en strategi en form for problemløsende handling, og utvikles i tråd med hvilke ressurser som alenemødre har til rådighet. Tilgjengelige ressurser bestemmes ut fra strukturell sosial posisjon (Alsarve 2017: 326). Ifølge Alsarve mfl. (2017: 62-63) er de viktigste ressursene økonomi, kontroll over lønnsarbeidet og sosiale nettverk. Som tidligere nevnt, kan alenemødre oppleve større konflikt mellom krav fra jobben og familielivet enn mødre som lever i parforhold. For å imøtekomme hverdagens utfordringer utvikler alenemødre kort- og langsiktige strategier med hjelp fra tilgjengelige ressurser (Alsarve 2017: 335-336). Det er interessant å analysere hvilke strategier informantene i denne studien utvikler, og hvilke ressurser som er mest gjeldende i deres håndtering av en utfordrende hverdag.

4. Det selvfølgelige lønnsarbeidet

Lønnsarbeidet er viktigere enn noensinne, hevder Ellingsæter (2009: 123), og peker på velferdsstatens avhengighet av skatteinntekter fra lønnsarbeidere. Det er viktig å opprettholde høy grad av sysselsettingen for at den norske velferds kapitalismen skal bestå. Alle i arbeidshver alder forventes å delta i arbeidslivet, og arbeidet bidrar til å forme samfunnet og folks hverdagsliv (ibid.). Lønnsarbeid har spesielt stor påvirkning på alenemødres hverdag siden de står alene om forsørger- og omsorgsansvaret for barn (Alsarve mfl. 2017: 150). Sammenlignet med alenemødrene fra Wærness og Syltevik sine studier, har alenemødre i dag ikke annet valg enn å forsørge seg selv gjennom lønnet arbeid. Det er derfor en *selvfølge* å jobbe og forsørge seg selv. I dette kapitlet skal det undersøkes hvilken betydning lønnsarbeidet har for informantene, og hvordan hverdagen blir påvirket av lønnsarbeidet tidsrammer og krav.

4.1 Lønnsarbeidets betydning

Lønnsarbeidet har en sentral plass i informantenes liv, men har forskjellig betydning. Flere informanter uttrykker at det er viktig for dem å prestere bra i jobben sin. Andre er mer opptatt av at jobben først og fremst er et nødvendig onde for å tjene penger.

Det er mange informanter som forteller at de trives på jobben, og at det er viktig for dem å gjøre en god jobb. Nancy er for eksempel opptatt av å opprettholde et klart skille mellom familieliv og jobb for å klare å holde fokus: *«Jeg er veldig, veldig glad i jobben min, og er veldig glad i å jobbe. Jeg er litt sånn, gir alt gjerne, når jeg er på jobb glemmer jeg alt annet»*. Flere opplever å få glede og mening gjennom sitt lønnede arbeid. Dania opplever for eksempel mye glede i jobben sin som morsmålslærer, og liker å hjelpe andre. Martine får tilfredsstilt sine sosiale behov i jobben som helsefagarbeider, og hevder at hun *«er veldig glad i jobben og liker å jobbe med mennesker generelt»*. Jobben er helt tydelig viktig for mange av informantene.

For alenemødrene i Alsarve mfl. (2017: 43) sin studie fra Sverige er jobben en viktig del av deres identitet. Jobben spiller en like viktig rolle for informantene i min undersøkelse. Sofie hevder å ha stor arbeidskapasitet, og får utspring for dette i lederjobben sin: *«(...) Jeg har ansvar for mange, og det er en stor jobb og det er sånn jeg ville ha det. Altså, jeg liker å ha mye å gjøre og liker å jobbe på jobb»*. Andre er opptatt av å gjøre en god jobb, men har lavere

trivsel.⁸ Kirsten har aldri funnet seg til rette i sykepleieryrket, og har forsonet seg med at hun ikke får realisert seg selv gjennom lønnsarbeidet. Hun må jobbe for å tjene penger, og finner mening og glede gjennom hobbyer. Benedicte uttrykker også at hun er lei av jobben i barnehage, og at den først og fremst er en inntektskilde.

Materialet tyder på at lønnsarbeidet har ulik betydning for alenemødrene. Hochschild (1997: 200-201) hevder at lønnsarbeidet kan være en tilflukt for mennesker som har et hektisk familieliv. For alenemødre kan lønnsarbeidet derfor være en pause fra omsorgsansvaret for barn, og kan være en del av forklaringen på hvorfor så mange av informantene er positive til jobben sin. Materialet viser også at alenemødrene har verdier som er i tråd med arbeidslinjeideologien, der lønnsarbeid regnes som en viktig faktor for å få et godt liv. Disse holdningene kommer ofte til uttrykk gjennom et ønske om å handle i tråd med personlige verdier, og gjennom å ta avgjørelser i arbeidslivet som tilsvarer det å være en god mor for sine barn.

4.1.1 Arbeidslinjeideologi

Politikken rettet mot alenemødre de siste tjue årene har vært sterkt preget av arbeidslinja, hvor full sysselsetting har vært målet (Ellingsæter 2009: 95). Den dominerende politiske diskursen har stor påvirkningskraft på menneskene det gjelder, og kan resultere i at ideologier internaliseres inn i individers verdisystemer (Johansen 2007: 201, Duncan og Edwards 1997a: 4). Arbeidslinjepolitikken har vært grunnlaget for mye velferdspolitik og innebærer ideen om at lønnsarbeidet er den beste kilden til forsørgelse og sosial inkludering (Hatland og Terum 2010: 169). Materialet tyder på at informantene har holdninger og verdier som støtter opp under denne arbeidslinjeideologien, og danner grunnlaget for deres kjønnede moralske rasjonaliteter.

Arbeidslinjeholdninger kommer gjerne til uttrykk som et ønske om å videreføre god arbeidsmoral til sine barn. Særlig Benedicte og Sofie forteller at deres deltakelse i lønnet arbeid ikke bare er en nødvendighet for å få inntekt, men at det kommuniserer gode holdninger til arbeid som barna deres kan ta lærdom av:

⁸ Ifølge Ellingsæter (2009: 124) viser en rekke studier at majoriteten av arbeidstakere er dedikert og tilfreds med sitt lønnede arbeid. Samtidig er det en økende tendens til å anse andre aspekter ved livet som mer viktig enn lønnsarbeidet, og Ellingsæter (ibid.) påpeker at dette har sammenheng med en endring av arbeidsetikken blant befolkningen.

«Også gir det mestringsfølelse, så er det de verdiene jeg ønsker å gi videre til barna»
(Benedicte).

«(...) Jeg er jo veldig bevisst på at jeg vil at ungene mine skal se at man skal jobbe, og man skal jobbe 100 % og det gjør mamma. Å lære de arbeidsmoral og det å jobbe»
(Sofie).

Benedicte og Sofie sitt ønske om å videreformidle god arbeidsmoral til sine barn kan tolkes som en måte å imøtekomme normer forbundet med å gi god omsorg. Å ha lønnet arbeid er ikke bare en nødvendighet for å forsørge familien, men er også ansett som en del av hva det vil si å være en god forelder (Kvande og Rasmussen 2007: 23). Sofie vektlegger at man *skal* jobbe 100 %. Det kommer tydelig fram i sitatene at informantene har sterke verdier og omtaler sin egen deltakelse i lønnsarbeid som en del av oppdragelsen av sine barn. Dette kan også være et uttrykk for kjønnede moralske rasjonaliteter, der holdningene og verdiene påvirker deres deltakelse i lønnet arbeid. Lignende holdninger til lønnsarbeidet kommer også til uttrykk blant alenemødrene i Duncan og Strell (2004: 49) sin undersøkelse fra Norge på slutten av 1990-tallet. I deres undersøkelse hadde positive holdninger sammenheng med inntekt. Å jobbe og tjene egne penger ble ansett som mer lønnsomt enn å gå på trygd. Høyere inntekt betydde bedre oppvekstvilkår, og dermed en måte å sikre god omsorg for sine barn (ibid.). Dette viser hvordan alenemødres verdier former valg i arbeidslivet, men også hvordan arbeidslinja påvirker verdiene.

Holdningene til Sofie og Benedicte viser at det er knyttet *høy verdi* til lønnet arbeid. Sofie og Benedicte uttrykker at de hadde kjedet seg hvis de skulle være mer hjemme i ulønnet arbeid i mangel på sosialt samvær med andre voksenpersoner. I forbindelse med fødselspermisjonen for de to yngste barna var Benedicte borte fra jobb i over to år. Hun gledet seg til å komme tilbake i jobb fordi hun trengte å være sosial, og for å få følelsen av å «*bruke hodet*» og «*ha noe å gå til*». Jobben blir forbundet med mestring og er i tråd med dominerende normer om at deltakelse i lønnet arbeid er den beste formen for sosial inkludering. Å være hjemme med barn regnes ikke som arbeid på lik linje med lønnsarbeidet. Benedicte opplevde å være *passiv* selv om hun utførte omsorgsarbeid på fulltid da hun var i fødselspermisjon.

Arbeidslinjeideologien gir et skarpere skille mellom å være passiv og aktiv, der det bare er lønnsarbeidet som regnes som arbeidsaktivitet (Hansen mfl. 2013: 22).

Lønnsarbeidets betydning for sosial inkludering er en viktig årsak til at Dania jobbet hardt for å få seg jobb. Dania var uten lønnsarbeid en periode da hun kom tilbake til Norge fra Irak, og

mottok overgangsstønad. Hun hadde et sterkt ønske om å bli selvstendig og forsørge seg selv. Dania understreker at hun ikke hadde klart å komme ut i arbeidslivet uten stønadsordningens hjelp-til-selvhjelps-prinsipp:

«Jeg kjempet for å ha alt på plass, men den overgangsstønaden som jeg har fått pluss barnebidrag fra faren til de to eldre barna jeg har, den var stor hjelp. Og jeg har i tillegg fått støtte til boligen, bostøtte. I tillegg fikk jeg også hjelp til den eldste sønnen min som har særskilte behov. Alt dette var til veldig stor hjelp til jeg kunne stå på egne bein og gjennomføre alt som krevdes for å få en jobb».

Hjelp fra velferdsstaten beskrives av Dania som helt vesentlig for at hun kunne få mulighet til «stå på egne bein» og få seg en jobb. Å forsørge seg selv gjennom lønnsarbeid er gjerne formålet med overgangsstønaden og andre velferdsordninger, men det å delta i arbeidslivet er en viktig verdi i seg selv for Dania:

«Og det var mange ganger jeg for eksempel etter jeg fikk frilansjobb som tolk, det var den første jobben jeg fikk etter jeg kom tilbake til Norge i 2013, og det gledet jeg meg mye til. Men det jeg tjente på den jobben trakk Nav fra overgangsstønaden eller bostøtten min».

Det kan hevdes at Dania sin streben etter å få lønnet arbeid kan ha sammenheng med overgangsstønadens aktiviseringskrav. Kravet om aktivitet i arbeid eller utdanning gjør det ugunstig å gå på stønad over lengre perioder ettersom lønn og eventuelt studielån blir trukket fra stønaden (Skevik 2001: 95). Selv om hun ikke fikk betydelig inntektsøkning av å få sin første jobb etter hun kom tilbake til Norge, har aktivitet i lønnet arbeid stor betydning for Dania. I likhet med Sofie og Benedicte har Dania positive holdninger til lønnet arbeid, og har gjort en stor innsats for å bli inkludert i samfunnet etter at hun kom tilbake til Norge.

Arbeidslinjeideologien hos informantene kan også tolkes som et resultat av at lønnsarbeidet er det eneste alternativet dagens alenemødre har for forsørgelse. Sammenlignet med Syltevik (1996) sin studie av alenemødre på slutten av 1980-tallet, er informantene hennes mer delt i sine holdninger knyttet til lønnet og ulønnet arbeid. Syltevik (1996) intervjuet alenemødre årene før arbeidsaktivitetskravet til overgangsstønaden ble innført, og i en periode da også mange samboende og gifte mødre var hjemme med barn. Grensene mellom alenemødres rolle som lønnsarbeider og omsorgsarbeider var større og alenemødre hadde mulighet til å være helt eller delvis hjemmeværende med sine barn. De alenemødrene som valgte omsorgsarbeid fremfor lønnsarbeid, gjorde det blant annet av hensyn til barnas omsorgsbehov (Syltevik

1996: 126). I dag er lønnsarbeidet en selvfølge, og dette gjenspeiles i informantenes felles arbeidslinjeideologi. Informantene i min studie ser på sin deltakelse i lønnsarbeid som en del av å gi god omsorg for sine barn. Sammenlignet med ideologien blant Wærness sine informanter fra 1970-tallet, er det ingen informanter i denne studien som hevder at de ønsker å være hjemmeværende på fulltid av hensyn til barna. Derimot er den generelle omsorgsideologien mer rettet mot at det er omsorgsfullt å forsørge barn gjennom deltakelse i lønnsarbeid. Ut fra dette perspektivet kan informantenes arbeidslinjeideologi påvirke deres kjønnede moralske rasjonalitet, som igjen bidrar til å forme valg i yrkeslivet. Til tross for positive holdninger og at lønnsarbeidet er en viktig kilde til mestring og sosial inkludering, kan arbeidets tidskulturer være med på å skape konflikt i informantenes hverdag.

4.2 Det lønnede arbeidets tidskulturer

Det lønnede arbeidets tidsramme er et sentralt element i formingen av alenemødrenes hverdagsliv. Ifølge Roman (2017a: 40) er kontroll over arbeidstiden en viktig faktor for at alenemødre skal klare å kombinere lønnsarbeid med aleneomsorg. Variasjonen i denne studiens materiale gir mange eksempler på dette. Arbeidstiden kan være en ressurs eller ulempe for informantenes balansering av lønnet arbeid og aleneansvar for barn. Arbeidstiden er for noen den eneste grunnen til å beholde jobben, og enkelte har valgt utdanning og yrke på grunn av at jobbens tidsramme gjør tilværelsen som alenemor enklere. Informantenes arbeidstidskulturer kategoriseres som fleksitid, standardisert arbeidstid og turnusbasert arbeidstid.

4.2.1 Fleksitid

Erle, Maja, Sofie og Dania har jobber med fleksitid, og har mulighet til å begynne og slutte på jobb etter hva som passer best for den enkelte. Noen av dem jobber også hjemmefra slik at grensene mellom jobb og fritid blir mer utydelig. Alle fire benytter seg av fleksitiden og anser fleksibiliteten som en nødvendighet for å strekke til som alenemor i en hektisk hverdag. Fleksitiden oppleves som en redning for alenemødrene som må få barna sine på skolen, da de kan komme senere på jobb hvis de har behov for mer tid på morgenen.

Som morsmåslærer har Dania tidsbestemte undervisningstimer, men enkelte dager har hun mulighet til å starte en halvtime eller time senere enn hun pleier. Dania sin arbeidssituasjon er krevende ettersom hun må forberede undervisning til mange forskjellige fag og på forskjellige

språk, men arbeidstidens rom for fleksibilitet kan gjøre det lettere for henne å forene omsorgsansvar for tre barn med jobbens krav.

«Jeg slutter 16.00 og 17.00. Jeg jobber hele dagen selvfølgelig og jeg begynner 08.30. Men jeg gjør det slik at jeg begynner litt senere noen ganger. Enten begynner jeg 09.30 eller 09.00. Og hvorfor? Det er for å rekke alt, fikse alt her hjemme med ungene, så kjører jeg på jobb».

Dania beskriver arbeidstiden som *relativt fleksibel*, men må likevel forholde seg til faste tidspunkt for møter med skolene hun underviser ved. Møtene slutter gjerne når barnehagen stenger og hun får derfor problemer med å hente yngstebarnet i tide. Disse dagene kan Dania derfor ikke slutte på jobb tidligere enn hun ønsker, og dette fører til mye stress i hverdagen. Hun må ofte ta igjen arbeid hjemme som hun ikke fikk tid til i arbeidstiden, og hun opplever at det har konsekvenser for familien som at hun for eksempel ikke alltid blir oppmerksom på viktige beskjeder fra skolen på barnas ukeplan. Dette er et tydelig uttrykk for hvordan lønnsarbeidets krav kan komme i konflikt med omsorgsansvar i hjemmet. Arbeidsdagen til Dania kan av og til *avfarge* på tiden hun har sammen med barna sine. Til tross for utfordringene i hverdagen trives Dania veldig godt med å undervise.

Sammenlignet med Dania sin tilfredshet med sitt lønnede arbeid, er Maja mindre fornøyd med innholdet i sin jobb ved en klinikk for rusbehandling:

«(...) Det som på en måte holder meg der... Jeg har jobbet der i 10 år, så jeg burde absolutt skiftet, så jeg begynner å bli lei. Men det som holder meg der er det at jeg har fleksitid. Ja, rett og slett fleksitid og 08.00 til 16.00 jobb. Og som sykepleier vokser ikke de jobbene på trær. Det er egentlig de ytre rammene, det med at jeg er alene om omsorgen og at det er fleksitid. Det er det som holder meg der».

Fleksitiden er av stor betydning for Maja sin hverdag. Fleksitiden gir henne mulighet til å begynne tidligere på morgenen og slutte tidligere på jobb på ettermiddagen for å følge barnet sitt på fritidsaktiviteter. Maja påpeker at sykepleieryrket sjeldent byr på jobber med en arbeidstid som lar seg kombinere med alenemoderskap, og at disse *ytre rammene* er årsaken til at hun blir i jobben. Hun var mer avhengig av barnepass da hun jobbet turnus og nattevakter ved rusklinikken de første årene hun var alene om omsorgen. Hverdagen beskrives av Maja som hektisk, men at det er lettere å balansere lønnet arbeid og aleneomsorg for barn med en fleksibel arbeidstid.

Som leder av en helseinstitusjon har Sofie mulighet til å gå tidligere fra jobb på ettermiddagen for å ta imot barna når de kommer hjem fra skolen og følge dem til fritidsaktiviteter. I tillegg til at hun kan gå tidlig, har hun mulighet til å gå fra jobben i arbeidstiden for å følge barna til for eksempel tannlege. Fleksitiden beskrives av Sofie som helt nødvendig for at hun klarer å kombinere fulltids lederstilling og aleneomsorg for to barn:

«(...) Jeg har jo mulighet til å styre litt av arbeidshverdagen min selv fordi at jeg er jo leder, så jeg bestemmer (ler). Det har jo litt å si, sant. For min jobb er jo sånn at om jeg ikke gjør... Det er ingen som gjør min jobb når jeg ikke er her, så jeg må jo bare gjøre den på et annet tidspunkt. Hvis jeg hadde jobbet i pleie [som sykepleier] så hadde jo noen gjort min jobb når jeg ikke var her, sant, så det ville jo bare gått utover meg selv. Men i og med at jeg har fleksitid så er jo det meste løst, for det er jo på tiden som er vanskelig med det å være låst til ting. Men altså hvis jeg skal... Hvis sjefen min spør... Om jeg skal følge unger og sånn så sier de jo aldri nei, så lenge jeg får gjort jobben».

Fleksitiden byr også på mer hjemmearbeid, og Sofie anslår at hun jobber hjemmefra fire dager i uken. Hver arbeidsøkt hjemme kan gjerne gå over flere timer på kveldstid. Ifølge Sofie er det en bakside med å ha lederstilling og fleksitid: *«Selv om jeg sier at jeg har fleksitid som gjør at det løser seg, så jobber jeg langt mer enn 100 %. Det gjør du alltid som leder».* Erle og Maja har lignende erfaringer med å måtte «hente seg inn» etter å ha brukt fleksitiden, og gjennomfører opphopet arbeid med å være lenger på jobb en dag i uken eller å ta med seg arbeidet hjem.

Den fleksible arbeidstidskulturen gir en følelse av at lønnsarbeidet er grenseløst fordi det kan være vanskelig å regulere mengden tid og energi som brukes på jobbrelatert ansvar (Brandth og Kvande 2005: 41). Fleksitid kan både være en fordel og en ulempe ved at grensen mellom arbeid og fritid hvikes mer ut. Funn fra materialet tyder likevel på at fleksitid er en fordel for alenemødre som har fulltidsstillinger, der alle fire informanter med fleksibel arbeidstid har 100 % stilling. Utenom denne gruppen er det bare Benedicte som jobber fulltid. Fleksitid kan anses som en avgjørende ressurs for alenemødre som kan brukes som et middel for å få tiden til å strekke til. Informantene hevder også at de ikke hadde klart seg uten fleksitid. Sofie og Maja har begge valgt å avstå fra å søke på andre jobber i frykt for å miste fleksitiden. Det kan fremstå som en nærmest umulig oppgave å forsørge og ha omsorgsansvar for barn med fulltidsjobb uten at arbeidstidene kan tilpasses.

4.2.2 Standardisert arbeidstid

Nancy og Benedicte har jobber med standardiserte arbeidstider. Dette innebærer at de begynner og slutter på jobb omtrent til samme tid hver dag. Benedicte har en fast fulltidsstilling i barnehage, og Nancy jobber som vikar i en fast deltidsstilling på en barneskole. Begge har til felles at de har tre barn der det eldste barnet går på ungdomsskolen, og at de er ansatt ved samme institusjon som de yngste barna går på skole eller i barnehage. Både Nancy og Benedicte tar med seg barna til skolen og barnehagen når de begynner på jobb om morgenen, og tar de med seg igjen når de er ferdige for dagen.

Nancy sin arbeidstid overlapper store deler av tidsrommet barna går på skolen. Nancy har vært alenemor for det eldste barnet sitt siden fødselen, og har erfart at det er vanskelig å strekke til i hverdagen som alenemor med kvelds- og nattarbeid:

«Jeg jobbet nattevakt på et hotell. Jeg trivdes kjempegodt. Jeg er jo veldig sosial så jeg liker veldig godt å møte mennesker og forholde meg til mennesker og sånne ting... Men det gikk rett og slett ikke. Og det var jo kjempegode lønninger, du fikk masse nattillegg og sånne ting. Så jeg skulle gjerne fortsatt på den galeien med den type jobb. Men det går ikke med barn, og ikke som aleneforsørger i alle fall».

Nancy hadde fagbrev i et kunsthåndverk fra før hun fikk barn og har videreutdannet seg mye i løpet av barnas oppvekst for å bli lærer. Yrkets arbeidstider er en viktig grunn til at Nancy valgte å bli lærer:

«(...) Det er derfor jeg har gått videre med pedagogikk, for det er omtrent den eneste jobben jeg så for meg at jeg kunne ha hvor arbeidstiden er innenfor det som krevdes med barn. Den er fra kl 08.45 til 14.40 er arbeidstiden min. Og da er det alt annet som skal gjøres i tilknytning til undervisning tar jeg enten hjemme eller på et kontor når jeg har ledig tid mellom timene og sånne ting. Sånn at det passer så godt inn i mitt liv som aleneforsørger å være lærer. Da har jeg ferie sammen med barna mine når de har ferie».

Nancy sitt valg om å utdanne seg til lærer kan hevdes å være formet av hennes kjønnete moralske rasjonalitet. Hun påpeker at hun får mer *tid* sammen med sine barn, noe som er av viktig symbolsk verdi i relasjonen mellom foreldre og barn (Kvande og Rasmussen 2007: 17). Å jobbe som lærer blir også fremstilt som en ressurs for å få en mindre konfliktfylt hverdag

som alenemor, ettersom hun jobber samtidig som barna er på skolen. De dagene barna slutter tidlig har Nancy valgt å benytte seg av leksehjelpordningen etter skoletid frem til arbeidsdagen hennes er over. Når det gjelder skolefritidsordningen har hun «*selvsagt latt være å bruke fordi økonomien ikke har tillatt det*» (Nancy).⁹ Nancy hevder også at deltidsstillingen som vikarlærer gir henne mer frihet, og at jobben blir enklere å kombinere med aleneomsorg for tre barn. Hun begrunner dette med at hun lettere kan ta fri fra jobb hvis det skulle oppstå et problem med et av barna, eller at hun kan påta seg flere vakter slik at det tilsvarer en heltidsstilling.

Benedicte jobber som nevnt ved en avdeling i samme barnehage som de yngste barna hennes går i. En vanlig hverdag for Benedicte starter veldig tidlig. Hun og barna må reise til barnehagen med buss klokken 06.30 og drar hjem igjen når arbeidsdagen er over klokken 15.30 eller 16.30. Hun synes det er veldig greit å ha barna i samme barnehage som hun jobber, men både hun og barna blir slitne av lange dager. Benedicte skulle ønske hun kunne jobbe seks timer i stedet for åtte for å få mer ut av dagene:

«Jeg tror.... Altså jeg hadde gjerne begynt litt seinere, også hadde du ikke følt at jobben opptok hele dagen din, det er jo det du føler. At jobben tar hele dagen din. Og det kan godt ha sammenheng med at jeg jobber med barn, og når jeg kommer hjem må jeg fremdeles forholde meg til barn. Føles som den tar hele dagen, og om kvelden så blir du sliten og må bare gå rett og legge deg. Også går dagen, også er det en ny dag igjen og så er det samme greien igjen. Du har liksom ikke noe liv utenom jobben».

Benedicte liker rutiner og at arbeidstiden setter rammer for hverdagen, men fulltidsstilling med åttetimersdag sliter henne ut. Hun forteller at hun er utslitt etter jobb og klarer å gjøre minimalt med husarbeid. Helgene brukes til å slappe av og til å gjøre hyggelige aktiviteter utendørs med barna. Lange arbeidsdager gir henne en følelse av at livet bare handler om jobb. Benedicte er dermed fornøyd med å ha fast arbeidstid, men antallet timer hun tilbringer på jobb gir henne begrensede valgmuligheter til å gjennomføre alenemoderskap på en måte som vil gi mindre stress i hverdagen.

⁹ Skolefritidsordningen (SFO) som tilbys av Bergen kommune varierer i pris etter hvilken type plass familien har behov for. Hel plass koster 2651 kroner i måneden og innebærer at barnet går på SFO morgen og ettermiddag. Kun morgen eller ettermiddagsplass koster 2080 kroner i måneden. Det er mulig å få plass på SFO til redusert pris for husholdninger som har en samlet inntekt på mindre enn 479 417 kroner i året (Bergen kommune 2017a, 2017b).

Standardisert arbeidstid fungerer for Nancy og Benedicte ved at de er på jobb samtidig som skolen og barnehagens åpningstider. Lønnsarbeidet utføres i samme tidsrom som barna er under noen andre sitt tilsyn, og begge informantene har funnet en fin løsning for deres situasjon ved at de har kombinert arbeidssted med samme skole og barnehage som barna tilbringer dagene sine. For Nancy oppleves læreryrkets standardiserte arbeidstid som et gode, ved at hun kan være mer sammen med barna sine både i hverdagen og i ferier. I tillegg har hun valgt å jobbe deltid som vikarlærer, og opplever at dette gir henne mer kontroll over lønnsarbeidet. Arbeidstiden oppleves som en ressurs som bidrar til å finne en god strategi for å kombinere lønnsarbeid med aleneomsorg, men lange arbeidsdager er problematisk.

4.2.3 Turnusarbeid

Det er forbundet helsemessige og sosiale belastninger med turnusarbeid, og de ugunstige arbeidstidene påvirker hele familien (Hassel 2018: 51, 76). Kirsten og Martine har mange års erfaring med turnusarbeid i eldreomsorgen. Camilla har jobbet mange år som kabinansatt ombord på fly og jobber også turnus. I tillegg til turnusarbeid har disse tre informantene nedsatt stillingsprosent til felles. Alle har tidligere hatt fulltidsstillinger, men har redusert stillingsprosenten for å være mer tilgjengelig for barna sine og for å ta vare på sin egen helse.

Kirsten har vært alenemor for sine to barn i tre år. Hennes situasjon er preget av at hun har levd lenge i et samliv og har eldre barn som er mer selvstendige, og har derfor mulighet til å jobbe på nattestid. Hun jobbet turnusarbeid inntil hun skiftet til 80 % nattstilling som spesialsykepleier ved et sykehjem. Ifølge Kirsten er nesten alle jobber innenfor sykepleieryrket turnusbaserte og det er etter hennes erfaring lite rom for å få arbeidstiden tilpasset. Å gå fra turnusarbeid til fastsatt arbeidstid som nattevakt har vært en positiv opplevelse for Kirsten:

«(...) Som nattarbeider så har jeg mye mer fri i perioder og kan gjøre andre ting. Da jeg gikk i full stilling i turnus, da hadde jeg veldig mange dager da jeg jobbet til klokka var 22.00-22.30 på kvelden også skulle jeg på jobb igjen 07.30. Det er det mest slitsomme som finnes i forhold til søvn og døgnrytme og alt. Og også det at jeg var ikke tilstedeværende for barna mine, der jeg gikk på jobb den ene dagen til neste ettermiddag egentlig. Men det kunne nok fungert med dem nå for de er jo såpass selvstendige, men for min del har det på en måte senket stressnivået i hele familien,

jeg er mer tilgjengelig. Samtidig som jeg har akkurat samme inntekt og andre muligheter».

Kirsten har funnet en strategi som fungerer for henne og familien, men etter mange år med ugunstig arbeidstid er hun sliten og ønsker å tilbringe de siste årene av yrkeskarrieren sin i en annen jobb. Derfor har hun begynt på en mastergrad i helsevitenskap for å komme seg ut av sykepleieryrket.

Roman (2019: 308) påpeker at alenemødre i lavtlønnede helseyrker med ugunstig arbeidstid må velge mellom å jobbe mye for å tjene penger, eller jobbe mindre for å være mer hjemme med sine barn. Dette dilemmaet kalles for *money-care-dilemma*, og innebærer at alenemødres store forsørgerbyrde gjør at de må jobbe mye for å få inntekt, særlig i relativt lavtlønnede yrker som Martine og Kirsten har (Roman 2017b: 33). Å jobbe mye til ugunstige tider gir alenemødrene mindre tid med barna, og de kan oppleve å ikke få utøve det morskapet de ønsker å leve opp til. Det oppstår derfor en ambivalens mellom å skulle tjene mye, eller å tjene mindre og være mer tilgjengelig for sine barn. Konsekvensen av dette er at alenemødre føler på en strukturell ambivalens, ettersom det er sterke motsetninger mellom krav og forventninger.

Denne ambivalensen kommer tydelig til uttrykk i Martine sin erfaring med turnusarbeid. I likhet med Kirsten, jobbet Martine nattevakter i en lengre periode før hun fikk en stilling på dagtid. Martine opplevde også å bli mer tilgjengelig for barna på dagtid da hun jobbet nattevakter, men at det gikk utover helsen hennes. Martine har jobbet hele sin yrkeskarriere som helsefagarbeider, og opplever at det er vanskelig å få tilpasset turnus. Turnusarbeid hevdes å være en arbeidsgivervennlig arbeidstidskultur, som gjør det mulig for arbeidsgivere å sette sammen en vaktplan basert på organisasjonens behov fremfor hva som passer for de ansatte (Roman 2019: 313). Martine har 65 % dagstilling med noen få kveldsvakter i eldreomsorgen, og har ifølge henne selv *kjempet* for å få tilpasset turnus. Hverdagen var mer slitsom før hun fikk tilpasset turnus:

«Men det var bare om å gjøre å virkelig planlegge ukene for å få to-tre timer kvalitetstid, og de helgene jeg hadde fri måtte jeg bruke godt. Jeg var egentlig dritsliten, men vi måtte bare gjøre noe kjekt fordi jeg visste at jeg ikke hadde mulighet til å gjøre noe kjekt neste helg. Så det var om og gjøre å bare... Ja... Og da blir plutselig ikke de der 10 000 kronene noe verdifulle lengre. For nå har jeg jo plutselig kjempegod tid til alt».

Med tilpasset turnus er hun stort sett hjemme når barna er hjemme fra skolen og får mer ut av dagene sine, selv om hun har gått kraftig ned i inntekt. Hun opplever at barna har «blomstret» etter at hun gikk ned i stillingsprosent. Helsen hennes har blitt bedre og hun opplevde at det stod mellom å gå ut av arbeidslivet eller å endre arbeidssituasjon. Sykepleieryrket og jobber innenfor helsesektoren generelt er kjent for å være svært belastende. Ifølge Gautun mfl. (2016) sin undersøkelse av sykepleiere i helse- og omsorgstjenesten er det mange som ønsker å slutte på grunn av belastende arbeidsforhold, underbemanning og dårlig lønn. Lignende karakteristikk av arbeidsforholdene kommer frem i intervjuene med Kirsten og Martine. En belastende jobb og ugunstige arbeidstider kan virke ekstra tyngende på en hverdag som i utgangspunktet er utfordrende for alenemødre.

Som kabinansatt om bord på fly har Camilla lang erfaring med turnusarbeid, og det var i utgangspunktet ikke et problem før hun fikk aleneomsorg for et barn. Turnusen krever at Camilla er tilgjengelig til å jobbe tidligvakter, kveldsvakter og nattevakter. Arbeidstidene varierer mye og hun tilbringer mellom åtte og fjorten timer på hver vakt, og er derfor helt avhengig av hjelp fra familie til å bringe og hente datteren i barnehagen. Den ugunstige arbeidstiden fører til en hektisk hverdag:

«(...) Her på basen i Bergen så er det sjeldent at man har overnattinger og er borte flere dager i strekk. Man kommer hjem hver dag, bare etter veldig mange timer. Så jeg får jo alltid se henne. Hvis jeg jobber seint så er det jeg som står opp, spiser frokost og tar henne med i barnehagen og sånn, så går jeg på jobb og kommer hjem når hun er lagt. Og hvis jeg jobber tidlig så er det enten på overnatting hos broren min eller så er det min tante som kommer hjem til oss tidlig om morgenen og er med henne til de skal stå opp og følger henne i barnehagen, så kommer jeg hastende og henter henne når jeg kommer hjem fra jobb».

Hverdagen hennes er svært preget av konflikt mellom jobben og aleneomsorgens krav. Lange vakter til forskjellige tider på døgnet gjør at hun til tider ser lite til datteren sin. Camilla har ikke mulighet til å få turnusen tilpasset hennes behov, og i mangel på medbestemmelsesrett har Camilla redusert stillingsprosenten sin for å skape en større balanse mellom jobb og aleneansvar for barn. Hun har nå en 80 % stilling som innebærer at hun jobber fire dager i uken og har fem sammenhengende fridager. Hun har også en ekstra frihelg, noe som gjør at hun trenger litt mindre barnepass og får mer tid med barnet sitt.

Turnusbasert arbeidstid er lite gunstig for alenemødre ettersom en del av arbeidet må utføres på kvelds- og nattestid. I mangel på døgnåpne barnehager og andre formelle alternativer til barnepass er alenemødre avhengig av hjelp fra familie og venner. Informantene med turnusarbeid opplever også liten eller ingen mulighet til å påvirke sin egen arbeidstid, og nedgang i stillingsprosenten blir løsningen for å tilpasse arbeidstiden til aleneansvar for barn. Dette gir mer tid sammen med barna, men inntektstapet kan gjøre den økonomiske situasjonen enda mer begrenset.

4.3 Ambivalens knyttet til lønnsarbeidet

Den tiden lønnsarbeidet krever av alenemødrene viser seg å påvirke hverdagen i stor grad. Mange av informantene beskriver hverdagen sin som hektisk og flere opplever utfordringer med å få tiden til å strekke til. Ut fra ulike arbeidssituasjoner har alenemødre forskjellige utgangspunkt for å få tiden til å strekke til mellom lønnsarbeidet, skolen, barnehagen og barnas fritidsaktiviteter. Det oppstår dermed konflikt mellom lønnsarbeidet og omsorgspliktene i hjemmet, og mange føler på en ambivalens knyttet til lønnsarbeidets dominerende posisjon i hverdagen deres. Ambivalensen kan forstås som et uttrykk for «work-family-konflikt», der mange av informantene forteller at de føler på en utilstrekkelighet.

Det ambivalente forholdet til lønnsarbeidet, tross deres arbeidslinjeideologi og at lønnsarbeidet er en selvfølge, er knyttet til idealet om å leve opp til *fulltidsnormen*. Ifølge Kvande og Rasmussen (2007: 23) blir det forventet av både kvinner og menn å jobbe fulltid. I mange heterofile kjernefamilier har kvinner tradisjonelt tilpasset tidsbruken sin i arbeidslivet, og mange har derfor valgt deltid på bakgrunn av sin kjønnede moralske rasjonalitet (ibid.). Kjeldstad (2006: 537) kaller deltidsfenomenet for en typisk *kvinnetilpasning* som er knyttet til kjønnede mønstre i det norske arbeidslivet. Syltevik (2006: 83) hevder at det er svært krevende for alenemødre å skulle leve opp til fulltidsnormen. En av hovedårsakene til dette er at det er vanskelig å forene de ulike forventningene til kvinnenes rolle som mødre og lønnsarbeider (ibid.). Det er mye som tyder på at dette også er tilfelle for informantene i denne studien.

Camilla påpeker en utstrakt deltidskultur blant hennes kvinnelige kollegaer. Dette er trolig en effekt av kvinnetilpasnings-fenomenet som Kjeldstad (2006) trekker frem, og at de ansatte ved Camilla sin arbeidsplass ikke har medbestemmelsesrett i sin egen arbeidsturnus. For å løse konflikten mellom jobb og familieliv, er det vanlig at kvinner reduserer arbeidstiden sin

(Johansen 2007). Dette er imidlertid vanskeligere å gjennomføre for alenemødre, og Camilla føler mye ambivalens knyttet til sin situasjon som aleneforsørger og lønnsarbeidets krav:

«(...) Når man er i et par for eksempel så kan man gjerne søke seg til 50 % eller 60 % når ungene er små, også kan man få ting til å fungere mye lettere, og ikke minst får man den tiden med ungene som går så fort og aldri kommer tilbake. Men når man bare har én inntekt er det ikke bare å søke seg til redusert stilling, man skal jo klare å dekke barnehage, lån, bil, og alt mulig. Og det gjør man ikke med halv lønn. (...) Samfunnet er ikke lagt opp til at man skal være alene. Det er lagt opp til at man skal være to, enten om man har barn eller ikke».

Som Camilla påpeker, opplever hun at tid tilbragt på jobb i en tilnærmet fulltidsstilling går på bekostning av tiden sammen med barnet sitt. For Camilla er det nærmest umulig å ha en fulltidsstilling ettersom hun ikke vil være borte fra datteren mer enn nødvendig. Samtidig er hennes posisjon som aleneforsørger et hinder for at hun kan redusere stillingsprosenten sin like mye som kollegaene sine, med tanke på hvor mye hun kommer til å tape i inntekt. Valget om å redusere stillingsprosenten til 80 % kan hevdes å være et kompromiss mellom hennes kjønnede moral knytte til morsrollen, og hvor mye hun har råd til å gå ned i lønnsinntekter som aleneforsørger.

Selv om en del av utvalget har redusert arbeidstiden sin eller ønsker å gjøre det, er det ingen som skulle ønske de kunne være helt hjemmeværende og ha omsorgsarbeid på fulltid. På spørsmål om hun kunne tenke seg å være mer hjemme med barna sine svarer Sofie at hun kunne tenke seg det når barna fortsatt er små, men at lederstillingen hennes ikke ville tillatt å redusere arbeidstiden:

«(...) Men om jeg kunne vært litt mer hjemme nå når ungene er så små hadde det vært helt fantastisk, men det har jeg ikke mulighet til. Både økonomisk og for de jobbene jeg ønsker, men det å jobbe 75 % og ha en dag fri hadde jo vært veldig fint».

Sofie hevder det ville vært *helt fantastisk* å være mer hjemme med barna. Samtidig gir Sofie sterkt uttrykk for at hun ønsker å videreføre arbeidsmoral ved å være en rollemodell for sine barn. I tillegg trives hun med mye ansvar og at hun har en «drømmejobb», og fleksibiliteten som følger med jobben er en forutsetning for at hun klarer å kombinere fulltidsarbeid med aleneomsorg. Samtidig kommer det frem i intervjuet at Sofie har ambivalente følelser knyttet til lønnsarbeidet. Hun skulle gjerne jobbet mindre, men hun må leve opp til fulltidsnormen

både fordi hun er avhengig av lønnsinntektene, har en krevende jobb og hun vil gå foran som et godt eksempel for barna.

Ambivalens som kommer til uttrykk viser at det er utfordrende å leve opp til fulltidsnormen. Camilla og Sofie skulle gjerne ønske å tilbringe mindre tid på jobb, men har av ulike årsaker ikke mulighet til å redusere stillingen sin i betydelig grad for å skape en bedre balanse mellom lønnsarbeidet og aleneomsorg. Variasjonen i utvalget tyder imidlertid på at fleksitid er en viktig ressurs for å legge strategier for å utjevne konflikten som kan oppstå som følge av mangel på tid. Som tidligere nevnt, har flere av informantene med fleksitid eksplisitt påpekt at arbeidstidskulturen er det som gjør at de klarer å jobbe fulltid. De bruker fleksibiliteten for å finne balanse i hverdagen, selv om det kan innebære mye jobbing hjemmefra på kveldstid.

Informantene har ikke bare ambivalente følelser knyttet til lønnsarbeidets store tidskonsum i hverdagen, der enkelte også har opplevd at aleneansvaret for barn kan gå på bekostning av lønnsarbeidet. Maja og Erle har ved flere anledninger vært nødt til å nedprioritere lønnsarbeidet. Dette har resultert i dårlig samvittighet overfor kollegaer og deres ansvarsområder på jobb. Maja føler seg ofte utilstrekkelig i skjæringspunktet mellom ansvaret på hjemmebane og på jobb:

«Det kan jo skje at ting krasjer, både jobb og... Det er noe du må gjøre på jobb også er det et eller annet, enten om det er sykdom eller noe, så får jeg dårlig samvittighet hvis datteren min har vært mye syk i perioder. (...) Og da føler man sånn at det blir et dilemma, at man må være hjemme, men så får man dårlig samvittighet for jobb også. Hadde man hatt noen med seg hadde man delt på sykedagene».

Foreldre har rett på et visst antall dager fri i forbindelse med sykdom hos barn, og foreldre som er helt alene om omsorgen får i tillegg overført dagene til den fraværende forelderen (Nav 2019b). Til tross for denne rettigheten, føler Maja på ambivalente følelser de få gangene i året hun må være hjemme med sykt barn. Det kan hevdes at en sterk arbeidslinjeideologi øker pliktfølelsen overfor lønnsarbeidet, og i mangel på en å dele omsorgsansvar med kan det oppleves som konfliktfyllt å måtte prioritere et ansvarsområde på bekostning av et annet.

Erle har en del jobbreiser i forbindelse med sin stilling som seniorrådgiver. Slike yrker er en del av den «nye organiseringen av arbeidslivet», og innebærer at de ansatte har stor innflytelse på hvordan arbeidet utformes (Aarseth 2007: 65-66). Hver enkelt ansatt har dermed mye ansvar (ibid.). Hun har opplevd at omsorgsansvaret som alenemor har hatt konsekvenser for hennes innsats på jobben:

«Jeg føler det at jeg har måttet avstå fra ganske mange prosjekter. Jeg må være såpass ærlig på at det blir en ubalanse mellom den belastningen det er for alle at vi må dra, og mellom den belastningen jeg må ta som sikkert kan oppleves som... Kanskje til og med irriterende for kollegaer».

Ambivalensen kommer til uttrykk som dårlig samvittighet overfor kollegaene, og hun opplever at aleneansvaret hindrer henne i å ta like stor del i prosjekter som de andre på arbeidsplassen. Ifølge Erle begrenser hun sin egen innsats i lønnsarbeidet og hevder at hun ikke ville gjort dette hvis hun hadde en partner å dele omsorgsansvaret med. I tillegg til dårlig samvittighet, opplever hun også at hennes tilbakeholdenhet har ført til at hun har gått glipp av viktig erfaring og kompetanse fra prosjekter og jobbreiser. Det kan argumenteres for at Erle og de andre informantene sin yrkesdeltakelse formes av kjønnede moralske rasjonaliteter. Deres forståelse av hva som er god omsorg har formet deres prioriteringer knyttet til lønnsarbeidet. Det er et tungt omsorgsansvar som hviler på alenemødres skuldre, og dette kapitlet har vist at det kan være utfordrende å finne en balanse mellom omsorgens og lønnsarbeidets krav. I neste kapittel skal alenemødrenes omsorgsansvar undersøkes nærmere.

5. Aleneomsorgen

I denne studien forstås «omsorg» som forsørgelsen og det praktiske arbeidet som kreves for å dekke barns fysiske og emosjonelle behov, samt kjærligheten og nærheten som inngår i foreldre-barn-relasjonen. Hvordan barneomsorg blir praktisert må også forstås i tråd med de kulturelle verdiene alenemødre forholder seg til (Stefansen og Farstad 2008). Hvordan informantene utøver omsorg skal derfor ses i sammenheng med idealer for hva som anses som godt foreldreskap. Flertallet av informantene i studien er helt alene om omsorgen, og har derfor ikke en partner å dele omsorgsansvaret med. I tillegg til at de også står alene om den økonomiske forsørgelsen gjennom lønnet arbeid, tyder funnene fra forrige kapittel på at work-family-konflikten oppleves som mer intens for alenemødre enn for to foreldre. Det økonomiske aspektet ved aleneomsorgen vil bli undersøkt nærmere i kapittel 6. Dette kapitlet skal undersøke hvordan informantene i denne studien håndterer aleneomsorgen. Kapitlet skal også belyse hvordan informantene forholder seg til foreldreskapsidealene, og hvordan dette preger hverdagen deres.

5.1 Håndtering av aleneomsorg for barn

Alenemødrene som har blitt intervjuet til dette prosjektet har hovedomsorgen for barna sine, og kun én informant har en samværsavtale med barnefar som krever mer enn samvær i ferier. Informantene står derfor alene om ansvaret for å følge opp barnas fysiske og følelsesmessige behov, organisere hverdagen og for den økonomiske forsørgelsen av husholdet. Uten en partner eller barnefaren å dele omsorgsansvaret med, har informantene utviklet forskjellige praksiser for å håndtere utfordringer som kan oppstå i hverdagen.

5.1.1 Strategier for å håndtere en hektisk hverdag

Hver informant ble spurt om de kunne fortelle om hverdagen sin og hvilke rutiner de har. Nesten alle informantene beskriver hverdagen sin som en kamp mot klokka. De må anstrenge seg mye for å rekke skole, barnehage, jobb og fritidsaktiviteter. Dette er ifølge Roman (2017a: 48) et uttrykk for *tidskonflikter*. Slike konflikter innebærer at lønnsarbeidet frarøver tid som foreldre behøver å bruke på familierelatert arbeid (ibid.). Materialet tyder på at informantene legger strategier for å få tiden til å strekke til og for å minimere tidskonflikten som kan oppstå.

Mange av informantene starter dagen tidlig om morgenen. Dania står opp ekstra tidlig for å gi sitt eldste barn medisiner og for å rekke å smøre matpakker til seg selv og de tre barna. Arbeidsdagen hennes kan også være hektisk som følge av at hun underviser ved flere skoler. Derfor sparer hun tid på å spise en enkel lunsj i bilen på vei til de forskjellige skolene, og lager mat som tar kort tid å spise. Å gå til anskaffelse av sertifikat og bil har vært en avgjørende strategi for å få en mindre stressende hverdag. Før hun fikk bil var hun avhengig av kollektivtransport for å hente og bringe i barnehagen, samt komme seg rundt til de forskjellige skolene i arbeidstiden. Selv om hun står opp veldig tidlig og sparer tid på bilkjøring, må hun ofte benytte seg av fleksitiden og begynne en time senere på jobb.

Benedicte har ikke fleksibel arbeidstid og må forholde seg til faste tidspunkter. Hun begynner tidlig på jobb og må stå opp veldig tidlig. Hun pleier å legge frem klær til barna kvelden i forveien for å spare tid på morgenen. Lange arbeidsdager og aleneansvar for to småbarn og en tenåringsgir henne lite overskudd til å gjøre husarbeid i hverdagene, og hun er mye sliten. Samværsavtalen med barnefaren til de yngste gir Benedicte et pusterom i en ellers krevende hverdag:

«(...) Jeg synes jo det er veldig deilig at faren har de annenhver helg. Da får jeg litt fri å se fram til hvis jeg blir kjempesliten eller det blir lettere å 'tune ut' og bare tenke at nå er det bare noen få dager igjen til å få tid for deg selv. Får liksom ekstra tålmodighet i hverdagen».

Samværsavtalen med barnefaren fungerer som en *ressurs* som bidrar til at hun får pusterom i en slitsom hverdag. Benedicte benytter disse helgene til å *«hente seg inn igjen»* og til å være sammen med venner og gi ekstra oppmerksomhet til sitt eldste barn.

Sofie starter også dagen tidlig og har strenge morgenrutiner for å utnytte tiden best mulig. Etter at barna har kommet seg på skolebussen har Sofie 15 minutter for seg selv før hun drar på jobb. Disse minuttene bruker hun til å rydde det hun ikke orket å rydde kvelden før og til å gjøre seg klar til å gå på jobb. Hun påpeker at hun er streng på rutiner, men har ikke tid til å bry seg om detaljer:

«Ja, jeg er veldig streng på rutiner, men jeg er veldig lite streng på sånn... Hvis de tar på seg t-skjorten bak-frem, så er jeg litt sånn 'jaja'. Som jeg pleier å si at så lenge du er snill og grei så kan du spise i bar overkropp så lenge du spiser pent (ler). Jeg er ikke så opptatt av detaljer og det kan godt være fordi jeg ikke har tid til det, men jeg er veldig opptatt av at når vi spiser så sitter vi ved bordet, de må henge opp jakkene sine,

de må legge seg når jeg sier det. Jeg er ikke så streng på detaljer, og det er nok mye lettere når man er to for det blir mye lettere å stå i det».

En annen strategi Sofie har for å spare tid er å bestille matvarer hjem på døren. Så lenge barna er små må hun ta de med seg over alt eller skaffe barnevakt hvis hun har et ærend. Færre turer til matbutikken kan derfor gjøre hverdagen til Sofie litt mindre hektisk. Å benytte seg av slike tilbud på markedet som en tidsbesparende strategi er ofte dyrt, og ikke noe alle alenemødre har råd til. Ifølge Alsarve mfl. (2017) sin studie er dette en strategi som benyttes av alenemødre fra middelklassen for å få tiden til å strekke til. Sofie påpeker at hun har bedre råd enn andre alenemødre, og hevder at pengene hun bruker på matleveransen er mindre verdt enn den tiden hun sparer.

Nancy forteller også at hverdagen hennes preges av at hun må koordinere ærend og planer slik at hun kan ha med seg sine tre barn. Nancy er avhengig av å kjøre bil på grunn av store avstander der hun bor. Nancy må derfor planlegge kjøringen nøye av både praktiske og økonomiske hensyn. Et annet strategisk grep hun har foretatt er å gi sine to eldste barn ansvar for å lage middag faste dager i uken. På denne måten håndterer hun tidskonflikten ved at hun kan ta seg av andre huslige plikter samtidig som middagen blir servert, eller at hun kan få litt pusterom i hverdagen. Å få hjelp av eldre barn er en strategi som har blitt brukt av alenemødre i flere studier, ifølge Alsarve mfl. (2017: 139). Tidskonflikten kan dermed avta jo eldre og mer selvstendige barna blir. Eldre barn kan derfor være en sosial ressurs som alenemødre kan benytte seg av (ibid.). Informantene benytter seg også av sosiale ressurser som hjelp til uformelt barnepass, og dette viser seg å være en mye brukt strategi for å få tiden til å strekke til i hverdagen.

5.1.2 Bruken av uformelt barnepass og betydningen av et sosialt nettverk

Samtlige informanter tar i bruk uformelt barnepass utover de formelle alternativene som barnehage og skolefritidsordning når barna er små. Sosiale nettverk er ifølge Alsarve mfl. (2017) en viktig ressurs som alenemødre kan henvende seg til for å få støtte og hjelp. Informantene får hjelp til barnepass oftest i forbindelse med at jobben kommer i veien for å hente og bringe barna i barnehagen og til skolen. I mangel på fleksible åpningstider hos de formelle barnevaktordninger er det enkelte som er helt avhengige av at familie eller venner stiller opp for å klare å kombinere lønnsarbeid med aleneansvar for barn. Ifølge Brady (2018: 238) har alenemødre som bruker *både* formelt og uformelt barnepass bedre forutsetninger for

å tilpasse seg endringer i livsløpet, og de er bedre rustet til å være fleksibel i møte med krav fra arbeidslivet. Å benytte seg av uformelt barnepass fra sitt sosiale nettverk kan dermed ha en dempende effekt på work-family-konflikter som oppstår i alenemødrenes hverdagsliv (Millar og Ridge 2008, Anving 2017, Brady 2018).

Alenemødrene i Alsarve mfl. (2017: 115) sin studie ønsket å være selvstendige, og mange opplever et stort ubehag ved å spørre familie og venner om hjelp. Mye tyder på at dette også sitter langt inne for noen av informantene i denne studien. Maja mener at hun er dårlig til å be om hjelp fordi at hun ønsker å klare seg selv. Martine beskriver seg selv som svært selvstendig, og at hun har lært seg til å ta imot hjelp fra familie og venner når hun har vært sliten og overarbeidet. Til tross for dette, har samtlige informanter behov for hjelp til barnepass for å håndtere aleneomsorgen. Det er imidlertid ulik tilgang på slike sosiale ressurser i utvalget.

5.1.2.1 Nære familierelasjoner og tilgjengelig nettverk

Det er flere informanter som har et nært forhold til familiemedlemmer og som har et større nettverk de kan be om hjelp til barnepass. Besteforeldres rolle i barnefamiliers hverdagsliv har ifølge Anving (2017: 2) økt de siste tiårene som følge av økt forventet levealder. Anving (ibid.) påpeker at dette har gjort besteforeldre mer emosjonelt og fysisk tilstedeværende. Slik spiller de en viktig rolle i barnefamiliers balanseprosjekt mellom lønnsarbeid og omsorg. Nancy og Sofie opplever å få mye hjelp og støtte fra foreldrene sine. De beskriver familiebåndene som «veldig nære» og de tilbringer mye tid sammen. Ifølge Nancy har det gode forholdet til foreldrene vært viktig i livsfasen uten en partner å dele omsorgen for barn med:

«Jeg har et veldig nært forhold til mine foreldre så jeg har nok erstatta kanskje dem som en partner da. I alle fall min mor, vi har hatt et veldig nært forhold og vi har veldig god kommunikasjon. Sånn at på mange måter så kan man nesten si at jeg har brukt henne som en partner som en vanligvis ville ha brukt når jeg har sittet uten».

Den nære kontakten med foreldrene gjør det mulig å be om hjelp til å følge barna til tannlegen når Nancy er på jobb og til å hente barna etter skolen i stedet for å betale for en plass på skolefritidsordningen. Foreldrene, og særlig moren hennes, kan stille opp hvis et av barna blir syke og hun ikke kan være borte fra jobb. Det hender også at hun har behov for hjelp utover dette, men forsøker å finne en annen løsning enn å spørre foreldrene:

«Det kan hende jeg kan be om hjelp [til kjøring], men da føler jeg på en måte... Av familie og sånne ting da... Men nå bor begge søstrene mine ganske langt vekke, også føler jeg også at jeg må skåne foreldrene mine fra å kjøre de der små turene for meg. Så jeg prøver å unngå å bruke de så mye til sånne ting. Prøver å bruke de til viktigere ting (ler). Det blir litt sånn at jeg prioriterer».

Nancy opplever at det er en grense for hvor mye hjelp hun kan be om for å bevare sin selvstendighet, og for å ikke slite ut foreldrene sine. Hjelp til bilkjøring er derfor ikke en prioritet på lik linje med barnepass når Nancy er på jobb. Hjelpen gir henne bedre muligheter til å kombinere lønnsarbeid med aleneansvar for tre barn. I stedet for å ta fri fra jobb eller at barna må dra til tannlegen uten følge, kan hun be foreldrene om hjelp. I tillegg til at det er lav terskel for å be om hjelp, er Nancy og barna mye sammen med dem på fritiden og i helgene. Ifølge Anving (2017: 10) kan denne formen for samvær også være til stor hjelp for alenemødre, ved at de får avlastning fra sitt store omsorgsansvar. Nancy opplever at foreldrene hennes har gått inn i rollen som «vikarforeldre», og at familierelasjonene har blitt sterkere som følge av dette.

Sofie har også et nært forhold til sine foreldre og beskriver dem som «engasjerte besteforeldre» og at de er veldig involvert i barnas liv:

«Altså jeg kan si at jeg er veldig mye sammen med mamma og pappa, altså mormor og morfar til ungene. De hjelper mye til og morfar hjelper mye til for eksempel med han minsten når han er på fotball for han syns jo det er veldig gøy og vil gjerne følge på kamper og sånn, så det får han lov til når han vil (ler). Og mormor hjelper mye til med hun eldste, eller begge da, med svømmingen».

Ifølge Sofie hjelper foreldrene hennes mye til med barna. Særlig moren passer barna én dag i uken etter skolen er ferdig for at Sofie kan jobbe noen ekstra timer for å ta igjen tapt arbeid. I tillegg til at de hjelper til med å gjennomføre den praktiske omsorgen for barna, tilbringer de mye tid sammen som en familie. Foreldrene tar Sofie og barna med på en utenlandsferie i året og på hytteturer. Sofie forteller at hun alltid har hatt et nært forhold til foreldrene sine, og i likhet med Nancy, opplever hun at familiebandene er enda tettere etter at hun ble alenemor:

«Vi er veldig nære. Og hvertfall etter jeg ble alene så har vi nesten blitt litt sånn som en rar familie, tre voksne og to barn. (...) Hvis ungene skal tegne familien sin, det er litt trist på en måte, så tegner de meg, mormor og morfar og onkel, og ikke pappaen. Det er på en måte deres trygge personer».

Selv om foreldrene er svært involvert i hverdagslivet, påpeker Sofie at de ikke erstatter den forelderen som ikke er tilstede og at hun har et like stort aleneansvar selv om hun får mye hjelp:

«Men likevel om mormor og morfar hjelper mye, så er det ikke det samme. Jeg er jo alene med ungene hver dag hele tiden, de kommer jo bare innom. Men for all del, det hadde vært mye mer stress hvis... Jeg hadde sikkert vært mye mer sliten hvis ikke de hadde hjulpet til. Og det hadde sikkert vært vanskeligere med å få ting til å gå opp. For krasjer aktiviteter, tar de gjerne en unge, også tar jeg en unge».

Det er tydelig at foreldrene har en stor plass i Sofie og barnas hverdag. Sofie påpeker at deres tilstedeværelse ikke bare er knyttet til hygge og kvalitetstid, men at de også bidrar til oppdragelse og grensesetting. I tillegg til at hun kan få mye hjelp fra foreldrene sine, har hun også gode naboer som kan stille opp. Samlet sett har Sofie et tett sosialt nettverk som hun kan henvende seg til for å få tiden til å strekke til i hverdagen. Generelt sett har Sofie gode muligheter til å få hjelp til barnepass slik at hun får mer tid til arbeidsoppgaver på jobben. Bruken av fleksitid og uformelt barnepass er avgjørende faktorer for at Sofie klarer å kombinere aleneansvar for barn med en krevende fulltidsjobb. Med hjelp fra foreldre og naboer, har hun også mulighet til å følge barna til aktiviteter og arrangementer som hun ellers ikke hadde hatt mulighet til siden hun er én forelder og ikke kan være to steder samtidig.

5.1.2.2 Lite nettverk og få nære relasjoner

De alenemødrene som har mindre nettverk eller ikke har familie som kan stille opp som barnevakt, står svakere i møte med arbeidslivets krav, og står mer alene om omsorgen for barna. Dania og Camilla er helt alene om omsorgen for barna sine og har et lite sosialt nettverk som de kan be om hjelp hvis det oppstår behov for barnepass. Camilla har mange venner fra tiden hun bodde i utlandet, men nettverket hennes hjemme i Norge er lite. Familienettverket hennes består i all hovedsak av en tante og en bror. Ettersom hun jobber roterende turnus og lange vakter, er hun helt avhengig av uformelt barnepass. Camilla må også jobbe helgevakter, og siden barnehagen bare holder åpent i ukedagene må barnet til Camilla være sammen med noen andre i flere timer. I motsetning til Nancy og Sofie, har ikke Camilla fast eller fleksible arbeidstider på dagtid. Behovet for barnepass er mer omfattende for Camilla, og uten hjelp fra sin tante eller bror har hun ikke mulighet til å beholde jobben som kabinansatt om bord på fly. Hun skulle ønske barnehagetilbudet var mer fleksibelt:

«[Arbeidstiden] er ikke særlig gunstig. Her burde jeg lagt inn en stemme for døgnåpne barnehager, selv om det ikke er noe som er ideelt. Men det hadde vært veldig mye enklere for folk som lever i dagens nå hvor vi faktisk har alle mulige slags døgnrytmer og arbeidstider som gjør at man ikke har mulighet til å velge eller endre på selv».

Som Camilla påpeker, hadde døgnåpne barnehager senket behovet for barnevakt. Siden Camilla er så avhengig av at tanten og broren stiller opp når hun skal på jobb, tør hun ikke å be om barnevakt utenom:

«(...) Jeg er helt avhengig av at noen hjelper meg med å levere eller å hente. Så da blir det litt sånn marginalt akkurat med sosiallivet og sånn fordi jeg føler jeg bruker opp tjenestekvoten når jeg må komme meg på jobb. Det må man jo for å betale lån og diverse, så da er jeg ikke så god til å be om ting utenom. I og med at nettverket ikke er så stort så vil man jo ikke bruke opp de man har heller, så det er en sånn konstant takknemlighetsgjeld man står i».

Den «konstante takknemlighetsgjelden» Camilla opplever, er ikke en uvanlig følelse blant alenemødre med ugunstige arbeidstider (Anving 2017: 15). Camilla er redd for å «bruke opp» den hjelpen hun kan få av familien sin, men nettverket er helt avgjørende for at Camilla kan lykkes med å kombinere lønnsarbeid og aleneomsorg. Det begrensede sosiale nettverket til Camilla kan bidra til å forsterke belastningen som de ugunstige arbeidstidene hennes fører med seg. Dette kan igjen føre til tap av autonomi og selvstendighet, og gi grobunn for mye dårlig samvittighet overfor de som bistår med hjelp (ibid.).

Dania sitt nettverk kan også karakteriseres som lite, men i motsetning til Camilla har hun ingen nær familie i nærheten som hun kan be om hjelp til barnepass eller andre tjenester. Hennes eldste barn har særskilte behov, og har i den forbindelse en støttekontakt som tar med seg barnet på aktiviteter én gang i uken. Bortsett fra at støttekontakten er innom av og til, har ikke Dania mange andre personer som hjelper henne i hverdagen. Dania forteller at hun hadde et større behov for barnepass da hun studerte og hadde et spedbarn. Hun fikk hjelp av en venninne for å kunne ta eksamen. Det uformelle barnepasset var helt vesentlig for at hun kunne få godkjent utdanningen sin i Norge, og etter hvert klare å forsørge seg selv gjennom lønnet arbeid. Hun har mindre behov for barnepass nå ettersom yngstebarnet går i barnehage, men enkelte dager har hun lange møter på jobb som varer lengre enn barnehagens stengetid. Hun kan få hjelp til å hente barnet av naboer og venner når hun ikke har mulighet til å gå

tidligere for å rekke barnehagens stengetid. Selv om barnepasserne er villige til å hjelpe til, får Dania følelsen av å stå i gjeld til dem:

«Du skjønner, hvis noen hjelper deg, venner eller naboer, så sier de at de gjør det gratis, men på en annen måte så er det ikke gratis. På en måte må du kjøpe gaver og sånn fordi de er så snille».

Hun var særlig avhengig av hjelp fra andre da hun skulle øvelseskjøre for å få sertifikat. Hun fikk hjelp av venner og bekjente som øvelseskjørte med henne. Dania påpeker at selv om de som hjalp henne ikke forventet å få noe i gjengjeld for tjenesten, følte hun sterkt på presset om å vise sin takknemlighet:

«Jeg hadde for eksempel en venninne som hjalp meg med å kjøre og hver gang kjøpte jeg ting fordi hun ikke ville ha penger. En gang kjøpte jeg en potteplante og hårføner, masse ting. For jeg trengte hjelp. Jeg syntes at hun fortjente det siden hun brukte tid på å hjelpe meg når hun egentlig skulle bruke tid på familien sin, og derfor er det kjekt å gi gaver. Det er det samme med naboer også. Da jeg kom fra ferie hadde jeg med meg gaver til alle sammen og det kostet meg veldig mye. Noen ganger lager jeg ekstra mat og gir til naboer eller venninner som har hjulpet meg. Da inviterer jeg disse og lager mat. For eksempel hvis de har et barn som har bursdag så kjøper jeg mer penger enn til de andre fordi jeg tenker tilbake på at de har gjort mye for meg for at jeg kunne stå på egne bein. Så ingenting er gratis i livet, tenker jeg».

Dania ønsker å vise sin respekt og takknemlighet gjennom å gi gaver til de som hjelper henne, men hun opplever det også som en økonomisk belastning. Alenemødrene i Alsarve mfl. (2017: 113) sin studie beskrev lignende opplevelser av å måtte gjengjelde tjenester eller gi en form for kompensasjon til venner som har hjulpet dem. Det kan også være et uttrykk for at Dania har et lite nettverk som i all hovedsak består av vennsksapsrelasjoner. Ifølge Alsarve mfl. (2017: 115) er tjenestebytting i vennsksapsrelasjoner mer avhengig av å opprettholde en balanse enn i familierelasjoner. Camilla opplever også å stå i takknemlighetsgjeld til de som hjelper henne med barnepass. For Camilla sin del handler det om at hun får mye hjelp av sitt lille familienettverk i hverdagen, og forsøker å begrense hjelpebehovet utenom for å ikke «bruke opp» de kontaktene hun har. Dania sitt tilfelle bærer mer preg av at hun har et *tynnere* nettverk bestående av vennsksapsrelasjoner, og opplever at det er høyere terskel for å be om hjelp. Selv om Camilla sitt nettverk er lite, har hun tettere bånd til broren og tanten sin enn det Dania har til sine venner. Det er dermed et tydelig skille mellom Dania og Camilla sin tilgang

på uformelt barnepass. Aleneomsorgens store belastning kan hevdes å være større for disse informantene, ettersom de har færre mulige barnepassere og svakere tilknytninger i nettverket sitt.

5.2 Intensivt alenemoderskap

Som vist ovenfor, kan aleneansvar for barn by på utfordringer med å få tiden til å strekke til, og informantene bruker tilgjengelige ressurser for å håndtere den praktiske siden ved aleneomsorgen. Studiens empiriske analyse tyder også på at aleneomsorg er preget av å skulle leve opp til foreldreskapsidealer, og at informantene former sin yrkesdeltakelse etter slike normer og forventninger. Disse idealene er kjønnete og kvinner forventes å stå mer ansvarlig for sine barns oppvekstvilkår (Duncan og Edwards 1997b, Hays 1996). I likhet med andre foreldre, opplever alenemødre normative forventninger til hva som skal til for å være en god forelder og hva som kreves for å gi en god oppvekst for barn. For å analysere hvordan dette kommer til uttrykk, skal informantenes opplevelser analyseres i lys av Hays' (1996) begrep om det *intensive moderskapet*. Ifølge Hays (1996: 8) innebærer idealet at mødre forventes å bruke mesteparten av sin tilgjengelige tid, sine ressurser og sitt fokus på å forbedre barnas liv. Det intensive moderskapet viser seg å være omfattende og krevende å leve opp til.

5.2.1 Kvalitetstid

Svært mange informanter er opptatt av å tilbringe *kvalitetstid* sammen med sine barn. Konseptet «kvalitetstid» er ifølge Hochschild (1997: 50) en reaksjon på lønnsarbeidets beslagleggelse av tid. Hochschild (1997: 52) hevder at mennesker strukturerer den tilgjengelige tiden for å ta vare på relasjoner. I en hverdag preget av å rekke barnehage, skole og jobb, blir det viktig å sette av meningsfull tid til å pleie relasjonen mellom foreldre og barn.

Kvalitetstid praktiseres oftest i form av aktiviteter som informantene gjør sammen med sine barn. Slike aktiviteter foregår oftest i helgene når informantene har fri fra jobb og barna ikke er i barnehage eller på skolen. For de fulltidsarbeidende alenemødrene kan det være belastende å fylle sine sårt tiltrengte fridager med et høyt aktivitetsnivå. Da Martine jobbet fulltid som helsefagarbeider var hun lite hjemme, og strakk seg langt for å finne på aktiviteter med barna da hun hadde fri. Hun var i utgangspunktet utslitt, men måtte utnytte fridagene sine til å gjøre «*noe kjekt*» med barna fordi det var lenge til neste periode med sammenhengende

fridager. Når familien har begrenset tid sammen blir det desto viktigere å bruke tiden effektivt for å maksimere det relasjonelle utbytte (Hochschild 1997: 212). Enkelte informanter har ved noen tilfeller holdt barna hjemme fra barnehagen for å tilbringe kvalitetstid sammen. Ifølge Camilla er dette en fin mulighet for å tilbringe uanstrengt tid sammen med datteren sin. Camilla jobber to helger i måneden, og har dermed sjeldent fri samtidig som datteren ikke skal i barnehagen. Hun påpeker at hun ikke kan være like fleksibel med kvalitetstiden når datteren begynner på skolen.

Dagens foreldre tilbringer mer tid sammen med sine barn i løpet av en dag enn før (Ellingsæter 2005: 307). Til tross for dette er det flere som opplever å havne i en tidsklemme som følge av det moderne samfunnets innføring av klokkeid som tidspraksis (Ellingsæter 2005, Lee mfl. 2010: 294). Som den eneste forelderen som tar seg av barna i hverdagen, må alenemødre ta med seg barna overalt i mangel på en partnerforelder som kan være hjemme når mor har ærend eller avtaler. Det kan derfor fremstå som et paradoks at alenemødrene opplever mangel på meningsfull tid sammen med barna, når de samtidig ser mye til barna sine hver dag. Den hverdagslige tidsbruken blir gjerne beskrevet av informantene som hektisk og stressende, og oppleves å ikke være av like «god kvalitet» som den tiden som settes av til nærhet og hygge. Dette kan ha sammenheng med informantenes moderskapsideal som kommer frem i intervjuene. Flere forteller om viktigheten av å «*være tilstedeværende i øyeblikket*» (Benedicte) og «*være oppmerksom på barnas emosjonelle behov*» (Nancy). Dette er et uttrykk for det intensive moderskapet, da mødre forventes å bruke all sin tilgjengelige tid og energi på å sørge for at barnas behov er ivaretatt. Det kan være vanskelig å være fokusert og tilstedeværende i øyeblikket i en hektisk hverdag der tiden er knapp. Kvalitetstid gir derfor mulighet for alenemødrene å utøve intensiv omsorg for sine barn. Johansen (2007: 210) hevder at foreldre måler omsorgens kvalitet i tid. I tråd med det intensive moderskapets barnesentrerte moral, er tidsbruk sammen med barna en forutsetning for å gi dem en god oppvekst (ibid.). Alenemødrene strekker seg langt på flere områder for å gi barna det de mener er gode oppvekstvilkår.

5.2.2 Ønsket om å gi barn gode oppvekstvilkår

Det intensive foreldreskapet er barnesentrert, og dette kommer tydelig til uttrykk i det empiriske materialet. Mange informanter setter sine egne behov til side for å kunne gi barna sine alt de trenger, både når det gjelder tid, fokus og materielle goder. Et eksempel på

selvoppofrelse i tråd med morsidealer, er informantenes forsøk på å hindre at lønnsarbeidet tar for mye plass i hverdagen ved å gå ned i stillingsprosent, eller å begrense sin egen innsats på jobb for å være mer tilgjengelig for barna. Den kjønnsnormative forventningen til mødres selvoppofrelse lever videre i det kulturelt konstruerte morsidealet (Hays 1996: 9, Johansen 2007: 201). Aleneansvaret for barneomsorgen viser seg å gjøre det vanskeligere å leve opp til idealene, og mange informanter bekymrer seg mye for at barna deres ikke skal få de samme mulighetene siden de vokser opp med én forelder. Disse bekymringene kommer tydelig til uttrykk i sammenheng med alenemødrenes kamp for å gi barna mulighet til å delta på fritidsaktiviteter.¹⁰

5.2.2.1 Fritidsaktivitetens betydning

Alenemødrene påpeker at det er viktig for barna deres å gå på fritidsaktiviteter for å ikke falle utenfor sosiale fellesskap med andre barn, og for å oppleve mestring. Sofie sitt perspektiv er en oppsummering av hva informantene mener om fritidsaktiviteter:

«Du vil jo ikke at ungen din skal bli utenfor, og være den eneste som ikke kan gå på fotball eller være den eneste som ikke får være med på det. Det er jo kjedelig å ikke få være med. Også skal det jo ikke gå utover barna at jeg er alene. Så det er noe jeg prioriterer veldig, veldig høyt at de skal få være med på».

Det er forskning som viser at barn og unges deltakelse i fritidsaktiviteter har positiv effekt på kompetanseutvikling, skoleprestasjoner og sosial inkludering (Larson 2000, Hansen mfl. 2003). Det er derfor forståelig at informantene anser fritidsaktivitetene som viktig for sine barns utvikling. Deres engasjement i aktivitetene viser hvordan informantene intensivt følger opp barna sine, og hvordan det å være alene om omsorgen kan gi problemer med å leve opp til idealet som tar utgangspunkt i parnormen.

Barna til syv av ni informanter deltar i organiserte fritidsaktiviteter. Det viser seg at fritidsaktiviteter er aldersbetinget, ettersom barna til de to resterende informantene ikke deltar i aktiviteter fordi de er for små eller for store. Informantenes engasjement innebærer at de prioriterer å sette av økonomiske midler til aktivitetene, og noen bruker mye tid til frivillig arbeid som foreldrene forventes å stille opp på. De som hverken har råd eller tid til å sende

¹⁰ I denne oppgaven forstås fritidsaktiviteter som barnas deltakelse i organisert aktivitet på fritiden, og omfatter alt fra idrett til pianotimer. Omtrent 60-70 % av norsk ungdom deltar på minst én organisert fritidsaktivitet (Sletten 2010).

barna på fritidsaktiviteter, opplever å frarøve barna sine noe som anses som viktig for deres utvikling og livskvalitet. Dette kan ha negative konsekvenser for deres selvfølelse som mødre. Å engasjere seg i barnas fritidsaktiviteter er derfor helt i tråd med den barnesentrerte ideologien som former informantenes moderskapspraksiser.

Erle er blant de informantene som viser svært stort engasjement knyttet til fritidsaktiviteter og tar det som en selvfølge å skulle stille opp som frivillig. I tillegg til å være en aktiv dugnadsdeltaker, følger hun også datteren til de fleste aktivitetene. Erle betegner seg selv om «*litt sånn... litt engasjert*» og hevder at hun står og roper fra sidelinjen når hun er med på datterens håndballtreninger. Datteren går på tre forskjellige aktiviteter og er opptatt hver ettermiddag, bortsett fra fredag. Det hender at helgene også blir brukt til å delta på arrangementer i regi av fritidsaktivitetene. På spørsmål om hvordan hun opplever krav som stilles til foreldre, svarer hun at det er helt naturlig for henne å stille opp som frivillig og følge datteren på aktiviteter, og at det er noe hun virkelig ønsker å stille opp på:

«(...) Jeg føler at det er så naturlig at det skulle bare mangle. Du ser jo på de barna som har foreldre som er engasjert, at de får en helt annen trygghet i den aktiviteten enn de som kommer dit alene og må gå hjem alene. Og da snakker jeg om håndball og fotball og alt sånn. (...) Det er kjempeviktig. Jeg er stort sett på... I alle fall en av håndballtreningene og ser på».

Erle begrunner sitt engasjement med at barnet hennes blir tryggere i aktiviteten enn barn som ikke blir fulgt av foreldrene. Hoffman (2010: 387) hevder at det intensive foreldreskapets ansvarliggjøring av mødre for barnas lykke og adferd kan resultere i et økt behov for kontroll. Dette innebærer at foreldre bruker mye tid og energi på å beskytte barna sine fra å havne i det som anses som «risikofylte situasjoner» (ibid.). Erles engasjement kan være et uttrykk for denne siden ved det intensive foreldreskapet, hvor mødre forventes å intenst følge opp sine barn for å forhindre utrygghet eller fare. Erle har gode forutsetninger for å være så engasjert som hun ønsker siden hun har ett barn og relativt god inntekt sammenlignet med andre informanter.

For informanter med aleneomsorg for flere barn er det mer utfordrende å leve opp til normer og forventninger knyttet til fritidsaktiviteter. Som alenemor til tre barn opplever Nancy at det kan være utfordrende å gi barna mulighet til å delta på aktiviteter. Nancy har strukket seg langt for å finne en løsning:

«Også er det faktisk sånn at for å få barna mine inn på en aktivitet så har jeg måttet bli trener. Så jeg har vært trener for turn i 3 år. Hovedtanken var jo at jeg kjørte jo de dit uansett, så hvorfor ikke likeså... Jeg kommer jo til å bli i området der likevel, men det har jo vært ganger jeg har angret litt, men så har det vært andre ganger det har vært givende. Og da trener jeg jo ikke bare mine barn, men alle barna på det kullet. Så da er det 27 barn i år som jeg trener. Men da er vi 5 trenere da. Så har jeg stilt opp hver gang jeg kan, men det blir liksom litt sånn at er jeg der, så er ungene mine der. Og er jeg der ikke, så er ikke ungene mine der heller».

Som nevnt tidligere i oppgaven, er Nancy avhengig av å kjøre bil dit hun og barna skal på grunn av lange avstander der hun bor. Hun har hverken råd eller tid til å bruke ettermiddagene sine på å kjøre barna til og fra forskjellige fritidsaktiviteter. I tillegg til at aleneansvar for barn kan by på praktiske utfordringer, blir belastningene som alenemor for tre barn enda tydeligere i møte med foreldre som er to om ansvaret:

«Men det kjenner jeg at... Og det er også en stor utfordring i å være sterk nok til å stå der alene gang på gang, på arrangementer når du ikke har med deg en mann. Og det er utfordrende fordi du ser den avlastningen det er å være to. Også skal du kjempe imot det i tillegg til at du har faktisk veldig mye å gjøre mens du er på arrangement. Så i tillegg til å føle litt sårt så har du det litt mer hektisk egentlig enn foreldre som er to. Du må liksom klare dobbelt. (...) Jeg har to hender og tre barn, det går ikke opp (ler)».

Disse møtene med *parnormen* er problematisk for Nancy på to måter. Ved å sammenligne seg med de andre foreldrene får hun en påminnelse om hvor avlastende det er å være to foreldre, og hun får en følelse av å være utilstrekkelig. I tillegg er det å ha aleneansvar for tre barn i forskjellige aldre på arrangementer svært utfordrende i seg selv.

Maja har også erfaringer med *parnormens* begrensninger for alenemødre, og er kritisk til at det stilles like forventninger til aleneforeldre som til parforeldre. Hun har opplevd at det nærmest er uoppnåelig for alenemødre å leve opp til forventningene. Hun husker spesielt en ubehagelig episode fra den tiden hun jobbet nattevakter og ikke hadde anledning til å stille opp som frivillig på en av datterens fotballcuper. Da Maja forklarte situasjonen til fotballagets trener ble hun avvist og truet med at datteren ikke kunne delta på fotballaktiviteten hvis hun ikke bidro:

«Jeg ble helt på gråten, og jeg sov ikke én time etter nattevakten og jeg ble der hele dagen selv om jeg skulle på jobb og sov ikke det døgnet. Men han fikk pes for det da, jeg tok det videre (ler). Men av og til så... Men man hører jo om folk som er to og som har tre unger som skal på aktiviteter, sant, det byr jo på problemer å måtte stille opp på alt. Så det er mye dugnader. Men nå har heldigvis dattera mi havnet på ting som ikke trenger så mange dugnader (ler). Men jeg bidrar gjerne, men det kan bli litt for mye».

Opplevelsen av å ikke bli møtt med forståelse for sin situasjon har gitt Maja et kritisk blikk på forventninger til foreldres engasjement i barnas fritidsaktiviteter. Hun påpeker at det er nødvendig å delta på dugnad, men at man ikke kan forvente det samme av foreldre med forskjellig utgangspunkt. Å ha like forventninger fører til at aleneforeldrene kommer dårligere ut enn andre foreldre. Maja og Nancy sin opplevelse av å ikke strekke til er et godt eksempel på hvordan normene knyttet til foreldreskapet kan by på utfordringer for alenemødre.

Hays (1996) argumenterer for at mødre fortolker idealene, og former sin morskapspraksis ut fra sin situasjon og sine tilgjengelige ressurser. Dette kommer særlig til uttrykk gjennom Benedicte sin tilnærming til fritidsaktiviteter. I likhet med Maja, er Benedicte også kritisk til forventninger som stilles til foreldre, og gir et eksempel på at informantene ikke bare er passive mottakere av idealer, men former sitt morskap ut fra sin egen situasjon og moralske rasjonalitet. Benedicte har tre barn, der det eldste går på fotball. Etter at hun fikk de to yngste barna har hun ikke lengre overskudd eller tid til å møte opp på fotballtreninger, og engasjerer seg derfor lite i aktiviteten. Når yngstebarna er hos barnefaren prioriterer hun heller å hvile enn å stå på sidelinjen på sønnens fotballtreninger eller å delta på dugnad. Dette får henne til å føle seg distansert fra de andre foreldrene og sier at hun *«sikkert er en kjempedårlig forelder som prioriterer andre ting»*. Utsagnet til Benedicte bærer lite preg av sårhet over å ikke følge opp barnet sitt på aktiviteten. Ut fra tonen i utsagnet hennes kan det heller tolkes som at hun har ironisk distanse til kulturen blant foreldre som er intenst involvert i barnas aktiviteter. Benedicte ser ikke på sin deltakelse i sønnens aktivitet som avgjørende for sønnens utbytte av å spille fotball, og at det viktigste for henne er at han får være med vennene sine og være en del av et fellesskap.

Fritidsaktiviteter er svært kostnadsfult, og er kjernen av informantenes følelse av tilkortkommenhet i forbindelse med å leve opp til det intensive moderskapet. Til tross for at Nancy legger til rette for at barna kan delta på to treninger i uka, opplever hun et press fra omgivelsene sine om at det ikke er nok:

«Em: Føler du et press utenfra om at barna dine må gå på fritidsaktiviteter?»

Nancy: Veldig. Da jeg sa at mine unger går på turn, de kan gå to ganger i uken på turn, og vi går på små aktiviteter som familie på en måte, og besøk til venner. Så er det lite i forhold til hva klassevenner av barna mine gjør. Der er det sånn at noen faktisk ikke har tid til å ha besøk. De gjør på en måte alt; de synger, de går på turn, de danser. Og barna mine spør ofte 'kan ikke jeg melde meg på det?'. Og da er svaret 'du må faktisk velge'. Og da er det økonomiske grunner som gjør det».

Nancy beskriver en følelse av at hennes innsats for å gi barna mulighet til å gå på fritidsaktiviteter ikke er godt nok. Sammenlignet med andre barn, opplever Nancy at hennes barn har færre muligheter som følge av hennes knappe økonomi. For å gi barna sine flere aktiviteter og opplevelser benytter hun seg av gratistilbud i regi av Aleneforeldreforeningen (AFFO), kommunen og Røde Kors. Nancy sin beskrivelse av å ikke gi barna sine nok kan tolkes som et uttrykk for at hun er redd for å ikke leve opp til det intensive foreldreskapsidealet. Samtidig anstrenger hun seg mye for å oppnå idealet gjennom sin deltakelse på gratisaktiviteter og som turntrener.

De informantene som ikke har økonomiske ressurser til å dekke medlemskontingent til fritidsaktiviteter jobber likevel hardt for at barna deres skal få delta på et minimum av aktiviteter som koster mindre. I likhet med Nancy, har Camilla strukket seg langt for å gi datteren en fritidsaktivitet. Camilla har tatt kurs for å bli yogainstruktør for barn i et forsøk på å arrangere en kostnadsfri aktivitet for datteren og vennene hennes. Empirien tyder på at det ikke er engasjementet det kommer an på, men tid og penger som avgjør om alenemødrene opplever å leve opp til idealer og forventninger til hva som er en god mor. I neste kapittel skal den økonomiske siden ved aleneomsorgen undersøkes nærmere.

6. Opplevelse av å forsørge en familie på én inntekt

Alenemødres økonomiske situasjon påvirkes av både individuelle og strukturelle faktorer. Ifølge Skevik (2006b: 244) har alenemødre som gruppe en felles økonomisk utfordring knyttet til det kjønnsdelte arbeidsmarkedets tendens til å lønne kvinnedominerte yrker mindre, og at samfunnets prisnivå er basert på toinntektsfamilien. I møte med aleneansvar for forsørgelse av et hushold, står alenemødre svakere enn familier med to inntekter. Dette er avgjørende faktorer for hvorfor alenemødre i alle land har større risiko for å havne i fattigdom enn resten av befolkningen (Skevik 2006b, Harkness 2018: 214). Det finnes store variasjoner i økonomisk situasjon blant alenemødre, men én inntekt gir likevel en knapp økonomi sammenlignet med andre barnefamiliers kjøpekraft. Dette kapitlet skal undersøke hvordan informantene opplever å ha én inntekt, og hvordan de håndterer å ha en knapp økonomi.

6.1 Hvordan mestre en knapp økonomi

Ifølge Ypeij (2009) og Alsarve mfl. (2017) sitt perspektiv danner alenemødre strategier ut fra ressurser de har tilgjengelig. Dette innebærer at alenemødre med få økonomiske ressurser også kan finne gode løsninger. Også mitt datamateriale vitner om stor handlekraft hos alenemødrene. Flere informanter forteller om konkrete tiltak de foretar seg hver måned for å få pengene til å strekke til. Det økonomiske handlingsrommet formes blant annet av antall barn de forsørger, lønnsnivå og utgifter. Flere informanter påpeker likevel at deres økonomiske situasjon er knappere sammenlignet med andre barnefamilier, og at det er utfordrende å forsørge et hushold med én inntekt i et toinntektssamfunn.

For å håndtere én inntekt er det ifølge samtlige informanter helt nødvendig å være *bevisst* på hva pengene brukes til, og at lønnen går til prioriterte utgifter. Kirsten beskriver sin taktikk for å få pengene til å strekke til: «*Så jeg har på en måte alltid den der bevisstheten med meg om at jeg ikke shopper for å shoppe, men jeg er bevisst, da*». Camilla beskriver lignende erfaring når det gjelder disponering av inntekten sin: «*(...) Man er hele tiden i dette presset med prioriteringer, man kan ikke bare gå inn i hvilken som helst butikk og kjøpe. Alt må vurderes*». Flere informanter følger strenge budsjetter for å strukturere økonomien og for å få pengene til å strekke til. Alenemødrenes økonomi oppleves som knapp, og det er lite rom for ubevisst pengebruk. For noen er det svært vanskelig å finne en balanse mellom inntekter og utgifter, og det er derfor helt nødvendig å ha stålkontroll på pengene for å ikke gå i underskudd eller havne i gjeld. Eksempler på konkrete sparetiltak kan være å kun handle på

salg, velge bort bilen, handle matvarer én gang i uka, la være å kjøpe nye klær til seg selv et helt år, eller å ikke dra på utenlandsferier. De fleste informantene understreker at de sjeldent kjøper noe til seg selv og prioriterer å bruke penger på klær og utstyr til barna.

Det er variasjoner av økonomisk situasjon i utvalget, der noen tjener mye og andre tjener lite. Det er dermed ulikheter i hvilke prioriteringer og materielle ofre informantene gjør. For å belyse ulikhetene skal jeg beskrive Erle og Nancy sin økonomiske situasjon som eksempler på ytterpunkter i materialet. Erle tjener relativt godt som seniorrådgiver, har et barn og har råd til å dra på utenlandsferie en gang i året. Hun påpeker at hun har høye utgifter, og må derfor bortprioritere eksklusive merkevarer og kunst. Hun gir uttrykk for at inntekten strekker til, men forteller samtidig at barnetrygden har vært en uvurderlig økonomisk støtte ved flere anledninger, og påpeker at inntekten hennes ikke hadde strukket til hvis hun hadde mer enn ett barn. Nancy sin økonomiske situasjon bærer preg av en lavere inntekt og større forsørgerbyrde. Sammenlignet med Erle, har hun en gjennomsnittlig inntekt som vikarlærer og forsørger tre barn. Hun beskriver det som «*veldig tøft*» å ha én inntekt, og sammenligner seg mye med andre og hva hun ikke har råd til. Når Nancy beskriver sine økonomiske prioriteringer og strategier, forteller hun at hun er en selvutnevnt mester på salg. Dette innebærer at hun nesten alltid kjøper det hun og barna trenger til redusert pris, og kan vente med å kjøpe noe i håp om at det skal komme på salg. En sjelden gang kjøper hun noe til ordinær pris for å føle seg normal og for å «*føle at du ikke er den fattige i samfunnet, men at du er deg og at du kan gå og kjøpe akkurat den tingen*». Å ha en knapp økonomi i et velstående samfunn er svært belastende, ettersom mennesker med dårlig råd havner på utsiden av samfunnets kretsløp som de andre tar som en selvfølge (Andenæs 2004).

Informantene er villige til å strekke seg langt for at barna deres ikke skal få en annerledes oppvekst fordi de vokser opp i et hushold med én inntekt. Ved noen anledninger har økonomien vært så begrensende for enkelte informanter at det har fått direkte konsekvenser for barna. Noen måneder har Nancy sin økonomi vært så knapp at hun har vært tvunget til å holde barna hjemme fra fritidsaktiviteten, vennebesøk og bursdagsselskaper fordi det krever mer bensin enn det hun har råd til. Et annet eksempel er Camilla som etter siste skatteoppgjør fikk krav om å betale restskatt. Økonomiens begrensede spillerom har derfor ført til at Camilla har utsatt å arrangere bursdagsselskap for barnet sitt. Det fremkommer under intervjuene at dette er enkelttilfeller som belyser de mest dramatiske måtene å håndtere økonomiske utfordringer på. Camilla sitt svar på om lønningen strekker til er en god beskrivelse av problemstillinger alenemødre står overfor i sin håndtering av økonomien:

«Altså den strekker vel til på et vis i og med at leiligheten ikke har blitt tvangssolgt eller lignende, men det er ikke en lett sak. Det kommer ikke inn penger i banken også er det nok der til at alle regningene blir trukket denne måneden. (...) Så det er ikke bare «sit back and relax», så går de regningene på autogiro. Det er det ikke. Så jeg føler ikke at vi er fattige, men jeg føler med all tiden jeg er på jobb så skulle jeg ønske at jeg fikk bedre råd i retur, og mer ro i kroppen og hodet».

Camilla understreker at hun ikke føler seg fattig, men opplever heller ikke at innsatsen hennes på jobb gjenspeiles i lønnsutbyttet. De fleste av alenemødrene jeg har intervjuet til prosjektet har fulltidsarbeid, men opplever at de ikke får like mye uttelling for lønningen sin. Dette er et av mange eksempler på hvordan knapphetens tyranni gjør seg gjeldende i alenemødrenes hverdag, der en knapp økonomi *«betyr møysommelig planlegging, sparing og forsakelse for å få smake på velstanden rundt en»* (Stjernø 1985: 158).

6.1.1 Holdninger til økonomiens begrensninger

I tillegg til å belyse praksiser for å håndtere en knapp økonomi, er det interessant å analysere informantenes holdninger til egen situasjon som en mulig strategi. Ejrnæs mfl. (2013) hevder at mennesker med knappe økonomiske ressurser utvikler *følelsesmessige strategier*. Slike strategier er ifølge Ejrnæs mfl. (2013: 102) en måte å håndtere en situasjon som er vanskelig å forandre. Det er to grupper i utvalget som generelt skiller seg fra hverandre, hvor jeg har delt informantene inn i den *godtakende* og den *kritiske* gruppen.

Martine og Benedicte inngår i den godtagende gruppen. Ingen av dem uttrykker stor misnøye med å forsørge barn på én inntekt, og de godtar i større grad de rammene økonomien setter for handling enn den kritiske gruppen. På spørsmål om hun er fornøyd med lønningen sin svarer Benedicte: *«Jeg kunne hatt litt mer. Det synes jeg, men... Jeg er jo veldig sånn at det du ikke får gjort noe med...»*. Hun vedkjenner at hun gjerne kunne trenge mer i lønn, men hun godtar situasjonen som den er. Økonomien hennes er begrenset, men hun uttrykker at pengene strekker til fordi hun *«prioriterer først og fremst det som må prioriteres»*.

Martine har en lignende holdning til sin knappe økonomi. På spørsmål om hun opplever at pengene strekker til svarer hun: *«Ja, fordi jeg er flink og at jeg disponerer de. Ellers så hadde det ikke gått»*. Ifølge Martine klarer hun seg fint økonomisk, og får en sterk mestringsfølelse av å håndtere en knapp økonomi. Ut fra det Martine sier om sin økonomiske situasjon kan det tolkes som at hun anerkjenner at det er utfordrende å være alene om forsørgelsen av barn, men

hun godtar rammene. Etter at hun gikk ned i stillingsprosent har månedslønnen hennes blitt redusert med omtrent 10 000 kroner. På spørsmål om det har vært utfordrende å gå ned i inntekt svarer hun: *«Nei, jeg synes det går greit. Det er jo å omstille seg og se hva man har og gå ut fra det».*

Den godtagende holdningen kan være en nyttig strategi for å håndtere inntekten og de eventuelle begrensningene som følge av knapp økonomi for denne gruppen. Et annet interessant aspekt er at Martine og Benedicte har lavest inntekt av informantene, men fremstår likevel tilfreds med situasjonen som den er. Hjort (2004: 14) hevder at knapp økonomi kan oppleves forskjellig for de det gjelder. Selv om alenemødres økonomiske situasjon er knapp fra et objektivt perspektiv, kan den subjektive opplevelsen være annerledes.

Den *kritiske* gruppen består av de syv resterende alenemødrene som uttrykker større misnøye og som er kritiske til situasjonen. Flere informanter er både kritiske til sin egen situasjon som aleneforsørger, men også på vegne av alle aleneforsørgere, og peker på flere problemer knyttet til gruppens begrensede økonomiske handlingsrom. Alenemødrene i denne gruppen mestrer økonomien sin, men uttrykker eksplisitt at det er tøft å få endene til å møtes med én inntekt. Maja deler sine tanker om alenemødres sårbare posisjon: *«Jeg har det bra alene, men klart det å ha noen å dele regninger med ikke minst. Og det er jo ikke slik at samfunnet er lagt opp til å være alene altså».* Flere informanter påpeker nettopp dette aspektet, og stiller seg kritiske til at det er få velferdsordninger rettet mot alenemødre. Aleneforsørgere har rett på utvidet barnetrygd, men flere av informantene med kritisk holdning påpeker at velferdsstønadene likevel ikke dekker kostnader som følger med barn.¹¹ Barnetrygdens lave satser blir kritisert av flere av informantene. Camilla påpeker at *«det koster mye mer å ha barn enn de 1800 kr jeg får i barnetrygd».* Dania mener at økning av barnetrygden hadde gitt henne færre bekymringer, og økonomien hadde blitt mindre sårbar for uforutsette utgifter. Barnetrygden hadde stor betydning for alenemødre, men den manglende prisjusteringen av satsene har bidratt til å øke økonomiske forskjeller mellom barnefamilier (Epland og Kirkeberg 2007, Halvorsen mfl. 2013: 150). En betydelig økning av barnetrygden hadde derfor hatt stor effekt på alenemødres økonomiske situasjon.

Å ikke godta at det er forbundet stor økonomisk risiko knyttet til å ha aleneansvar for barn, kan være en følelsesmessig strategi for å tilpasse seg en utfordrende situasjon (Ejrnæs mfl.

¹¹ Utvidet barnetrygd innebærer at aleneforsørgere får utbetalt barnetrygd for ett barn mer enn det faktiske antallet barn de har ansvar for (Nav 2019a).

2013). Som Sofie påpeker, er aleneforsørgere bare én av to mulige inntektsgivere, og vil aldri strekke til på lik linje med andre barnefamilier. Den uttrykte misnøyen over knapp økonomi er derfor høyst relevant og legitim. Å ha en kritisk holdning kan bidra til å sette sin egen situasjon i perspektiv, og til at alenemødre i større grad mestrer økonomiske utfordringer fordi de vedkjenner at de har en «halv inntekt» og gjør så godt de kan ut fra sine forutsetninger.

6.2 Opplevelse av andres blikk

Å ha en knapp økonomi handler i stor grad om at man har begrenset mulighet til å delta i sosiale aktiviteter, og opplevelse av å ikke kunne ta del i samfunnet på lik linje med andre (Sandvik 2019). Begrenset deltakelse i sosiale aktiviteter gjør det derfor svært synlig for omgivelsene, og mange kan føle skam og negative følelser i forbindelse med å ha dårlig råd (Andenæs 2004: 26). Alsarve mfl. (2017: 80) påpeker at skamfølelsen forsterkes av å være under andres blikk, og er en tilleggsbelastning for alenemødre med en knapp økonomi som allerede strekker seg langt for å få endene til å møtes. Nancy og Sofie har erfart at andre foreldre mangler forståelse for at noen har dårlig råd, særlig i sammenheng med foreldremøter og i diskusjoner om foreldrefinansierte aktiviteter. Nancy erfarer at andre foreldre viser lite hensyn:

«Ellers hensyn når det gjelder økonomi er det andre foreldre som har vært... At de har en litt sånn ... Noen tenker at selvfølgelig har du ikke råd til å gå i alle barnebursdager i klassen til alle tre barna dine eller sende de av gårde. Men noen skjønner ikke at du ikke har råd til det, de skjønner ikke at det skal gå an. Og de blir... De ser litt ned på deg når det har vært veldig trangt og ser litt ned på deg og kan ikke forstå hvordan det går an. Så det har vært litt tungt».

Nancy opplever at foreldrene med mangel på forståelse «ser ned» på de som har dårligere råd enn dem selv, og hun kjenner den nedlatende holdningen på kroppen. Videre forteller Nancy at dette er en følelsesmessig påkjenning:

«Så jeg skulle heller tatt den diskusjonen hvis jeg ikke satt i den situasjonen selv fordi den er så sår, at jeg klarer på en måte ikke å ta det opp på en... Hva skal en si... Upersonlig måte hvis du skjønner hva jeg mener. Så hvis du kan holde deg helt objektiv, så er det det beste. Men siden jeg er så involvert og vet hvor tøft det kan

være, så føler jeg at jeg blander følelser og meninger. Eh... Og da har jeg ikke lyst til å ta den diskusjonen med andre som ikke skjønner hvordan det er».

I møte med slike holdninger opplever Nancy at det kan være vanskelig å motsi foreldrene og prøve å få dem til å se situasjonen fra hennes perspektiv. Nancy forklarer dette delvis med at hun er redd for å vise for sterke følelser og miste troverdighet fordi hun blir såret av foreldrenes hensynsløshet. I tillegg til dette har hun en annen begrunnelse:

«Du går ikke i dialog... Eh.. Så det er litt sånn... Også er jeg veldig redd for at det skal bli veldig gjennomiktig hvem som ikke har råd og har råd. Mellom foreldrene da. Så det er liksom en ting som jeg godt kunne tenkt å gitt andre beskjed om. At man må prøve å ta hensyn for det er faktisk mange som ikke får det til å gå opp».

Hun uttrykker en frykt for at det skal bli *gjennomiktig* hvem som har dårlig råd, og ønsker å skjule sin egen situasjon ved å tie på foreldremøter. Hun forteller at det er veldig tøft å forsørge familien sin med én inntekt og at det er ekstra belastende å ikke bli møtt med forståelse eller å bli tatt hensyn til. Nancy sin frykt for at hennes økonomiske situasjon skal bli *avslørt* kan også ha sammenheng med et ønske om å være en del av fellesskapet. Ifølge Stjernø (1985) sitt begrep om *knapphetens tyranni*, er det en kamp om å ikke bli ekskludert fra sosiale fellesskap på grunn av dårlig råd. Nancy sin reaksjon i møte med andre foreldres holdninger kan derfor være en strategi for å skjule at hun har problemer med å strekke til økonomisk, og dermed har utfordringer med å gi barna mulighet til å delta i sosiale aktiviteter som koster penger.

Sofie forteller også at hun har støtt på lignende nedlatende holdninger på møter i forbindelse med skolen og foreninger. Hun beskriver irritasjonen over mangel på forståelse:

«Men jeg kan bli litt sånn irritert på sånne ting som "kan ikke alle bare betale en tusenlapp ekstra, da" eller "kan ikke alle bare", når det kommer sånne ting på skolen eller i velforeningen. Jeg kan i prinsippet bare gjøre det, men det finnes mange alenemødre som har det så mye verre enn meg, og de kan ikke bare gjøre det. Jeg synes det er dumt at det kreves sånne ting og at folk liksom forventer at alle har god råd, for alle har ikke god råd».

Sofie reagerer på vegne av alle aleneforeldre når det forventes at foreldre skal bidra økonomisk til aktiviteter på skolen eller på andre arenaer. Sofie har også opplevd at det er manglende forståelse for at det kan være vanskelig å strekke til med tiden som aleneforelder,

og hun opplever det som «*veldig rart at folk ikke klarer å tenke seg til at det går an å være alene*». I motsetning til Nancy, forteller Sofie at hun ytrer meningene sine i diskusjoner knyttet til utgifter til skole og barnebursdager:

«Men personlig så er jeg veldig opptatt av at skoleting og ting vi gjør med barna ikke skal koste penger. Selv om jeg hadde dobbelt så god råd så ville jeg stått og sagt på foreldremøte at vi ikke skal ha mer enn 50 kr i bursdagsgave, og vi skal ikke fordi det er ikke alle som har det. Vi trenger ikke lage så enormt press på penger og ja... Så det går jo litt begge veier, men det er ikke alltid jeg har så mye penger heller (ler)».

Ifølge Sofie snakker hun på vegne av foreldre med dårlig råd. Sammenlignet med andre alenemødre har hun høyere inntekt, men hun opplever også å ha dårlig råd til tider. Hun innrømmer at krav til lave pengebeløp knyttet til barnebursdager og skoleaktiviteter ofte kommer henne til gode i perioder med større økonomiske utfordringer enn det hun har til vanlig. Mangelen på forståelse for at folk har dårlig råd oppleves av Nancy og Sofie som andres blick på sin og andre alenemødre sin situasjon. Nancy blir emosjonelt berørt av de negative holdningene, og frykter at hennes økonomiske situasjon skal bli avslørt for folk rundt henne. Sofie har bedre økonomi sammenlignet med Nancy, og det kan tenkes at hun reagerer mindre følelsesmessig på de negative holdningene som følge av dette.

Det er ikke bare andre foreldres manglende forståelse som påvirker opplevelsen av andres blick på egen situasjon. Maja og Camilla forteller om et opplevd press på å kle barna sine i klær som regnes å være av høy kvalitet eller som anses som «kule» i barnas omgangskrets. Hjort (2004: 224) hevder at det opplevde presset er et resultat av både omgivelsenes og individenes egne krav til konsumering. Ifølge Hjort (ibid.) oppleves dette først som et krav når økonomien er knapp og begrenser deltakelse i konsumering. De fleste informantene forteller at de ikke er opptatt av merkevarer og at de sjeldent innfrir barnas ønsker om dyre klær. Til tross for at informantene ikke er nevneverdig opptatt av dette, opplever flere at barna deres er det. Maja forteller om sin opplevelse:

«(...) Nå er datteren min 11 år og begynner å oppdage at det finnes merkeklær. Og jeg har stort sett kjøpt klær på H&M. Nå er hun heldigvis ikke så opptatt av merkeklær enda, men er litt opptatt. Og det blir et innhugg når hun skal få litt klær. Det koster. Det er jo min oppgave å lære henne sunne verdier, men samtidig... En har jo vært ung selv og vet jo at i en viss alder er det litt viktig å ha innpass og forhåpentligvis finner hun seg sunnere verdier med tiden har jeg tenkt. (Em: Ja, alle har vel en sånn fase).

Ja, så det er jo viktig. Jeg så nå, da jeg kjøpte henne en Adidasjakke... Hun har jo aldri hatt noe Adidas før, så hun ble jo kjempeglad. Så det er viktig å ha litt sånne ting da, men det koster jo. Det er jo fort en tusenlapp. Og de vokser fort!».

Maja ønsker ikke at barnet hennes skal havne utenfor det sosiale fellesskapet med andre barn, og kjøpte en jakke av et dyrere merke enn det hun har kjøpt tidligere. Hun påpeker også at kjøp av merkeklær kan være et stort innhugg i økonomien, men at det samtidig er viktig å sørge for at barnet hennes har mulighet til å få de samme tingene som andre barn for å ikke skille seg ut. Maja sin problemstilling beskriver en sentral konflikt i informantenes hverdagsliv. Deres begrensede økonomiske midler gjør det vanskelig å få tilgang til kulturelt opplevde materialistiske symboler på barns livskvalitet. Ønsket om å ha råd til merkeklær kan derfor være et uttrykk for en følelse av andres blikk. Informantene vil ikke at barnas hverdag skal bære preg av at de har én forelder. Å kjøpe moteriktige klær som signaliserer god økonomi kan være en måte å håndtere opplevelsen av andres blikk. Camilla beskriver en lignende situasjon når det gjelder valg av støvler til datteren, og at hun opplever et press fra omgivelsene:

«(...) Jeg tror det er generelt mye press på at man skal ha Didriksondress, man skal ha de og de støvlene, den og den jakken og sånn og sånn. (...) I går kjøpte jeg støvler til datteren min som hun kunne ha som reserve i barnehagen, Freindsmerket. Det er jo ikke noe kult eller dyrt, men de var på tilbud så jeg tenkte at hun kunne ha de i tilfelle de andre blir våte. Og det får bare koste en hundrings. Jeg kan ikke bruke 400 kr på et par støvler hun skal ha i reserve».

Camilla løser også konflikten mellom sin økonomiske situasjon og kjøpepresset ved å finne brukte merkeklær på finn.no, som for eksempel vinterdress av merket Didrikson som beskrives av Camilla som dressen med best kvalitet. Slike alternative løsninger for å gi sine barn det samme som andre finner også Roman (2017b: 31) i sin studie av alenemødre. Ifølge Roman (2017b: 32) kan dette være et uttrykk for strukturell ambivalens. Alenemødres økonomiske knapphet begrenser deres handlingsrom og gjør det vanskelig å leve opp til idealer for moderskap og barneomsorg. Dette kommer også til uttrykk blant informantene i denne studien. Nancy sin uttalte frykt for at hennes økonomiske situasjon skal bli synlig for andre, kan hevdes å være en frykt for å bli ansett som en dårlig mor, og er et eksempel på hvordan informantene opplever strukturell ambivalens knyttet til økonomisk knapphet. Følelsen av å ikke strekke til som en god forelder er én av flere konsekvenser av å ha en knapp økonomi.

6.3 Konsekvenser av knapp økonomi

Materialet viser at en knapp økonomi har forskjellige konsekvenser for alenemødrene. En selvsagt konsekvens er at informantene møter på utfordringer i varierende grad med å dekke husholdets utgifter med én inntekt, sammenlignet med familier som har to inntekter til å betale de samme regningene. Et eksempel på at knapp økonomi har konsekvenser, er utgifter knyttet til barnas fritidsaktiviteter. Flere informanter opplever at den halvårige utgiften påvirker økonomien i stor grad i flere måneder etter at den er betalt. Sårbarhet for uforutsette utgifter er også en konsekvens av alenemødrenes økonomiske situasjon. Flere informanter uttrykker også stor bekymring for om pengene vil strekke til.

6.3.1 Uforutsette utgifter

Som tidligere nevnt, følger alenemødrene strenge budsjetter og har flere sparetiltak for å disponere inntekten best mulig. Uforutsette utgifter blir derfor vanskelige å betale med en økonomi som i utgangspunktet er under press (Borgeraas 2006: 91). Sofie forteller at lønningen hennes så vidt holder til neste utbetaling, og mange ganger er kontoen tømt dagen før lønnsutbetaling. Hver gang hun har klart å spare opp en sum med penger, forsvinner de fort ut av kontoen fordi hun må dekke uforutsette utgifter. Det er derfor svært vanskelig for henne å spare penger over en lengre periode.

Maja og Camilla har erfart å få restskatt, og hvordan dette har hatt negative konsekvenser for økonomien. Maja fikk 10 000 kr i restskatt i 2017 som ga ringvirkninger i nesten et år i ettertid. Hun beskriver uforutsette utgifter som «*tøft*» og skattesmellen fra 2017 var «*knalltøff*» for økonomien hennes. Etter at regningene er betalt har hun 8-10 000 kr til å bruke på mat, klær og fritidsaktiviteter. Det er derfor ikke vanskelig å forstå at restskatt på 10 000 kr har store konsekvenser for Maja sin økonomi.

Camilla fikk 30 000 kr i restskatt i 2018. Hun ble nødt til å ta flere vakter på jobb utover hennes stillingsprosent (80 %), tømme sparekontoen, og solgte ting hjemmefra på finn.no for å få ekstraintekter. I likhet med Camilla, ble også Maja tvunget til å ta av sparepengene sine for å dekke en del av restskatten. Flere informanter opplever at det er vanskelig å opprettholde en betydelig sum sparepenger, og at de oppsparte midlene ofte forsvinner til uforutsette utgifter. Sofie har også opplevd å få restskatt, og i likhet med Maja og Camilla ble sparekontoen tømt. I andre tilfeller der Maja har fått uforutsette utgifter har hun vært nødt til å

låne penger fra datteren. Som nevnt tidligere, har Camilla latt være i å arrangere bursdagsselskap for datteren sin da økonomien var preget av skattesmellen. Uforutsette utgifter har derfor store konsekvenser for informantenes økonomi. Den generelle tilbakemeldingen fra informantene på spørsmål om hvordan de håndterer uforutsette utgifter, er at de klarer å dekke mindre summer med sparepenger, men at utgiftene blir et betydelig problem hvis de overstiger noen tusenlapper. Informantenes erfaringer med uforutsette utgifter og at det er utfordrende å opprettholde en sparekonto, er eksempler på hvordan knappe økonomiske ressurser gjør det vanskelig å danne langsiktige strategier (Hjort 2004: 251). Begrenset tilgang på langsiktige strategier kan derfor *begrense muligheter*, som for eksempel å kjøpe egen bolig. Dette kan forårsake mye stress og bekymring i alenemødrenes hverdag.

6.3.2 Bekymringer for økonomi

Materialet viser at alenemødre bekymrer seg mye for økonomi, sliter med dårlig samvittighet, og enkelte forteller at de føler på en tristhet. Bekymringene handler generelt om hvordan de skal få dekket utgifter med sin samlede inntekt, og kan tolkes som en konsekvens av å ha knapp økonomi. Økonomiske bekymringer kan ifølge Roth mfl. (2017: 137) påvirke livskvaliteten negativt. Det kan derfor hevdes at det er en alvorlig konsekvens av å ha en knapp økonomi.

Ifølge Kirsten var økonomiske bekymringer en avgjørende faktor for hvorfor hun ikke skilte seg fra mannen tidligere enn det hun gjorde. Hun bekymret seg mye for om hun skulle klare å forsørge sine barn og om hun klarte å opprettholde samme boligstandard etter skilsmissen. Hun mener at vissheten om at det blir vanskelig å klare seg økonomisk som alenemor kan føre til at mange kvinner venter med å bryte ut av dårlige samliv. For hennes del bidro disse bekymringene til at hun jobbet mye i perioden etter skilsmissen, og passet ekstra godt på pengene. Kirsten har mindre økonomiske bekymringer nå, og klarer seg greit med én inntekt. Hennes erfaring er likevel et interessant aspekt ved bekymringer som følge av en knapp økonomi.

Flere peker på boligutgifter som en stor bekymring. Særlig Dania bekymrer seg mye for boligsituasjonen sin og mister nattesøvnen:

«Dania: Jeg har fått startlån, men likevel blir det vanskelig å finne en bolig som passer til oss til den prisen de tilbyr. Jeg sover nesten ikke om natten for jeg tenker

mye på hvordan det skal gå. Hva om det skjer noe med taket og det renner vann, det kan fort bli veldig kostbart etter jeg kjøper boligen. Hvordan skaffer jeg penger til renter til banken, lån, kommunale utgifter og eiendomsskatt. Tankene flyr, hvordan skaffer jeg løsninger?

Em: Så du bekymrer deg mye for økonomi?

Dania: Veldig mye. Utrolig. Hvis jeg fortsetter å bo her... Denne boligen kan man si ikke er egnet til ungdommer. Den har begynt å bli for liten. Den er 62 kvm og den har ikke altan eller balkong, ingenting. Pluss at den er kjempekald siden den ligger i førsteetasje og er bygget rett på bakken og området har radon. To av ungene mine hoster, og jeg hoster også og vi blir slitne av å få behandling».

Boligsituasjonen til Dania og hennes tre barn er svært lite tilfredsstillende, og hun ønsker å flytte ut fra den kommunale leiligheten og kjøpe seg egen bolig som egner seg bedre til familiens behov. Utgiftene hennes har økt etter at hun gikk fra overgangsstønad til fulltidsjobb. Nå opplever hun at den økonomiske situasjonen er under større press:

«Det er sånn at jeg betaler full husleie nå og i tillegg betaler jeg selvfølgelig bensin, bompenger og til verksted og sånn, barnehage som ble høyere nå fordi de [Nav] synes jeg har høyere inntekt og må da betale mer».

Dania opplever at hun har dårligere råd med fulltidsstilling som morsmåslærer enn da hun fikk overgangsstønad, og dermed hadde færre bekymringer knyttet til økonomi. Å bli overlatt til seg selv for å forsørge et hushold gjennom lønnsinntekter kan tyde på at det legges et enda større press på alenemødres store forsørgeransvar.

I likhet med Dania, er Nancy helt alene om omsorgsansvaret for tre barn, og synes det er veldig tøft å forsørge familien med sin inntekt. Hun forteller at hun kan føle på blant annet sjalusi og tristhet som følge av hennes økonomiske situasjon:

«Og jeg kjemper veldig hardt imot å være sjalu (ler). Men jeg kjenner på meg at jeg blir faktisk litt lei meg når andre... Eller ikke lei meg, men jeg blir lei meg på min families vegne da, når jeg ikke kan gi barna mine like mye som en familie med to inntekter da. Så... Både med hus og hjem og aktiviteter og gjerne klær og sånne ting. (...) Ja, så man blir på en måte grepet av dårlig samvittighet uten å kunne gjøre noe med det».

Nancy sin bekymring for at barna hennes skal få mindre tilgang på goder og muligheter deles av flere informanter, og det er ikke usannsynlig at dette er en vanlig bekymring foreldre har. Likevel kan det argumenteres for at alenemødre ikke har samme muligheter til å øke inntekten sin til samme nivå som toinntektsfamilier. Det er derfor nærliggende å tro at alenemødre oftere kjenner på økonomiske bekymringer og andre følelser som kan være belastende å bære på. Informantenes bekymringer kan også tolkes som et uttrykk for opplevelsen av å *ikke ha kontroll* over sitt eget liv. Å miste kontroll handler om at den knappe økonomien begrenser muligheter for livsutfoldelse (Syltevik 2003b). Bekymringene for bolig og oppvekstvilkår er eksempler på dette, der økonomien kan begrense informantenes valgmuligheter og oppnåelse av ønsker for fremtiden. Dania og Nancy sin situasjon er to eksempler som tydelig peker på at økt bekymring for økonomi er en konsekvens av å ha én inntekt i et samfunn som er basert på normen om toinntektsfamilien. I tillegg kan bekymringene ses i sammenheng med informantenes ønske om å leve opp til idealer, og om å gi barna sine mulighet til å delta i sosiale fellesskap. Dette viser at økonomien spiller en avgjørende rolle for å finne en balanse i hverdagen.

7. Avslutning

7.1 Avsluttende diskusjon

Denne studien har hatt som formål å belyse *hvordan alenemødre håndterer sin økonomiske situasjon, og hvordan de kombinerer lønnet arbeid med aleneomsorg for barn.*

Problemstillingen har blitt belyst gjennom oppgavens tre analysekapitler, og belyst ut fra temaene *lønnsarbeid, aleneomsorg og økonomi*. I dette kapitlet skal jeg oppsummere studiens hovedfunn og diskutere hvordan lønnsarbeid, aleneomsorg og økonomi henger sammen. Dette skal drøftes opp mot oppgavens teoretiske perspektiver og begreper for å gi en forståelse av hvordan alenemødre håndterer sin hverdag som forsørger og omsorgsperson.

7.1.1 Work-family-konflikt for alenemødre

Informantenes hverdag er tydelig preget av work-family-konflikt, og det kan oppstå utfordringer med å kombinere aleneomsorg og lønnet arbeid. Dette kommer særlig til uttrykk i kapittel 4, hvor forskningsspørsmålet *om hvordan lønnsarbeidet påvirker hverdagslivet* ble utforsket. Det viser seg at lønnsarbeidet tar mye plass i hverdagen, både når det gjelder arbeidets store tidskonsum, men også hvordan arbeidstidskulturen setter rammer for informantenes hverdag. Det er nettopp mangelen på tid som er kjernen av work-family-konflikten, der foreldre kjemper for å finne en balanse mellom krav fra jobben og familien (Hochschild 1997, Guest 2002, Roman 2017a, 2017b). Denne studien viser hvordan konflikten oppleves som intens for alenemødre, og at lønnsarbeidets utforming bidrar til å skape mer balanse eller ubalanse mellom jobben og hjemmets krav. I kapittel 4 kommer det frem at informantenes arbeidstider er svært avgjørende for hvordan de klarer å kombinere lønnet arbeid og aleneomsorg. Standardisert arbeidstid gjør det lettere å kombinere lønnsarbeid og aleneomsorg, og kan ses i sammenheng med informantenes individuelle situasjon. Tilfeldigvis har informantene med standardisert arbeidstid funnet en interessant balanse mellom lønnsarbeidet og aleneomsorgen, ettersom de jobber ved barnas skole og barnehage. På denne måten sparer de tid på å hente og bringe, og de tilbringer tilnærmet like mye tid på jobb som barna er under andres oppsyn. Det kommer også frem at den standardiserte arbeidstidskulturens mangel på fleksibilitet er slitsom i kombinasjon med aleneomsorg for barn. Å forholde seg til faste tider på dagtid er en positiv side med standardisert arbeidstid, men lange arbeidsdager viser seg å være slitsomt i kombinasjon med

aleneomsorg, og gir lite rom for tilpasninger til aleneomsorgens krav, som for eksempel å starte senere på morgenen.

I kapittel 5 ble forskningsspørsmålet om *hvordan alenemødrene håndterer å være alene om omsorgen* undersøkt. Kapitlets analyse viser at informantene følger et intensivt moderskapsideal i sin utøvelse av omsorg. Informantene med fleksitid har bedre forutsetninger for å leve opp til fulltidsnormen og det intensive moderskapsidealet, ettersom de har større frihet til å tilpasse lønnsarbeidet til aleneomsorgen. Alle informantene benytter seg av fleksitiden, og flere påpeker at arbeidstiden er den mest avgjørende faktoren for at de klarer å ha en fulltidsjobb kombinert med aleneomsorg for barn. Disse informantene beskriver hverdagen som hektisk, men at de likevel har mulighet til å vie tid til sine barn i tråd med deres kulturelt internaliserte idealet for hva som er en god mor. Dette kommer særlig til uttrykk gjennom informantenes engasjement i barnas fritidsaktiviteter, der de fleste mødrene med fleksitid har tid, penger og overskudd til å gi sine barn det som forventes for å gi gode oppvekstvilkår. Fleksitid kan dermed være en viktig demper på work-family-konflikt i alenemødres hverdagsliv.

Informantene med turnusbasert arbeidstid har derimot svært lite kontroll over lønnsarbeidets tidsramme. I mangel på kontroll, har disse informantene redusert sin stillingsprosent for å få mer tid og overskudd i hverdagen. Johansen (2007: 197) hevder at deltidsarbeid er en form for fleksibilitet, og en måte å løse work-family-konflikt på. Denne studiens funn viser at informantene til en viss grad «velger» å gå ned i stillingsprosent, men at det samtidig er deres eneste alternativ for å skape balanse, bortsett fra å få seg ny jobb med en annen tidskultur. Alenemødres valg om å ha deltidsarbeid kan derfor argumenteres for å ikke være et uttrykk for fleksibilitet, men en nærmest tvunget situasjon. Som nevnt tidligere, er dette et uttrykk for et money-care-dilemma, og er ifølge Roman (2017b: 33) vanlig å oppleve for alenemødre i kvinnedominerte yrker med ugunstige arbeidstider. Dilemmaet innebærer at alenemødre må ta stilling til om de skal jobbe mye og tjene mer penger, eller om de skal jobbe mindre, få mer tid til å være den moren de ønsker, men dermed få lavere inntekt (ibid.). Dette er en tydelig tendens i denne studien, der flere informanter er splittet mellom et ønske om å jobbe like lite som sine kvinnelige kollegaer for å få mer kvalitetstid med sine barn, eller å gå ned i inntekt og komplisere sin allerede knappe økonomiske situasjon. Turnusarbeidets ugunstige arbeidstider samspiller heller ikke med det formelle barnepasstilbudets åpningstider, og alenemødre er derfor helt avhengige av å få hjelp fra sitt sosiale nettverk.

Analysen i kapittel 5 viser at alle informantene benytter seg av hjelp fra sitt sosiale nettverk uavhengig av arbeidstidskultur og yrkestilknytning. Analysen påviser likevel klare forskjeller i utvalget, der tilgangen til uformelt barnepass er helt avgjørende for at informantene med turnusbasert arbeidstid kan kombinere lønnsarbeid og aleneomsorg. Funnene fra kapittel 5 tyder på at det er utfordrende å være helt alene om omsorgen, og at alle har behov for hjelp i større eller mindre grad. Sosiale nettverk er derfor en viktig ressurs for at alenemødre kan utvikle konfliktdyssende strategier, noe som også Alsarve mfl. (2017) finner i sin studie. Til tross for dette, kan analysen også tyde på at få nære relasjoner og et lite nettverk tilspisser work-family-konflikten for alenemødrene. Studiens funn viser at informantene med et «tynt» nettverk får en hverdag som er mer preget av work-family-konflikt, og tyder på at få sosiale ressurser reduserer muligheter for å utvikle strategier. Familierelasjoner viser seg å være svært viktig for alenemødrenes balanse mellom jobb og aleneomsorg, der de opplever å få støtte og hjelp i en utfordrende hverdag. Nære familierelasjoner og et større nettverk viser hvordan sosiale ressurser har en nøkkelrolle i alenemødres strategier for å kombinere lønnet arbeid og aleneomsorg, og for å minimere work-family-konflikt. Sosiale ressurser kan bidra til å gi mer fleksibilitet i alenemødres hverdagsliv. Et mangelfullt nettverk gjør alenemødrene mindre fleksible i møtet med både krav fra jobben og aleneomsorgen.

Alenemødrene i denne studien har færre valgmuligheter knyttet til balansen mellom lønnsarbeid og omsorgsarbeid sammenlignet med alenemødrene i Wærness (1972, sitert i Syltevik og Wærness 1991) og Syltevik (1996) sine studier. Det kan hevdes at alenemødres ideologiske verdigrunnlag for hvordan de former sitt morskap og deltakelse i lønnsarbeid har endret seg mye siden Wærness og Syltevik sine studier. Syltevik sin firedelte typologi av alenemødrenes ideologi er ikke lenger egnet for å beskrive dagens situasjon. I kapittel 4 kom det frem at informantene har en felles arbeidslinjeideologi som støtter opp under velferdsstatens mål om høy sysselsetting. Alle informantene tar lønnsarbeidet som en selvfølge, og samtidig er det variasjoner i måten utvalget begrunner sin holdning til lønnsarbeidet. Et sentralt funn fra analysen er at flere anser sin deltakelse i lønnsarbeid som en del av å være en god mor. Informantenes felles arbeidslinjeideologi kan derfor ligne på heltidslønnsarbeiderne fra Syltevik sin typologi, som også så en sammenheng mellom deltakelse i lønnsarbeid og utøvelse av «god omsorg». Lignende holdninger forekommer i Roman (2019) sin undersøkelse av hvordan svenske alenemødre kombinerer lønnsarbeid og omsorg for barn. Arbeidslinjeideologien er dermed et aspekt ved informantenes kjønne

moralske rasjonalitet. Deres verdier og holdninger knyttet til lønnsarbeidet er en del av å gi god omsorg, og bidrar til å forme deres valg i yrkeslivet.

Studiens analyse viser at work-family-konflikten består av ulike normer og strukturelle forhold ved det å være alenemor, og som setter rammer for informantenes handlingsrom. Dette kommer til uttrykk i kapittel 4, hvor informantenes ambivalente forhold til lønnsarbeidet ble undersøkt. Ambivalensen er knyttet til en tidskonflikt mellom jobben og aleneomsorgen for barn. I kapittel 5 kommer det frem at den praktiske siden ved aleneomsorg er svært krevende, og at informantene tar strategiske valg i hverdagen for å dempe konflikten. Funnene fra kapittel 4 og 5 er også et uttrykk for hvordan tidskonflikten har sammenheng med alenemødrenes ideologiske verdigrunnlag, der enkelte informanter har opplevd at deres intensive moderskap har kommet i konflikt med praktiske utfordringer knyttet til aleneomsorgen og sine arbeidsrettede verdier. Dette kommer gjerne til uttrykk som dårlig samvittighet for å være hjemme med sykt barn. Dette funnet viser at moderskapsideologien gjør at alenemødrene prioriterer barneomsorgen før lønnsarbeidet, men at det oppstår ambivalente følelser i forbindelse med denne prioriteringen. Informantenes ideologier kommer i konflikt med hverandre, og det blir vanskelig å leve opp til forventninger på disse områdene. Dette er et godt eksempel på hvordan aleneomsorgen setter rammer for informantenes handlingsrom, og former deres valg i tråd med deres kjønnete moralske rasjonalitet.

7.1.2 Knapphetens tyranni

I kapittel 6 ble *alenemødrenes opplevelse av å ha én inntekt* undersøkt. Analysen viser at informantene håndterer knappheten på økonomiske ressurser ved streng budsjettering og møysommelig sparing for å opprettholde en viss deltakelse i sosiale aktiviteter. Dette er et uttrykk for Stjernø (1985) sitt begrep om *knapphetens tyranni*, og vises særlig i forbindelse med informantenes utfordringer med å leve opp til den barnesentrerte moderskapsideologien. Informantene har et sterkt ønske om å gi sine barn mulighet til å gå på organiserte fritidsaktiviteter. Dette prioriteres høyt av flere informanter, og har ofte negative konsekvenser for den økonomiske situasjonen når medlemskontingenter skal betales hvert halvår. For informantene med knappast økonomi er det imidlertid et større problem å gi barna denne muligheten. I kapittel 6 kommer det frem at informantene har mange strategier for å få pengene til å strekke til, og noen hadde store problemer med å gi barna sine det de anser som

viktig for å ha en bra oppvekst. Resultatet av knapp økonomi og et ønske om å gi sine barn det samme som andre, blir belyst gjennom informantenes usikkerhet knyttet til om aktivitetene de har råd til er bra nok for å gi barna gode oppvekstvilkår. Studien viser at informantene har strategier for å opprettholde fasaden og leve opp til den barnesentrerte ideologien. Flere informanter nedprioriterer sine egne behov, og bruker heller pengene sine på klær, utstyr og aktiviteter til barna. For informantene med lavest inntekt er det svært sårt å oppleve at barna ikke får like muligheter som andre. Kapittel 6 viser også hvordan informantene utvikler følelsesmessige strategier for å håndtere begrensninger økonomien setter for handling. Disse strategiene kommer til uttrykk som holdninger til knapphetens begrensning, og kan deles inn i kritiske og godtagende holdninger. Dette innebærer at informantene forholder seg til sin økonomiske situasjon på forskjellige måter. Informantene i den godtagende gruppen anerkjenner at de har en knapp økonomi, men godtar at handlingsrommet blir begrenset. Informantene i den kritiske gruppen uttrykker mer misnøye med sin økonomiske situasjon, og ytrer kritikk mot alenemødres uheldige økonomiske posisjon i samfunnet.

Uavhengig av hvilken holdning informantene har, viser studiens analyse at informantene er svært handlekraftige i måten de håndterer sin økonomiske situasjon på, og at flere har kreative løsninger for å leve opp til samfunnets standard for økonomisk velferd. Budsjettering, sparing og handling på salg er eksempler på hvordan alenemødre er handlekraftige aktører som utvikler strategier innenfor rammene av en knapp økonomi. Som Ypeij (2009) understreker, viser studiens analyse at alenemødre er aktører som legger strategier med hjelp fra midlene de har til rådighet. I kapittel 6 påvises det også ulikheter i økonomisk situasjon i utvalget, der noen har dårligere råd enn andre. Samtidig vil jeg argumentere for at utvalget har en felles knapphet på økonomiske ressurser, ettersom de skal forsørge et hushold med én inntekt i et samfunn som er basert på normen om toinntektsfamilien.

Studien viser også at knapphet på økonomiske ressurser kan ha negative konsekvenser. Som nevnt, har den økonomiske situasjonen konsekvenser for informantenes utøvelse av moderskap og selvfølelse som mødre. I tillegg kommer det frem i kapittel 6 at informantene bekymrer seg mye for økonomien sin. Dette har sammenheng med at det er vanskelig å legge langsiktige planer med en knapp økonomi, ettersom informantene er sårbare for uforutsette utgifter. Når en stor utgift oppstår, blir det vanskelig å holde på oppsparte midler. Jeg argumenterer for at dette er et tydelig uttrykk for knapphetens tyranni, og at de nevnte konsekvensene fører til tap av makt over eget liv. I analysen av knapphetens konsekvenser

kom det frem at enkelte informanter har ventet med å bryte ut av ekteskap som følge av bekymringer for hvordan den økonomiske situasjonen som alenemor kommer til å bli. Dette er et tydelig uttrykk for hvordan knappheten hindrer livsutfoldelse.

Studien tyder også på hvordan knapphet på økonomiske ressurser har konsekvenser for valg i yrkeslivet. Som tidligere nevnt, står informantene med ugunstig arbeidstid overfor et money-care-dilemma. Det kan hevdes at alle informantene kan støte på dilemmaet, men at det er varierende grad av intensitet i utvalget. Lønnsarbeidet er alenemødres viktigste kilde til forsørgelse, og dette legger et større press på alenemødres innsats i lønnsarbeidet. Det store forsørgeransvaret krever høy deltakelse i lønnsarbeid for å sikre en lønn å leve av. Dette har igjen konsekvenser for hvor mye kvalitetstid informantene har med sine barn. I kapittel 5 ble informantenes prioritering av kvalitetstid undersøkt. Denne prioriteten er et uttrykk for en relasjonell forståelse av tid. Summen av en knapp økonomi og mye tidsbruk på jobb fører til at informantene føler på utilstrekkelighet når det gjelder å oppnå kvalitetstid og andre normer for omsorg. Det kan hevdes at knapphet på tid og penger kommer i konflikt med samfunnets forventninger til moderskapet. Studien viser at informantene tar i bruk de ressursene de har til rådighet for å løse denne konflikten, men at deres posisjon som alenemor gjør det vanskelig å leve opp til samme forventninger som stilles til foreldre som deler omsorg- og forsørgeransvar. Å ha én inntekt i et toinntektssamfunn fører til en tilkortkommenhet som det er umulig å finne en løsning på. Studien viser tydelige eksempler på dette, der informantene med høyest inntekt sliter med å holde på sparepenger og at lønningen så vidt strekker til før neste lønnsutbetaling. Det kommer frem i studien at informantenes opplevelse av å én inntekt tyder på at knapphet på økonomiske ressurser gir mindre makt over eget liv, med tanke på at mulighetene for å legge langsiktige planer og at deltakelse i sosiale aktiviteter begrenses.

7.1.3 Strukturell ambivalens

De funnene som har blitt diskutert kan tolkes i lys av *strukturell ambivalens*. Dette begrepet kan gi økt forståelse for hvordan motsetningsfylte forventninger kan skape konflikt mellom informantenes identitet som arbeidstaker og mødre, og hvilke konsekvenser dette har for den enkelte (Roman 2017a: 58). Det blir utfordrende å ta «riktige valg» i tråd med forventninger fra begge sfærene, ettersom alenemødre kan ha begrenset tilgang på ressurser, sammenlignet med foreldre som deler på ressurser og ansvar (Roman 2017a, 2017b, 2019). De tre analysekapitlene har vist at alenemødrenes tilgang på ressurser er avgjørende for hvordan de

kan håndtere ambivalensen og konflikten som oppstår i skjæringspunktet mellom aleneomsorg og lønnsarbeid. Ressursene avgjøres ut fra deres strukturelle situasjon (ibid.). Med bakgrunn i de funnene som kommer frem i analysen, blir informantenes strukturelle situasjon bestemt ut fra deres sterke arbeidslinjeideologi, krevende omsorgsideal, i kombinasjon med knappe økonomiske betingelser og begrenset støtte fra den fraværende barnefaren og velferdsstaten. De mest fremtredende ressursene som informantene i denne studien tar i bruk er *tid, penger og sosiale nettverk*. Ressursene danner ulike *mulighetsstrukturer*, som er avgjørende for informantenes handlingsrom (Alsarve mfl. 2017: 152).

Strukturelle føringer for handling kan ofte ses i sammenheng med klassebegrepet. Denne studien har ikke hatt et tydelig klasseperspektiv, da det har vært mest interessant å trekke frem *felles utfordringer* for å belyse problemstillingen. Analysen kunne blitt gjort ut fra Bourdieus sitt klassebegrep om kulturell, økonomisk og sosial kapital som avgjørende for individers muligheter i den sosiale strukturen (Appelrouth og Edles 2012). Jeg har valgt å se bort fra klassebegrepet for å identifisere ulikheter på grunn av at utvalget er lite, og fordi det ikke har vært nødvendig å sette søkelys på klasse for å belyse alenemødres felles utfordringer med å kombinere aleneomsorg og lønnsarbeid. Duncan og Edwards (1997b: 40) argumenterer for at alenemødres posisjon er strukturelt betinget uavhengig av deres sosiale, økonomiske og kulturelle kapital. Som kvinner med aleneomsorg for barn, setter dette klare rammer med tanke på at de er én forelder i et samfunn som er basert på normer og standarder for to foreldre (ibid.). Som vist i kapittel 4, er det tydelig at en viss utdanningsbakgrunn gir tilgang til bedre lønnede jobber med fleksibel arbeidstidskultur. Dette er et eksempel på ulikheter og variasjoner blant informantene som har blitt påvist i oppgavens analysekapitler uten å bruke en klassesetning.

I tillegg til fraværet av et klasseperspektiv, har studiens funn blitt påvirket av, og tolket, ut fra utvalgets sammensetning. Utvalget består stort sett av alenemødre som i hovedsak er helt alene om omsorgen, da barnefedrene er svært lite involvert. Jeg hadde et ønske om å komme i kontakt med alenemødre som var alene om hovedomsorgen for barn, men hadde ikke som kriterium at det skulle være lite eller ingen kontakt med barnefar. En mulig årsak til denne tendensen i utvalget, kan ha sammenheng med hvordan kvinnene identifiserer seg ut fra sin situasjon som aleneforsørger. Alsarve mfl. (2017: 102) opplevde en lignende situasjon da de rekrutterte informanter til sin studie, og hevder at det kan ha sammenheng med at «alenemor» er en betegnelse som kan tolkes forskjellig. Mødre som deler omsorgen med barnefaren etter

samlivsbrudd, kan hevdes å være alene om omsorgen i perioder, men at de ikke identifiserer seg selv som alenemor ettersom barnefaren tar en stor del i omsorgen (ibid.). Dette er ikke tilfelle for informantene i denne studien, der barnefedrene ikke bidrar i nevneverdig grad. Dette innebærer at barnefedrene ikke er en sosial ressurs som informantene kan benytte seg av for å skape balanse mellom omsorg og lønnsarbeid. Studien viser hvordan informantene opplever og håndterer denne situasjonen, og hvordan de danner strategier innenfor det handlingsrommet de har til rådighet. Barnefedrenes fravær har ikke blitt viet mye oppmerksomhet i oppgaven, med unntak av enkelte eksempler der barnefedrenes rolle har blitt nevnt. I kapittel 5 ble informantenes praksiser for å håndtere aleneomsorgen undersøkt, der samværsavtale med barnefaren trekkes frem som en sosial ressurs. Informantene uten en slik samværsavtale, har ikke lik mulighet til avlastning, og det kan hevdes at deres posisjon som *helt* alene om omsorgen tilspisser konflikt og ambivalens som oppstår i hverdagen.

Som Duncan og Edwards (1997b) påpeker, er aleneansvaret for barn en strukturell betingelse i seg selv. Ut fra dette perspektivet, kan aleneomsorgen hevdes å være årsaken til strukturell ambivalens som kommer til uttrykk i analysen av materialet. Studiens funn viser at informantene prioriterer omsorgen for barna når det gjelder disponering av tid, penger, og bruk av sosiale ressurser. Som vist ovenfor, kan dette skape konflikt i møte med andre forventninger som vanskelig lar seg kombinere med informantenes moderskapspraksiser. Et eksempel på dette er informantenes ambivalens knyttet til lønnsarbeidet, der enkelte informanter ønsker å gjøre en større innsats på jobb, men som blir hindret av aleneomsorgens grenser for handling. Ettersom aleneomsorgens krav ofte er førsteprioritet, oppstår det konflikt med forventninger fra arbeidslivet som motstrider omsorgsidealet.

Å oppleve konflikt mellom sitt strukturelle handlingsrom og samfunnets forventninger, er svært tydelig i sammenheng med informantenes økonomiske knapphet. Studien viser at informanter med få økonomiske ressurser har problemer med å leve opp til omsorgsidealet. For mange informanter er det samtidig umulig å tjene mer penger gjennom lønnet arbeid på grunn av arbeidets belastning eller store tidskonsum. Knapphet på økonomiske ressurser er derfor en strukturell hindring på flere måter, og kan være kilde til mye bekymring og stress i hverdagen. Funnene fra kapittel 6 viser at den strukturelle ambivalensen også kommer til uttrykk i møte med andres blikk. Enkelte opplever å bli forhåndsdømt og sett ned på av andre foreldre for sin økonomiske situasjon, og andre beskriver en opplevelse av et kjøpepress om å gi barna merke- og kvalitetsklær. Opplevelsen av andres blikk kan være et uttrykk for å sammenligne seg selv med andre, og samtidig få følelsen av at knappheten på økonomiske

ressurser blir *avslørt*. Møtet med andre foreldre gir et bilde på hvilke muligheter ens egne barn ikke har tilgang på, samtidig som det blir «gjennomsiktig» hvem som ikke har råd, og dermed ikke klarer å gi sine barn det samme. I møte med andres blikk oppstår det derfor strukturell ambivalens hvis en har knapphet på økonomiske ressurser, hvor penger er en forutsetning for å leve opp til det barnesentrerte og intensive moderskapet.

Studiens funn påviser stor variasjon i utvalgets tilgang på tid som en ressurs. Lønnsarbeidets arbeidstidskultur former informantenes hverdag, og er en forutsetning for hvordan tiden kan disponeres mellom lønnsarbeidets og aleneomsorgens motsetningsfylte forventninger til mødre. Fleksitid er en nyttig ressurs fremfor turnusbasert arbeidstid, ettersom det blir mulig å tilpasse arbeidstiden etter familiens behov. Ugunstige arbeidstider som turnusbasert arbeidstid, viser seg å begrense informantenes muligheter til å imøtekomme krav fra både jobb og barneomsorg. Lønnsarbeidet krever at mødrene er tilgjengelig til å jobbe morgen, kveld og natt. Dette gjør det vanskelig å leve opp til aleneomsorgens krav, da informantene ønsker å tilbringe kvalitetstid med sine barn i tråd med det intensive moderskapet. Det oppstår dermed konflikt mellom lønnsarbeidets og omsorgsidealets forventninger til tidsbruk. Informantene med ugunstige arbeidstider kan oppleve en strukturell ambivalens, ettersom studiens funn viser at de har utfordringer med å leve opp til det intensive moderskapet. I tillegg til moderskapets forventninger, kommer det også frem i analysen at arbeidslinjeideologien har en underliggende norm om at arbeidere skal jobbe fulltid. Studien viser at informanter med fleksitid har lettere for å leve opp til fulltidsnormen. Turnusbasert arbeidstid gjør det derimot svært vanskelig å leve opp til normen om fulltid. I kapittel 5 kommer det frem at det ikke er nok å redusere stillingsprosenten sin, da flere av informantene med turnusbasert arbeidstid er avhengig av sosiale ressurser for å kombinere lønnsarbeid med aleneomsorg. Studien tyder på at de ugunstige arbeidstidene er en ulempe for informantenes strategiutvikling, og for å imøtekomme lønnsarbeidets og aleneomsorgens krav. Det kan derfor påvises en strukturell ambivalens i forbindelse med informantenes ideologier, da det oppstår konflikt mellom motsetningene mellom fulltidsnorm, sterk arbeidsrettet ideologi og det intensive moderskapsidealet. Studien viser at det er vanskelig å strekke til på alle områder, og at det dermed oppstår strukturell ambivalens i informantenes hverdagsliv.

Med bakgrunn i de nevnte strukturelle betingelsene, kan det påvises *ulike* mulighetsstrukturer i utvalget. Informantene med knapp økonomi, ugunstig arbeidstid og få sosiale ressurser, har større utfordringer med å leve opp til idealer og forventninger. I tillegg gjør denne mulighetsstrukturen det vanskeligere å kombinere aleneomsorg med lønnsarbeid, som nevnt

under diskusjonen av work-family-konflikt. Slike mulighetsstrukturer kan resultere i en opplevelse av strukturell ambivalens. Informanter med bedre økonomiske vilkår, fleksibel arbeidstid og god tilgang på hjelp fra sitt sosiale nettverk, har dermed en bedre mulighetsstruktur. Som tidligere nevnt, er studiens formål å undersøke felles utfordringer, men det er også fruktbart å påpeke variasjoner for å understreke at alenemødre er en heterogen gruppe. Samtidig argumenterer jeg for at informantenes *felles mulighetsstruktur* i stor grad formes av deres situasjon som alene om forsørger- og omsorgsansvar. Dette indikerer at den strukturelle ambivalensen er tilstedeværende i samtlige informanters hverdagsliv. Dette kan ses i sammenheng med studiens funn av en generell tendens av tilspisset work-family-konflikt, men at noen har høyere konfliktnivå enn andre. Jeg argumenterer for at det er en generell tendens av strukturell ambivalens i utvalget, men at informantenes ulike varianter av mulighetsstrukturer kan intensivere ambivalensen for enkelte.

7.2 Avslutning

Denne studien har gitt innsikt i hvordan alenemødre håndterer aleneomsorg, knapp økonomi og lønnet arbeid. Dette har blitt undersøkt gjennom å belyse problemstillingen «*Hvordan håndterer alenemødre sin økonomiske situasjon, og hvordan kombinerer de lønnet arbeid med aleneomsorg for barn?*». Alenemødres hverdag har endret seg mye siden velferdsstaten innførte strengere krav for å motta overgangsstønad, og begynte å behandle alenemødre som lønnsarbeidere fremfor omsorgsarbeidere. Den hjemmeværende morsfiguren er for lengst utdatert, og alenemødre forventes å forsørge seg selv gjennom lønnet arbeid på lik linje med andre kvinner. Det er derfor en selvfølge for alenemødre å forsørge seg selv og sin familie gjennom lønnet arbeid. Samtidig viser denne studien at det er en rekke utfordringer som kan oppstå i hverdagen som alenemor.

Work-family-konflikt er et sentralt perspektiv i forskningen på toinntektsfamilier, der begge foreldre bidrar med økonomisk forsørgelse gjennom lønnet arbeid. Denne studien viser at konflikten er intens og tilspisset for alenemødre, ettersom de står alene om samme ansvar som to foreldre forventes å dele på. Studiens informanter håndterer dette på forskjellige måter med hjelp fra sine tilgjengelige ressurser, og legger strategier for å finne en best mulig måte å kombinere lønnsarbeid og aleneomsorg på. Studiens hovedfunn viser at det er en tydelig sammenheng mellom lønnsarbeidet, økonomien og barneomsorgen. Jobbens tidskultur former

hverdagsrutinene og er en forutsetning for hvordan informantene klarer å leve opp til det moderskapet de anser som sosialt akseptert. Jobbens inntektsnivå former også informantenes økonomiske situasjon. Å ha en knapp økonomi er en hindring for flere informanter, og kan begrense deres ønske om å opprettholde en økonomisk standard på lik linje med andre. Informantenes verdier for anstendig moderskap former deres valg i yrkeslivet og til dels hvordan pengene blir prioritert. Denne innsikten i informantenes hverdagsliv viser at de må håndtere konflikt mellom ulike idealer og krav, ettersom de er én forelder som skal klare det samme som to.

Flere informanter er kritiske til den manglende støtten aleneforsørgere får fra velferdsstaten for å få en lettere hverdag. Dette er et argument som kan støttes med bakgrunn i studiens hovedfunn. Studien viser at selv ressurssterke alenemødre med sterk tilknytning til arbeidsmarkedet sliter med å få endene til å møtes. Studiens funn viser også at det er vanskelig å opprettholde fulltidsnormen som følge av jobbens belastning, eller som følge av deres kjønnete moralske rasjonaliteter. Deres moralske rasjonalitet er preget av en krevende moderskapsideologi, og innebærer at mødre forventes å være intenst tilstedeværende i barns liv, og at mødre dermed holdes ansvarlig for barnas livssjanser. Med lønnsarbeidet som eneste alternativ til forsørgelse, har også alenemødre mindre frihet til å balansere jobb og omsorg. Fulltidsarbeid sikrer heller ikke en problemfri økonomi, noe som studien også tyder på. Det kan hevdes at lønnsarbeidet ikke er nok for å sikre økonomisk trygghet blant alenemødre. Det har blitt gjort studier som viser at alenemødre uten lønnsarbeid sliter mye som følge av velferdsstatens aktiviseringspolitikk (Tønseth 2014, Sandvik 2018, Grødem 2008). Denne studiens hovedfunn er ikke et bidrag til denne forskningen, men viser at samfunnet ikke er lagt opp til å være alene om omsorgs- og forsørgeransvar, og at det er svært utfordrende å strekke til på disse områdene som to foreldre forventes å dele på. Det er neppe et alternativ å innføre en like generøs stønadsordning som overgangsstønadene var for tjue år siden, med tanke på den sterke likestillingslinja i norsk velferdspolitik. Likevel er graden av work-family-konflikt så høy blant alenemødre at det kan være behov for endringer på strukturelt nivå.

Det er flere fruktbare problemstillinger som kan undersøkes nærmere ut fra de konklusjonene som dras i denne studien. Studien har tatt utgangspunkt i alenemødre med generelt høy grad av sysselsetting, og har belyst hva som preger deres hverdagsliv som alene om hovedomsorgen for barn. Det kan være interessant å gjøre kvalitative studier av alenemødre som har svakere tilknytning til arbeidslivet, og som har en knappere økonomisk situasjon. Det

er også en mulighet å ta utgangspunkt i alenemødres klassebakgrunn for å analysere hvordan dette påvirker strategier, men også hvordan de forholder seg ulikt til idealer knyttet til moderskap og lønnsarbeid. Et tredje spor som kan følges, er å få økt innsikt i alenemødre med innvandrerbakgrunn sin situasjon, med vekt på muligheter på arbeidsmarkedet og tilgang på sosiale nettverk. Ettersom denne studien har hatt et lite utvalg, kan det også være fruktbart å intervju flere informanter for å få et bredere perspektiv på alenemødres strategier for å kombinere lønnsarbeid og aleneomsorg.

Litteraturliste

- Alsarve, Jenny (2017) Working it out: strategies to reconcile work and family among Swedish lone mothers. *Families, Relationships and Societies*, 6(3), s. 325-340.
DOI: 10.1332/204674315X14418885009965
- Alsarve, Jenny, Lundquist, Åsa og Roman, Christine (2017) *Ensamma mammor. Dilemman, resurser, strategier*. Malmö: Gleerups.
- Andenæs, Agnes (2004) Hvorfor ser vi ikke fattigdommen? Fra en undersøkelse om barn som blir plassert utenfor hjemmet. *Nordisk sosialt arbeid*, 24(1), s. 19-33.
<https://www.idunn.no/nsa/2004/01/>
- Anving, Terese (2017) Struggling to Make Ends Meet: Lone Mothers and the Intergenerational Support in Sweden. *Studies in the Maternal*, 9(1), s. 1-23.
DOI: <https://doi.org/10.16995/sim.214>
- Appelrouth, Scott og Edles, D., Laura (2012) *Classical and Contemporary Sociological Theory. Text and Readings*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: SAGE Publications.
- Bergen kommune (2017a) *Redusert foreldrebetaling i barnehage og SFO* [Internett]. Bergen: Bergen kommune. Tilgjengelig fra:
<https://www.bergen.kommune.no/tjenestetilbud/omsorg-trygd-og-sosiale-tjenester/okonomiske-ytelser/kontantstotte/reduert-foreldrebetaling-i-barnehage-og-sfo> [Lest 6. februar 2019].
- Bergen kommune (2017b) *Skolefritidsordning – SFO* [Internett]. Bergen: Bergen kommune. Tilgjengelig fra: <https://www.bergen.kommune.no/tjenestetilbud/skole-og-utdanning/grunnskoleopplaring/skolefritidsordning/skolefritidsordning-sfo> [Lest 6. februar 2019].
- Blaikie, Norman (2010) *Designing Social Research: The Logic of Anticipation*. Storbritannia: Polity Press.
- Borgeraas, Erling (2006) *Knapphetens økonomi. En kvalitativ studie av sosialhjelpsmottakeres økonomiske mestring*. Sifo-rapport 1. Oslo: Sifo.

- Brady, Michelle (2018) The Role of Informal Childcare in Mothers' Experience of Care and Employment: A Qualitative Lifecourse Analysis. I: Bernardi, Laura og Mortelmans, Dimitri, red. *Lone Parenthood in the Lifecourse*. Sveits: Springer Open, s. 237-255.
- Brandth, Berit og Kvande, Elin (2005) Fedres valgfrihet og arbeidslivets tidskulturer. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 46(1), s. 35-54.
https://www.idunn.no/tfs/2005/01/fedres_valgfrihet_og_arbeidslivets_tidskulturer
- Brækhus, Hege (2009) Folketrygdens ytelser til enslig mor eller far. *Jussens Venner*, 44(3), s. 181-209. <https://www.idunn.no/jv/2009/03/art02>
- Bungum, Brita (2008) Med nøkkelen rundt halsen. Barns opplevelse av mødres og fedres arbeidsliv. *Sosiologisk tidsskrift*, 16, s. 127-146. <https://www.idunn.no/st/2008/02/>
- Büskens, Petra (2001) The Impossibility of 'Natural Parenting' for Modern Mothers. On Social Structures and the Formation of Habit. *Journal of the Association for Research on Mothering*, 3(1), s. 75-86.
<https://jarm.journals.yorku.ca/index.php/jarm/article/viewFile/2089/1297>
- Chambers, Deborah (2012) *A Sociology of Family Life. Change and Diversity in Intimate Relations*. Storbritannia: Polity Press.
- Christensen, Karen (1998) I skyggen af Hellevik. Om utfordringer ved at arbeide empirinært. I: Christensen, K., Jerdal, E., Møen, A., Solvang, P. og Syltevik, L., J. red. *Prosess og metode. Sosiologisk forskning som ferdighet*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 68-86.
- Deakin, Hannah og Wakefield, Kelly (2014) Skype interviewing: reflections of two PhD researchers. *Qualitative Research*, 14(5), s. 603-616.
 DOI: 10.1177/1468794113488126
- Dokken, Therese (2018) Småbarnsmødre over på andre trygdeytelser etter innstramminger i overgangsstøtten. *Arbeid og Velferd*, 3, s. 39-55.
- Dommermuth, Lars (2016) *Mor og far velger å bo nærmere hverandre etter brudd* [Internett], 7. juni. Tilgjengelig fra: <<https://www.ssb.no/forskning/demografi-og-levekaar/fruktbarhet-og-familedemografi/mor-og-far-velger-a-bo-naer-hverandre-etter-brudd>> [Lest 2. august 2019].
- Duncan, Simon og Edwards, Rosalind (1997a) *Single Mothers in an International Context: Mothers or workers?* USA, Storbritannia: UCL Press.

- Duncan, Simon og Edwards, Rosalind (1997b) Lone Mothers and Paid Work – Rational Economic Man or Gendered Moral Rationalities? *Feminist Economics*, 3(2), s. 29-61. DOI: 10.1080/135457097338690
- Duncan, S., Edwards, R., Reynolds, T. og Allred, P. (2003) Motherhood, paid work and partnering: values and theories. *Work, employment and society*, 17(1), s. 309-330. <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0950017003017002005>
- Duncan, Simon og Strell, Monika (2004) Combining lone motherhood and paid work: the rationality mistake and Norwegian social policy. *Journal of European Social Policy*, 14(1), s. 41-54. DOI: 10.1177/0958928704039789
- Ejrnæs, Morten, Larsen, E., Jørgen og Müller, Maja (2013) Fattigdom og overlevelsestrategier. *Dansk Sociologi*, 24(1), s. 98-121. <https://search.proquest.com/docview/1465211462?accountid=8579>
- Ellingsæter, Anne Lise (2005) “Tidsklemme” – metafor for vår tid. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 46(3), s. 297-326. <https://www.idunn.no/tfs/2005/03/>
- Ellingsæter, Anne Lise (2009) *Vår tids moderne tider. Det norske arbeidstidsregimet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ellingsæter, Anne Lise (2016) Kampen om familiepolitikken: Farvel til hybridregimet? *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 57(3), s. 227-256. DOI: 10.18261/issn.1504-291X 2016-03-01
- Epland, Jon og Kirkeberg, Mads Ivar (2007) Er effekten av kontantstøtten spist opp av redusert barnetrygd? *Samfunnsspeilet* 21(4): 2-23. <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/ssp/2007-4>
- Gautun, Heidi, Øien, Henning og Bratt, Christopher (2016) *Underbemanning er selvforsterkende. Konsekvenser av mangel på sykepleiere i hjemmesykepleien og sykehjem*. NOVA rapport, 6/2016.
- Gobo, Giampietro (2008). Re-conceptualizing Generalization: Old Issues in a New Frame. I: Alasuutari, P., Bickman, L., & Brannen, J., red. *The SAGE handbook of social research methods*. London: SAGE Publications Ltd. DOI: 10.4135/9781446212165
- Grødem, S., Anne (2008) Enslige forsørgere uten betalt arbeid: foreldrenes situasjon og barns trivsel. *Barn*, 3, s. 57-74.

- Grødem, S., Anne (2016) Fra Castberg til Solberg: Aleneforsørgernes vekst og fall i norsk sosialpolitikk. *Sosiologisk tidsskrift*, 24(6), s. 303-326. DOI: 10.18261/issn.15042928-2016-04-03
- haGrønmo, Sigmund (2016) *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Gubrium, Jaber, F. og Holsein, James, A. (2003) *Postmodern Interviewing*. Thousand Oaks, London, New Dehli: Sage Publications, Inc.
- Guest, David E. (2002) Perspectives om the study of work-life balance. *Social Science Information*, 41(2), s. 255-279. DOI: 10.1177/0539018402041002005
- Halvorsen, Knut, Stjernø, Steinar og Øverbye, Einar (2013) *Innføring i helse- og sosialpolitikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hansen, M., David, Larson, W., Reed og Dworkin, B., Jodi (2003) What Adolescents Learn in Organized Activities: A Survey of Self-Reported Developmental Experiences. *Journal of Research on Adolescence*, 13(1), s. 25-55. DOI: 10.1111/15327795.1301006
- Hansen, Hans-Tore, Lundberg, Kjetil G. og Syltevik, Liv Johanne (2013) *Nav – med brukeren i sentrum?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Harkness, Susan (2018) The Economic Qonsequences of Becoming a Lone Mother. I: Bernardi, Laura og Mortelmans, Dimitri, red. *Lone Parenthood in the Life Course*. Sveits: Springer Open, s. 213-234.
- Hassel, Jørund (2018) *Arbeidstid, skift og turnus – og helse*. Oslo: Gyldendal.
- Hatland, Aksel og Terum, Lars Inge (2010) Profesjoner, skjønn og rettigheter. I: Bay, Ann Helén, Hatland, Aksel, Hellevik, Tale og Koren, Charlotte. red. *De Norske Trygdene. Framvekst, forvaltning og fordeling*. Oslo: Gyldendal Akademisk, s. 163-181.
- Havnes, Tarjei (2010) Sosial mobilitet og offentlige investeringer i barn og ungdom. *Søkelys på arbeidslivet*, 27(1-2), s. 135-146. <https://www.idunn.no/spa/2010/01-02/art02>
- Hays, Sharon (1996) *The Cultural Contradictions of Motherhood*. New Haven, London: Yale University Press.
- Hjort, Thorbjörn (2004) Nödvändighetens pris. Konsumtion och knapphet bland barnfamiljer. [Doktoravhandling] Lund: Lunds Universitet, Socialhögskolan.

- Hochschild, Arlie R. (1997) *The Time Bind. When Work Becomes Home and Home Becomes Work*. New York: Metropolitan Books.
- Hoffman, Diane, M. (2010) Risky investments: Parenting and the production of the 'resilient child'. *Health, Risk & Society*, 12(4), s. 385-394. DOI: 10.1080/13698571003789716
- Jessen, Jorunn, T. (2010) Forvaltningen og brukerne. I: Bay, Ann-Helén, Hatland, Aksel, Hellevik, Tale og Koren, Charlotte, red. *De norske trygdene. Framvekst, forvaltning og fordeling*. Oslo: Gyldendal Akademisk, s. 145- 161.
- Johansen, Birgitte (2007) Fleksibilitet – En utfordrer til mødres deltidsarbeid? I: Kvande, Elin og Rasmussen, Bente. red. *Arbeidslivets klemmer. Paradokser i det nye arbeidslivet*. Bergen: Fagbokforlaget, s. 196-217.
- Johnston, Deirdre, D. og Swanson, Debra, H. (2003) Invisible Mothers: A Content Analysis of Motherhood Ideologies and Myths in Magazines. *Sex Roles*, 49, s. 21-33.
<https://link.springer.com/article/10.1023/A:1023905518500>
- Kitterød, Ragni, H. og Lappegård, Trude (2012) A Typology of Work-Family Arrangements Among Dual-Earners Couples in Norway. *Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies. Family Relations*, 61, s. 671-685. DOI: 10.1111/j-1741-3729.2012.00725.x
- Kitterød, Ragni, H. og Rønsen, Marit (2014) Jobb og hjem i barnefasen. Nå jobber også far mindre når barna er små. *Søkelys på arbeidslivet*, 31 (1-2), s. 23-41.
https://www.idunn.no/spa/2014/01-02/jobb_og_hjem_i_barnefasen
- Kitterød, Ragni, H., Lidén, Hilde, Lyngstad, Jan og Wiik, A., Kenneth (2016) Delt bosted for barn etter samlivsbrudd – en praksis for folk flest? *Sosiologisk tidsskrift*, 24(1), s. 27-50. DOI: 10.18261/issn.1504-2928-2016-01-02
- Kjeldstad, Randi (1998) Enslige forsørgere og arbeidslinja. *Samfunnsspeilet*, 98(1), s. 22-27.
- Kjeldstad, Randi (2006) Hvorfor deltid? *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 47(4), s. 513-544.
https://www.idunn.no/tfs/2006/04/hvorfor_deltid
- Kvale, Steinar og Brinkmann, Svend (2017) *Det kvalitative forskningsintervjuet*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Kvande, Elin og Rasmussen, Bente (2007) *Arbeidslivets klemmer. Paradokser i det nye arbeidslivet*. Bergen: Fagbokforlaget.

- Larson, W., Reed (2000) Toward a Psychology of Positive Youth Development. *American Psychologist*, 55(1), s. 170-183. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/11392861>
- Lee, E., Macvarish, J. og Bristow, J. (2010) Risk, health and parenting culture. *Health, Risk & Society*, 12(4), s. 293-300. DOI: 10.1080/13698571003789732
- Letablier, Marie-Thérèse og Wall, Karin (2018) Changing Lone Parenthood Patterns: New Challenges for Policy and Research. I: Bernardi, Laura og Mortelmans, Dimitri, red. *Lone Parenthood in the Life Course*. Sveits: Springer Open, s. 29-53.
- Lewis, Jane og Hobson, Barbara (1997) Introduction. I: Lewis, Jane, red. *Lone Mothers in European Welfare Regimes. Shifting Policy Logics*. Storbritannia: Jessica Kingsley Publishers, s. 1-20.
- Lo Iacono, Valeria, Symonds, Paul og Brown, David, H.K. (2016) Skype as a Tool for Qualitative Research Interviews. *Sociological Research Online*, 21(2). DOI: 10.5153/sro.3952
- Millar, Jane og Ridge, Tess (2008) Relationships of Care: Working Lone Mothers, their Children and Employment Sustainability. *Journal of Social Policy*, 38(1), s. 103-121. DOI: 10.1017/S0047279408002572
- Mogstad, Magne og Pronzato, Chiara (2012) Are Lone Mothers Responsive to Policy Changes? Evidence from a Workfare Reform in a Generous Welfare State. *Scandinavian Journal of Economics*, 114(4), s. 1129-1159. DOI: 10.1111/j.14679442.2012.01722.x
- Nav (2018a) *Bidragsforskudd* [Internett], 5. november. Tilgjengelig fra: <https://www.nav.no/no/Person/Familie/Barne+og+ektefellebidrag/bidragsforskudd#hapter-1> [Lest 2. juli 2019].
- Nav (2018b) *Overgangsstønad* [Internett], 22. oktober. Tilgjengelig fra: <https://www.nav.no/no/Person/Familie/Enslig+mor+eller+far/overgangsst%C3%B8ad> [Lest 20. juni 2019].
- Nav (2019a) *Barnetrygd* [Internett], 11. mars. Tilgjengelig fra: <https://www.nav.no/no/Person/Familie/Barnetrygd+og+kontantstotte/barnetrygd-156#chapter-2> [Lest 24. juni 2019].

- Nav (2019b) *Dager med sykt barn* [Internett], 4. juli. Tilgjengelig fra: <https://www.nav.no/no/Person/Familie/Sykdom+i+familien/omsorgsdager#chapter1> [Lest 6. juli 2019].
- Ragin, Charles, C. og Amoroso, Lisa, M. (2011) *Constructing Social Research. The Unity and Diversity of Method*. USA: Sage Publications.
- Rapley, Tim (2004) Interviews. I: Seale, C., Gobo, G., Gubrium, J. F. og Silverman, D. red. *Qualitative Research Practice*. London: SAGE Publications Ltd, s. 15-32.
- Roman, Christine (2017a) Att hinna, att orka, att göra rätt. I: Alsarve, J., Lundquist, Å. Og Roman, C, red. *Ensamma mammor. Dilemman, resurser, strategier*. Malmö: Gleerups.
- Roman, Christine (2017b) Between Money and Love: Work-family Conflict Among Swedish Low-Income Single Mothers. *Nordic journal of working life studies*, 7(3), s. 23-41. DOI: 10.1829/njwls.v7i3.97093
- Roman, Christine (2019) Gendered and classed experiences of work-family conflict among lone mothers in Sweden. *Community, Work & Family*, 22(3), s. 302-318. DOI: 10.1080/13668803.2018.1456404
- Roth, Bettina, Hahn, Elisabeth og Spinath, M., Frank (2017) Income Inequality, Life Satisfaction, and Economic Worries. *Social Psychological and Personality Science*, 8(2), s. 133-141. DOI: 10.1177/1948550616664955
- Sandvik, Lene (2018) *Enslige mer utsatt for fattigdomsproblemer*. Statistisk Sentralbyrå, 2018 [Internett]. Tilgjengelig fra: <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/enslige-mer-utsatt-for-fattigdomsproblemer>. [Lest 28. juni 2019].
- Sandvik, Lene (2019) *Barnefamilier med lav inntekt har flere levekårsutfordringer* [Internett], 11. april. Tilgjengelig fra: <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/barnefamilier-med-lav-inntekt-har-flere-levokarsutfordringer> [Lest 13. juli 2019].
- Shirani, Fiona, Henwood, Karen og Coltart, Carrie (2012) Meeting the Challenges of Intensive Parenting Culture: Gender, Risk Management and the Moral Parent. *Sociology*, 46(1), s. 25-40. DOI: 10.1177/0038038511416169

- Siim, Birte (1997) Dilemmas of Citizenship in Denmark: Lone Mothers Between Work and Care. I: Lewis, Jane, red. *Lone Mothers in European Welfare Regimes. Shifting Policy Logics*. Storbritannia: Jessica Kingsley Publishers, s. 140-170.
- Skevik, Anne (2001) Lone Parents and Employment in Norway. I: Millar, Jane og Rowlingson, Karen. red. *Lone Parents, Employment and Social Policy. Cross-national Comparisons*. Bristol: The Policy Press, s. 87-106.
- Skevik, Anne (2006a) 'Absent fathers' or 'reorganized families'? Variations in father-child contact after parental break-up in Norway. *The Sociological Review*, 54 (1), s. 114-132. DOI: 10.1111/j.1467-954X.2006.00604.x
- Skevik, Anne (2006b) Lone motherhood in the Nordic countries: sole providers in dual breadwinner regimes. I: Ellingsæter, A.L. og Leira, A., red. *Politicizing parenthood in Scandinavia. Gender relations in welfare states*. Bristol: Policy Press.
- Sletten, A., Mira (2010) Social costs of poverty; leisure time socializing and the subjective experience of social isolation among 13-16-year-old Norwegians. *Journal of Youth Studies*, 13(3), s. 291-315. DOI: 10.1080/13676260903520894
- Sogner, Sølvi (2003) *I gode og vonde dager. Familieliv i Noreg frå reformasjonen til vår tid*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Statistisk Sentralbyrå (2016) *Flest barn bor med gifte foreldre i Rogaland og Vest-Agder*, [Internett], 10. november. Tilgjengelig fra: <<https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/flest-barn-bor-med-gifte-foreldre-i-rogaland-og-vest-agder>> [Lest 2. august 2019].
- Stefansen, Kari og Farstad, Gunhild, R. (2008) Småbarnsforeldres omsorgsprosjekter. Betydningen av klasse. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 49(3), s. 343-374. https://www.idunn.no/tfs/2008/03/smabarnsforeldres_omsorgsprosjekter
- Stjernø, Steinar (1985) *Den modern fattigdommen. Om økonomisk knapphet og ydmykelse i 1980-åra*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Syltevik, Liv Johanne (1996) *Fra relasjonelt til individualisert alenemoderskap. En studie av alenemødre som mødre, lønnsarbeidere og klienter i velferdsstaten* [Doktoravhandling]. Universitetet i Bergen.

- Syltevik, Liv Johanne (2003a) Kjønn, makt og velferdspenger. I: Widding, I., Lise, red. *Omsorgens pris: kjønn, makt og marked i velferdsstaten*. Oslo: Gyldendal Akademisk, s. 49-75.
- Syltevik, Liv Johanne (2003b) Makt over eget liv? Overgangsstønadene og enslige forsørgere. I: Widding, I., Lise, red. *Omsorgens pris: kjønn, makt og marked i velferdsstaten*. Oslo: Gyldendal Akademisk, s. 76-101.
- Syltevik, Liv Johanne (2006) Taking control over one's own life? Norwegian lone mothers experiencing the new employment strategy. *Community, Work and Family*, 9(1), s. 75-94. DOI: 10.1080/13668800500421036
- Syltevik, Liv Johanne (2015) Enslig mor – forståelse av «problemet» og trygd gjennom 100 år. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 18(4), s. 328-338.
- Syltevik, Liv Johanne og Wærness, Kari (1991) Alenemødre med sosialhjelp i et tjue års perspektiv. Kvinner mellom lønnsarbeid og omsorgsarbeid. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 32, s. 501-514.
- Tjora, Aksel (2013) *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Tønseth, Harald (2014) Enslige mødre med sosialhjelp som hovedinntekt. *Samfunnsspeilet*, 1, s. 23-29. <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/attachment/164046?ts=144492ffe70>
- Ypeij, Annelou (2009) *Single motherhood and poverty. The case of the Netherlands*. Amsterdam: Aksant Academic Publishers.
- Aarseth, Helene (2007) Optimalisering på alle livsområder? Likestilt familieliv i ny økonomi. I: Kvande, Elin og Rasmussen, Kari, red. *Arbeidslivets klemmer. Paradokser i det nye arbeidslivet*. Bergen: Fagbokforlaget, s. 59-80.

Vedlegg

Vedlegg 1 – Informasjonsskriv og samtykkeskjema

Vil du delta i forskningsprosjektet

«Yrkesaktive alenemødres opplevelse av å ha eneansvar for barn i et toinntektssamfunn»?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å få mer kunnskap om hvordan alenemødre opplever å måtte balansere jobb og barn. I dette skrivet gir vi det informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Dette prosjektet er en del av min masteroppgave i sosiologi ved Universitetet i Bergen. Målet med dette masterprosjektet er å få økt kunnskap om hvordan det oppleves for kvinner å være yrkesaktive, ha en inntekt i husholdet og samtidig være alene om hovedomsorgen for barn. Alenemødre er en interessant gruppe å studere på grunn av at deres situasjon som hovedansvarlig for både økonomisk forsørgelse og omsorg for sine barn. Det kan da antas at alenemødre har forskjellige erfaringer og opplevelser av hvordan jobben og inntekten påvirker hverdagen til familien. Problemstillingen for prosjektet er derfor «Hvordan opplever alenemødre med lønnet arbeid sin økonomiske situasjon, og hvordan påvirker arbeidstidskultur den daglige omsorgen for barna?». Det som menes med «arbeidstidskultur» er hvordan arbeidstiden er lagt opp. Noen yrker krever at de ansatte er på jobb til bestemte tidspunkter, mens andre yrker har mer fleksible arbeidstider.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Sosiologisk institutt ved Universitetet i Bergen.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Du har blitt spurt om å delta fordi du fyller kriteriene til utvalget til denne studien. Kriteriene er at informantene skal være kvinner som er alene om omsorgen for sine barn. Kvinnene skal også ha jobb. Det stilles ingen spesielle krav til hvor mange barn kvinnene har eller om de har deltids- eller fulltidsjobb. Utvalget har delvis blitt rekruttert gjennom facebook-grupper for alenemødre, hvor det ble publisert et innlegg som informerte om masterprosjektet og som oppfordret interesserte til å kontakte meg på mail. Til sammen har det kommet 6 henvendelser fra alenemødre som ønsket å delta i prosjektet og stille til intervju. Jeg har også rekruttert informanter gjennom arbeidsplasser. En liten del av utvalget har blitt rekruttert gjennom bekjente og andre informanter.

Hva innebærer det for deg å delta?

Det innebærer for deg å bli intervjuet av masterstudenten. Intervjuet skal være uformelt og skal foregå som en vanlig samtale hvor du svarer på spørsmål som handler om dine opplevelser og erfaringer med økonomi og balansering av jobb og barn. Det vil bli tatt lydopptak og notater fra intervjuet som blir slettet etter prosjektet er fullført. Intervjuet vil ta ca. 1 time.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger om deg vil da bli anonymisert. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket. De som skal ha tilgang til opplysningene er jeg som masterstudent og min veileder Liv Johanne Syltevik. Navnet og kontaktopplysningene dine vil jeg erstatte med et falskt navn eller en kode som lagres på en egen navneliste adskilt fra øvrige data. Deltakerne i prosjektet skal ikke kunne gjenkjennes ettersom jeg skal bruke sitater som ikke gir privat informasjon om bosted, navn eller arbeidsplass.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes 1. juni 2019. Notater og lydopptak fra intervjuene skal som nevnt tidligere bli slettet. Masteroppgaven skal publiseres og gjøres tilgjengelig på internett.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få slettet personopplysninger om deg,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett il å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke. På oppdrag fra Sosiologisk Institutt ved Universitetet i Bergen har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Universitetet i Bergen, Sosiologisk Institutt ved student Emilie Karlsen Walland på epost (ewalland@gmail.com) eller telefon 94210201, og veileder Liv Johanne Syltevik på epost (Liv.Syltevik@uib.no) eller telefon 55589169.
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost (personvernombudet@nsd.no) eller telefon 55582117.

Med vennlig hilsen

Prosjektansvarlig Emilie Karlsen Walland.

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet «Yrkesaktive alenemødres opplevelse av å ha eneansvar for barn i et toinntektssamfunn» og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i intervju

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, ca. 1. juni 2019.

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 2 – Intervjuguide

Bakgrunnsinformasjon og introduksjon

- Informert samtykke, frivillig og anonymisert. Kan trekke deg når som helst
- Kan jeg ta opp samtalen?

- Kan du fortelle litt om deg selv?
 - o Hvor vokste du opp?
 - o Hvor gammel er du?
 - o Arbeidet moren din da du var liten?
 - o Yrke til mor og far?

 - o Hvor mange barn har du, og hvor gamle er de?
 - o Hvor lenge har du vært alene om omsorgen for barna dine?
 - o Hva slags utdanning har du? Tok du utdanning før eller etter du fikk barn?
 - o Hvordan har du bodd etter at du ble alene med barna? Flyttet mye?

Hverdag

- Hvordan ser en vanlig hverdag ut i livet ditt?
- Har du faste rutiner, eller tar du hver dag som den kommer?
- Er det samme prosedyre hver dag, eller er det forskjell mellom ukedagene?
- Kan du beskrive en vanlig helg i livet ditt?
- Kjenner du andre aleneforeldre?
- Har du kontakt med aleneforeldreforeningen?
- Har du fritidsaktiviteter som du har anledning til å drive med – eller noe du kunne tenke deg å drive med?

Omsorg

- Hvordan opplever du å ha mesteparten av foreldreansvaret (omsorgen) for barna dine?
- Har du behov for barnepass fra familie eller venner?
- Har du mulighet til å få hjelp til barnepass fra familie eller venner?
- Hvordan er ditt forhold til den andre forelderen? Samarbeid?
- Har du vært borte fra jobben fordi du har manglet barnepass (ved sykdom, skolefri)?
- Har du opplevd at det eksisterer et spesielt ideal for hvordan man skal være som mor?
- Har du opplevd et press utenfra om hvordan du skal være som mor?
- Opplever du forventninger fra omgivelsene om at du skal stille opp på dine barns fritidsaktiviteter, skole osv? Følelsen av at andre ser.
- Har du opplevd at folk har fordommer mot deg?

Jobb

- Hva jobber du med?

- Hvordan er arbeidstidene i jobben din? Fleksitid eller faste arbeidstider? Skiftarbeid?
- Hvor mye jobber du? Deltid, heltid?
- Hvordan trives du i jobben din?
- Er du fornøyd med lønna?
- Hvordan opplever du at arbeidstiden påvirker familien?
- Har du hatt behov for tilrettelegging på jobb fordi du er alene om omsorgen for barna?
- Har du mulighet til tilrettelegging i jobben din?
- Har du opplevd følelsen av utilstrekkelighet når det gjelder å kombinere jobb og aleneomsorg for barn?
- Kunne du tenke deg å være mer hjemme med barna dine, og jobbe mindre?

Økonomi

- Hvordan opplever du å ha én inntekt i husholdet? /Hva syns du om din nåværende økonomiske situasjon?
- Hvilke inntektskilder vil du si er den viktigste for din samlede økonomi?
- Sammenligner du økonomien din med andre husholdninger som har to inntekter?
- Opplever du at pengene strekker til?
- Har du råd til uforutsette utgifter (vaskemaskin, tannlege etc)?
- Opplever du at økonomien strekker til når det gjelder utgifter knyttet til skolen, barnehager, barnebursdager eller fritidsaktiviteter?
- Har du noen gang følt på et press på at barna dine burde delta på mange fritidsaktiviteter?
- Opplever du at det er mulig for din familie å dra på ferie med én inntekt?
- Har du vært nødt til å søke om sosialhjelp?

Velferdstilbud

- Hvordan opplever du det offentlige tilbudet til alenemødre?
 - o Overgangsstønad og andre økonomiske ordninger.
 - o Barnehagetilbud, støtte til SFO osv.
- Er det et tilbud (enten økonomisk eller omsorgsrelatert) du savner fra velferdssystemet?
- Har du noen forslag/ønsker til hvordan din og andre alenemødres situasjon kan bedres?

Til slutt:

- Er det noe du vil tilføye?
- Kan jeg kontakte deg på nytt?

Vedlegg 3 – Godkjenning fra NSD

Liv Johanne Syltevik

5015 BERGEN

Vår dato: 06.07.2018

Vår ref: 61173 / 3 / MSS

Deres dato:

Deres ref:

Vurdering fra NSD Personvernombudet for forskning § 31

Personvernombudet for forskning viser til meldeskjema mottatt 18.06.2018 for prosjektet:

61173	<i>Yrkesaktive alenemødres opplevelse av å ha eneansvar for barn i et toinntektssamfunn</i>
<i>Behandlingsansvarlig</i>	<i>Universitetet i Bergen, ved institusjonens øverste leder</i>
<i>Daglig ansvarlig</i>	<i>Liv Johanne Syltevik</i>
<i>Student</i>	<i>Emilie Karlsen Walland</i>

Vurdering

Etter gjennomgang av opplysningene i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon finner vi at prosjektet er meldepliktig og at personopplysningene som blir samlet inn i dette prosjektet er regulert av personopplysningsloven § 31. På den neste siden er vår vurdering av prosjektopplegget slik det er meldt til oss. Du kan nå gå i gang med å behandle personopplysninger.

Vilkår for vår anbefaling

Vår anbefaling forutsetter at du gjennomfører prosjektet i tråd med:

- opplysningene gitt i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon
- vår prosjektvurdering, se side 2
- eventuell korrespondanse med oss

Vi forutsetter at du ikke innhenter sensitive personopplysninger.

Meld fra hvis du gjør vesentlige endringer i prosjektet

Dersom prosjektet endrer seg, kan det være nødvendig å sende inn endringsmelding. På våre nettsider finner du svar på hvilke [endringer](#) du må melde, samt endringskjema.

Opplysninger om prosjektet blir lagt ut på våre nettsider og i Meldingsarkivet

Vi har lagt ut opplysninger om prosjektet på nettsidene våre. Alle våre institusjoner har også tilgang til egne prosjekter i [Meldingsarkivet](#).

Vi tar kontakt om status for behandling av personopplysninger ved prosjektslutt

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Ved prosjektslutt 01.06.2019 vil vi ta kontakt for å avklare status for behandlingen av personopplysninger.

Se våre nettsider eller ta kontakt dersom du har spørsmål. Vi ønsker lykke til med prosjektet!

Marianne Høgetveit Myhren

Marie Strand Schildmann

Kontaktperson: Marie Strand Schildmann tlf: 55 58 31 52 / marie.schildmann@nsd.no

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Emilie Karlsen Walland, ewalland@gmail.com